

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

MELINC

Тэгш хамруулах боловсролын эрх зүйн үндэс

Rights to Inclusive Education

Textbook on the for students in Teacher Training and Educational Sciences

Түгш хамруулах боловсролын эрх зүйн үндэс

Teacher's Training for Inclusion in Mongolia
617443-EPP-1-2020-BE-EPPKA2-CBHE-JP

Багш мэргэжил, Боловсрол судлалаар суралцаж буй суралцагчдад зориулсан **“Боловсролд тэгш хамрагдах эрх”**-ийн тухай сурах бичиг

(Багш мэргэжил, Боловсрол судлалаар суралцаж буй оюутнуудад зориулсан сурах бичиг)

Rights to Inclusive Education

(Textbook on the for students in Teacher Training and Educational Sciences)

Агуулга

Уншигчдад зориулсан хянан тохиолдуулах зөвлөлийн захидал	9
Өмнөх үг.....	11
Хичээлийн танилцуулга	12
Зохиогчдын тухай	12
Хичээлийн зорилго	12
Хичээлийн сургалтын үр дүн	12
Хичээлийн зорилтот бүлэг	12
Хичээлийг сурах болон зохион байгуулах зөвлөмжүүд.....	13
Модуль сургалтын үр дүн.....	13
1. Боловсрол ба НҮБ-ын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц	13
Сургалтын зорилго	13
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц (ХБХЭК-д) хяналт тавих.....	13
ХБХЭК -ын тодорхойлолтууд.....	14
НҮБ-ын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц (ХБХЭК) болон Европын Холбоо.....	17
Дүгнэлт	18
Асуулт	18
Дасгал даалгавар	18
Багш нарт зориулсан эх сурвалж: ХБХЭК-д заасан эрхийн жагсаалт	18
2. Тэгш хамрах боловсролын үүсэл хөгжлийн түүхэн тойм ¹⁵	19
Суралцахуйн зорилгууд	19
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролын үүсэл	20
ХХ зууны эхэнд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад нөөц хангамж бүрдүүлсэн нь	20
ХХ зууны хоёрдугаар хагасын илүү нэгдмэл хангамж үйлчилгээ	21
Дүгнэлт	24
Асуулт	25
Даалгавар.....	25
Багшид зориулсан нөөц хэрэглэгдэхүүн: Он цагийн хэлхээс.....	25

3. Тэгш хамрах боловсролын саад бэрхшээл	26
Суралцахуйн зорилго	26
Тэгш хамрах боловсролын гол саад бэрхшээл	26
Дүгнэлт	28
Асуулт	28
Дасгал даалгавар	28
Багш нарт зориулсан нөөц хэрэглэгдэхүүн	29
4. Тохиргоот орчин ба тэгш хамруулах сургалт	29
Суралцахуйн зорилтууд:	29
Тохиргоот орчны тодорхойлолт	29
Тохиргоот орчны хамрах хүрээ	30
Тохиргоот орчныг хүлээн авагчид	30
Тохиргоот орчны шинж чанарууд	30
Дүгнэлт	32
Асуулт	33
Дасгал даалгавар	33
Багш нарт зориулсан нэмэлт мэдээлэл: тохиргоот орчныг практикт хэрэгжүүлэх	33
5. ХБХЭК -ын 24-р зүйлийн хэрэгжилт ба ерөнхий тайлбар №4	34
ХБХЭК -ын 24-р зүйл ба ерөнхий тайлбар №4	35
Дүгнэлт	37
Асуулт	38
Дасгал даалгавар	38
Багш нарт зориулсан нөөц хэрэглэгдэхүүн:	38
6. Тэгш хамрах боловсролын мөн чанар ба зорилго	38
Суралцахуйн зорилт	38
Дүгнэлт	41
Асуулт	41
Дасгал даалгавар	41
Багш нарт зориулсан нөөц хэрэглэгдэхүүн	41
7. Фландерийн тэгш хамруулах боловсрол ³⁴	42
Зорилт	42

Тэгш хамруулах боловсролын бодлого Фландерийн хуульд хэрхэн тусгагдсан бэ?	42
Тэгш хамруулан сургах боловсролыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд “тасралтгүй халамжийн үйлчилгээнд” тулгарч буй сорилтууд	45
Дүгнэлт	48
Асуулт	48
Багш нарт зориулсан эх сурвалж:	49
8. <i>Польш улсын тэгш хамруулах боловсролын хөгжил</i>	50
Сургалтын зорилго	50
Польш улсын эрх зүйн тогтолцоо	50
Польшийн хуулийн дагуу боловсролын тусгай хэрэгцээтэй хүүхдүүд гэж хэнийг хэлэх вэ?	52
Польш улс дахь интеграцчилсан боловсролоос тэгш хамруулах боловсрол руу шилжих үйл явц	53
Дүгнэлт	54
Асуулт	55
Даалгавар	55
9. <i>Тэгш хамруулан сургах боловсрол Оросын Холбооны улсад</i> ³⁷ ..	55
Сургалтын зорилго	55
1992 оны Боловсролын тухай хууль	55
Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад боловсрол олгох тусгай нөхцөл	57
Орос улсад тэгш хамруулан сургах зорилтод тулгарч буй бэрхшээл сорилтууд	57
Дүгнэлт	57
Асуулт	58
Даалгавар	58
Ном, эх сурвалж	58
10. <i>Монгол улс дахь тэгш хамруулах боловсрол</i>	58
Зорилго	59
Монгол улсын тэгш хамруулах боловсролын үзэл баримтлал	59
Монгол Улс дахь тэгш хамруулан сургах боловсролын хууль, эрх зүйн шинэчлэл, хөгжлийн бодлого	59
Тэгш хамруулах боловсролын нөхцөл байдал, хэрэгжилтийн үр	

дүнгийн судалгаа	61
Тэгш хамруулах боловсролын талаарх бодлогын хэтийн төлөв	63
Тэгш хамруулан сургах үзэл баримтлал, онол арга зүйн хичээлийг нэвтрүүлэхийн ач холбогдол	63
Асуулт	64
Даалгавар.....	65
Багшид зориулсан эх сурвалж.....	65
<i>11. Тэгш хамруулан сургах боловсролын зарчмууд.....</i>	<i>67</i>
Зорилго.....	67
Тэгш хамруулах боловсролын үндэс ба үнэт зүйлс.....	67
Тэгш Хамруулан сургах багш болохын тулд тулгарч буй бэрхшээлийг даван туулах арга зам.....	69
Тэгш хамруулан сургах боловсролыг хэрэгжүүлэх стратеги.....	70
Дүгнэлт	71
Асуулт	72
Даалгавар.....	72
Багш нарт зориулсан ном, эх сурвалж.....	73
<i>12. Түрэмгий зан авиртай сурагчидтай ажиллах арга зүй.....</i>	<i>74</i>
Сургалтын зорилго	74
Урьдчилан сэргийлэх үйлдлүүд.....	74
Асуулт.....	77
Даалгавар.....	77
Багшид зориулсан эх сурвалж.....	78
<i>13. Анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтэй сурагчидтай ажиллах арга зүй</i>	<i>79</i>
Сургалтын зорилго	79
Анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгийн талаарх буруу ташаа ойлголт.....	79
Анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэг. АДХХЭ-ийн гол шинж тэмдэг	81
Хичээл болон сургууль дээр үүссэн нөхцөл байдлыг даван туулах арга замууд	82
Дүгнэлт	85

Асуулт	85
Даалгавар.....	85
Багш нарт зориулсан унших материал	85
<i>14. Ерөнхий боловсролын сургуульд аутизмын хүрээний эмгэгтэй суралцагчдыг дэмжих арга зүй.....</i>	<i>85</i>
Сургалтын зорилго	85
АХЭ-тэй холбоотой түгээмэл тохиолддог шинж тэмдгүүд	86
Аутизмын хүрээний эмгэгтэй суралцагчдыг тодорхойлох нь	86
Аутизмын хүрээний эмгэгтэй суралцагчдад суралцах явцад тулгарч буй бэрхшээл, даван туулах арга зам.....	87
Дүгнэлт	88
Асуулт	88
Даалгавар.....	90
Багш нарт зориулсан ном, эх сурвалж.....	90
<i>15. Суралцахуйн түгээмэл загварын удиртгал</i>	<i>90</i>
Суралцахуйн зорилт	90
СТЗ гэж юу вэ?	91
СТЗ нь хэнд зориулагдсан бэ?	91
СТЗ-ын ерөнхий бүтэц хэрхэн зохион байгуулагдсан бэ?.....	91
Мэдлэгийг илэрхийлэх олон арга	91
Үйлдэх, илэрхийлэх олон арга хэрэгсэл	93
Оролцооны олон арга хэрэгсэл	93
Дүгнэлт	93
Асуулт	93
Даалгавар.....	94
Багшийн ашиглах нөөц.....	94
<i>16. Боловсролын нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай сурагчдыг дэмжихэд МХТ-ийг ашиглах нь53</i>	<i>95</i>
Суралцахуйн зорилго	95
Багш нарын МХТ-ийн сонголт.....	95
Суралцахуйд зориулсан МХТ-ийг хайж олох, үнэлэх	95
Нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай сурагчдыг дэмжих технологийн талаарх судалгаа.....	96

Дүгнэлт	96
Асуулт	96
Даалгавр.....	96
Багшид зориулсан нөөц	97

Уншигчдад зориулсан хянан тохиолдуулах зөвлөлийн захидал
Хүндэт уншигчдадаа,

Энэ зууны эхэн үеэс боловсрол болон сургалтыг олон улсын жишигт нийцүүлэх замаар багшлах боловсон хүчин, оюутнуудыг олон улсын хамтын ажиллагаанд татан оролцуулах, боловсролын тогтолцоонд хөрвөх чадвар эзэмшүүлэх үүднээс үндэсний боловсролын тогтолцооны бүтэц хийгээд хуульд маш олон тооны нэмэлт өөрчлөлтүүд орсон.

Тус “Багшийн сургалтад хамрагдсан болон Боловсрол судлалын салбарыг судалж буй суралцагчдад зориулсан тэгш хамрах боловсрол эзэмших эрхийн тухай сурах бичгийг Европын Холбооноос бусад орны сурагчдын хамт зохиосон юм. Энэ нь ЕХ-ноос бусад орны сурагчдыг тэгш хамрах боловсролын онцлогоор дамжуулан чиглүүлэх зорилготой юм. Хууль нь боловсролын хүрээнд ашиглагдах ба суралцагчид тэгш хамрах боловсролын бүхий л чухал чиглэлүүдийн талаар хүртээмжтэй тайлбар авах боломжоор хангагдана.

Эхний бүлэг нь лекцээр сурсан сургалтын үр дүнгийн хураангуй тайлбараар эхэлнэ. Бүлгүүд нь тодорхой хичээлийн цөм сэдвүүдийн талаарх тоймыг агуулдаг ба шалгалт асуулт болон цаашид унших сэдвийг санал болгодог. Тохиолдлын хураангуй нь онолын агуулгыг хялбар ойлгоход дөхөм болдог. Сурах бичиг цахим нөөц сангаар үргэлжилдэг ба энэ нь сурагчдад өөрийн хурдад тохируулан суралцах арга барилыг заадаг байна. Өөрийгөө шалгах асуултуудын зорилго нь сурагч сурах бичигт өгөгдсөн мэдээллийг ямар хэмжээнд ойлгосныг үнэлэх зориулалттай.

Сурах бичгийг Бельги, Польш болон Монголын эрдэмтдийн олон улсын консерциум зохиосон. Тэтгэлэг эзэмшигчийг төслийн удирдлага, санхүү, тайлагналт болон сургалтын дизайныг гаргахдаа өрсөлдөх чадвараа харуулсан Брюсселийн Вриже Их Сургуулийн ажилтнууд, бие даасан ажилчдад болон Линн Рабасд тусгайлан талархал илэрхийлье. Түүнчлэн хөндлөнгийн чанарын хянан магадлагаа ба хөгжлийн ялгаатай хүмүүсийн төлөөх Монголын төрийн бус байгууллагууд, багш нарын холбоо болон тэдний өгсөн үнэ цэнтэй саналуудад, тус төсөл дээр шаргуу ажилласан бүх хүмүүст маш их баярлалаа.

Энэхүү сурах бичиг нь ЭРАЗМУС+ хөтөлбөрийн хүрээн дэх 617443CBHE-JP Европын Зөвлөлийн буцалтгүй тусламжийн санхүүгийн дэмжлэгээр хэвлэгдсэн. Тэдний тус төсөлд үзүүлсэн дэмжлэг нь зөвхөн төслийн түншүүдийн үзэл санааг илтгэсэн агуулгыг дэмжсэн явдал биш юм. Зөвлөл нь аливаа хэрэглэгдэхүүний ашиглалтад хариуцлага хүлээхгүй болно.

Сайн сайхан бүхнийг хүсье,

Грасианэ Лауверс

(проф. доктор, Жан Моне)

Брюссель

2023 он

Өмнөх үг

Консорциумын гишүүдийн нэрийн өмнөөс Монгол Улсын Боловсролын Их Сургуулийн ректор, захирал, эрдэмтэд, багш хамт олон болон Монгол Улсын Их Сургуулийн Ховд дахь салбар сургууль, Монгол Улсын Их Сургуулийн Дорнод дахь салбар сургууль, мэргэжил нэгт эрдэмтэд, багш нар, шинжээчид болон оюутнуудад Эрасмус хөтөлбөрийн санхүүжилттэй “MELINC буюу Тэгш хамран сургах багшийн боловсрол” төслийг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэн ажилласанд гүн талархал илэрхийлье.

Грассиан Лауверс

проф., доктор, Жан Моне

Эразмус+ MELINC тэтгэлэг эзэмшигч

Брюсселийн Вриже Их Сургууль

Хичээлийн танилцуулга

Зохиогчдын тухай

Энэхүү тэгш хамрах боловсролын зааварчилгааны виртуал анги нь дараах сургууль, байгууллагуудын мэргэжилтнүүдийн тусламжтай бүтсэн.Үүнд:

- Брюсселийн Вриже Их Сургууль
- Белостокийн Их Сургууль
- ЕХ-ны боловсролын хууль, эрх зүйн холбоо
- Монгол Улсын Боловсролын Их Сургууль
- Монгол Улсын Их Сургуулийн салбар Ховд сургууль
- Монгол Улсын Их Сургуулийн салбар Дорнод сургууль

Хичээлийн зорилго

- Тэгш хамрах боловсролын эрхийн тухай ойлголттой болно.
- Бусад улс орнууд дахь тэгш хамрах боловсролын хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийж сурна.
- Өөрийн улс орны оюутан, мэргэжилтэн болон боловсролын байгууллагад хамааралтай тэгш хамрах боловсролын тухай хууль, эрх зүйн зохицуулалтын талаар мэдлэг эзэмшинэ.

Хичээлийн сургалтын үр дүн

“Тэгш хамрах боловсролын виртуал анги” нь багш нарт тэгш хамрах боловсролын орчинд ажиллах явцад тулгарч буй шалгууруудыг даван туулахад дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэгдэнэ.

-Тэгш хамрах боловсролын эрх зүйн орчны талаар үндсэн ойлголттой болно.

- Багш болон захирлын эрх, үүргийг судалж, мэдлэг ойлголттой болно.
- Сургуулийнхаа үйл ажиллагаанд шүүмжтэй хандах болон дүн шинжилгээ хийх чадвартай болно.
- Хөгжлийн ялгаатай сурагчидтай холбоотой шийдвэр гаргах явц нь зайлшгүй бөгөөд төвөгтэй асуудал байдагт хүндэтгэлтэй ханддаг болно.
- Холбогдох зохицуулалтын шаардлагуудыг өөрсдийн мэргэжлийн нөхцөл байдалд тохируулан хэрэглэж чаддаг болно.
- Хөгжлийн ялгаатай сурагчдын эрх болон сургуулийн хариуцлагын талаар мэтгэлцэх, шийдэх гарцыг тодорхойлж чаддаг болно.

Хичээлийн зорилтот бүлэг

Энэхүү сургалт нь багшлах боловсон хүчин болон дээд боловсролын сургалтын байгууллагад явагдах багш бэлтгэх үйл ажиллагааг дэмжих зорилготойгоос гадна багш, удирдах ажилтнуудын мэргэжилийг дээшлүүлэх хэлбэрээр хэрэгжих боломжтой.

Сургалт нь боловсролын салбар дахь байгууллагын мэргэжилтнүүдэд мөн тохиромжтой бөгөөд ерөнхий боловсролын сургуульд хөгжлийн ялгаатай сурагчдыг тэгш хамруулахыг хүсэж буй манлайлагчдын сонирхлыг ч татаж болох юм. Эцэст нь хэлэхэд энэ сургалт боловсрол эзэмших эрх, боловсролын тухай хууль, боловсролын бодлого болон

боловсролын шийдвэр гаргах талаар суралцаж буй хэнд ч тохиромжтой юм. Сурагчдад ямар ч өмнөх туршлага шаардагдахгүй.

Хичээлийг сурах болон зохион байгуулах зөвлөмжүүд

- Хичээл нь бүлгүүдэд хуваагдах ба өөртөө сургалт, асуулт, даалгавар болон багшид зориулсан нөөцөөс бүрдэнэ.
- Хичээл нь оюутан өргөн агуулга бүхий мэтгэлзээнд орохоос өмнө эзэмшсэн байх ёстой ерөнхий зарчим болон арагчлалыг өөртөө багтаадаг.
- Асуултууд нь тэгш хамруулах боловсролын талаарх мэдлэгийг шалгах зориулалттай.
- Даалгаврууд нь сурагчдад тэгш хамруулах боловсролын хууль болон бодлогын хэрэгжилтүүдийг тэнхимд хэлэлцэх боломжийг олгодог.
- Багшийн нөөц нь багш оюутнуудтай ярилцах замаар сургалтын зорилгодоо хэр хүрч байгааг шалгахад хялбар болгодог. Энэ нь мөн багшид үндсэн зарчмуудаа тодруулах боломжийг олгодог.

Модуль сургалтын үр дүн

Модуль сургалтын үр дүн нь оюутнуудад цуврал лекцийн төгсгөлд эзэмших ёстой мэдлэг эсвэл чадварыг тодорхойлдог. Үр дүн нь боловсролын орчны өргөн хүрээнд олж авсан мэдлэг, чадвараа ашиглах болон боловсрол дахь тэгш хамруулахад суурилсан шийдвэр гаргах явцад удирдамж болоход чиглэдэг. Оюутнууд сургалтын материалыг өөрсдийн сургалтын хүрээнд болон боловсролд оролцогчидтой ажиллахад илүү өргөн хүрээнд ашиглах боломжтой байх ёстой.

1. Боловсрол ба НҮБ-ын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц

Сургалтын зорилго

Тус бүлэгт оюутнууд НҮБ-ын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсрол эзэмших эрхийн тухай конвенцын (CRPD) ач холбогдлын талаар сурах болно.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц (ХБХЭК-д) хяналт тавих

Энэхүү конвенц нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн амьдралыг өөрчлөхөд туслах ба тус конвенцод гарын үсэг зурсан оролцогч талууд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс хүний эрхээ эдлэх нөхцөлийг бүрдүүлэхэд туслах алхмуудыг авч хэрэгжүүлэх ёстой.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц (ХБХЭК)-ын хэрэгжилтийг хянахын тулд Засгийн газар хараат бус байгууллага томилон тус конвенц улс даяар хэрхэн хэрэгжиж буйг хянуулах ёстой.

Конвенцыг соёрхон баталсан Засгийн газар НҮБ-д зориулан улс орондоо хөгжлийн ялгаатай хүмүүсийн талаар авч хэрэгжүүлсэн ажлаа тайлагнаж,

ХБХЭК-ын хорооны асуултуудад хариулт өгөх ёстой. Хөгжлийн ялгаатай иргэд тус хянах үйл явцад оролцох ёстой.

Хөгжлийн ялгаатай хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцын нэмэлт протокол нь хувь хүмүүст болон бүлэг хүмүүст Хөгжлийн ялгаатай иргэдийн хороонд өргөдөл гаргах боломж олгодог.

ХБХЭК -ын тодорхойлолтууд

Энэхүү тунхагт “бэрхшээл” эсвэл “хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн” гэх мэт талаарх тодорхойлолт байхгүй. Гэсэн хэдий ч эдгээрийн хэрэглээг тодруулах зааварчилгааг өгдөг.

Оршил хэсэгт хөгжлийн ялгааг хувьсан өөрчлөгдөж байгаа ойлголт гэдгийг хүлээн зөвшөөрдөг бөгөөд хөгжлийн ялгаа нь нийгмийн амьдралд бусдын нэгэн адил бүрэн дүүрэн, идэвхтэй оролцоход саад болж буй харилцаа болон хүрээлэн буй орчинд хязгаарлалттай, бэрхшээлтэй хандаж буй хүмүүс хороондын харилцаа хэмээн тодорхойлсон байна.

Конвенцод хөгжлийн бэрхшээлийг эрүүл мэндийн өвчлөл хэмээн үздэггүй харин сөрөг харилцаа эсвэл тодорхой хүмүүсийн хүрээнд үүсэж буй таагүй орчны харилцан хамаарал гэж үзсэн байдаг.

ХБХЭК -ын ерөнхий зарчмууд

ХБХЭК -ын 3 дугаар зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийг хэрэгжүүлэх тухай үндсэн зарчмуудыг тодорхойлдог.

Үүнд:

- Хүний нэр төр, хувь хүний бие даасан байдал, сонголт хийх эрх чөлөөг хүндэтгэх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс хараат бус байх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг алгачлахгүй байх
- Нийгмийн харилцаанд бүрэн, үр дүнтэй, эрх тэгш оролцдог байх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн өөр байдлыг хүн төрөлхтний даяаршил болон хүнлэг ёсны үүднээс хүндэтгэх
- Тэгш боломж олгодог байх
- Хүртээмжтэй байх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хувьсаж өөрчлөгдөх буй чадамжийг хүндэтгэх болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн өөрийн онцлог байдлаа хадгалах эрхт хүндэтгэлтэй хандах.

ХБХЭК-ын 10 дугаар зүйл нь амьд явах эрх ба хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс бусдын нэгэн адил эрх тэгш амьдрах эрхийн тухай юм. Харин ХБХЭК-ын 24 дүгээр зүйлд бусад конвенцод хэдийнээ дурдагдсан сурч боловсрох эрхийн тухай байдаг. ХБХЭК нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс боловсрол эзэмшихдээ бусад хүмүүсийн нэгэн адил эрх тэгш эрхтэй гэдгийг ойлгуулахын тулд оролцогч улсууд хэрхэн юу хийх ёстойг онцолдог.

ХБХЭК-ын 24 дүгээр зүйл нь хүмүүс боловсролын байгууллага болон сургуульд элсэх, сурч боловсрох эрхээ эдлэх боломжийг бүрдүүлэх үүргийг Засгийн газарт даалгасан байдаг.

Засгийн газар болон төрийн байгууллагууд нь:

- Сурагчид сургуульдаа явахдаа нийтийн тээвэр болон үйлчилгээг ашиглах боломжийг бүрдүүлэх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад боловсрол эзэмшихийг хүсэж буй сургуулиа сонгох эрхийг олгохоос гадна боловсролын аливаа үйл ажиллагаанд оролцох боломжийг нь бүрдүүлж өгөх
- Сургалтын материалыг хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад ашиглах болон ойлгохуйц байдлаар боловсруулах.

ХБХЭК -ын 24 дүгээр зүйлд Засгийн газрын дараах үүргийг заасан байдаг. Үүнд:

- Бага, дунд боловсрол, мэргэжлийн боловсрол, насанд хүрэгчдийн боловсрол болон насан туршдаа боловсрол эзэмших эрх тэгш байдлыг хангах
- Харилцаанд тохиромжтой материал, арга барил болон хэлбэрийг сонгох
- Туслалцаа дэмжлэг үзүүлэх. Хараагүй, дүлий, хараагүй-дүлий хүмүүс боловсролыг брайл үсэг, дохионы хэл төгс эзэмшсэн багшаас илүү тохиромжтой хэлбэрээр хүртэх эрхтэй.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсрол дахь оролцоо, хувь хүний үнэлэмж болон нэр төрөө эрхэмлэх байдалд оролцоотой байж хувь хүний хөгжил, бүтээлч байдлыг хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх.

Өөрийгөө илэрхийлэх эрх чөлөө болон мэдээлэл олж авах эрхийн тухай ХБХЭК 21 дүгээр зүйл нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс өөрийн үзэл бодол болон санаагаа илэрхийлэх ёстой бөгөөд мэдээллийг өөр өөр суваг эсвэл хэлбэрээр авах эрхийн тухай юм. Үүнд дохионы хэл болон брайлын хэрэглээг хүлээн зөвшөөрөх, хөнгөвчлөх болон сурталчлах зэрэг орно.

Эрх тэгш байдал, алагчлахгүй байх тухай ХБХЭК-ын 5 дугаар зүйл нь сургуулиуд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тэгш хандаж алагчлан үзэхээс хамгаалах үүрэг хүлээх тухай юм. Үүнд шаардлагатай үед тэднийг тохиромжтой хэрэглэгдэхүүнээр хангах зэрэг орно.

Засгийн газар багш нар болон захирлуудтай хамт тус конвенцод хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын эрхийн талаар юу гэж заасан талаар анхаарлаа хандуулж байх ёстой.

ХБХЭК-ын 24 дүгээр зүйл нь тэгш хамрах боловсролын эрхийг баталгаажуулдаг. Тэгш хамрах боловсролын тухай Ерөнхий тайлбарын 4 дүгээр хэсэгт дэлгэрэнгүй авч үзнэ .

-Хөгжлийн бэрхшээлтэй бүх сурагчид бусадтай адил нэг газраас сайн боловсрол эзэмших эрхтэй, шийдвэр гаргахад оролцож үүнтэй холбоотой мэдээллээр хангагдах эрхтэй.

-Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчид шудрага ёсоор хангагдаж бусад оюутнуудын нэгэн адил сайн боловсролыг өөрт хэрэгтэй дэмжлэгийн тусламжтайгаар эзэмших эрхтэй.

-Төрийн оролцогч байгууллагууд нь хэрэгжиж буй хуулиуд болон практикийг судалж шаардлагатай нэмэлт өөрчлөлтийг хууль тогтоомжид оруулж, сургуулиудын ажиллах арга барилыг өөрчилж, түүнчлэн барилга

байгууламж, анги танхим, сурах бичиг, мэдээлэл болон сургуульд хүргэх тээврийн хэрэгсэл зэрэгт тохирсон өөрчлөлтүүдийг хийх ёстой.

Хувь хүний хөдөлгөөн оролцох эрхийн тухай ХБХЭК-ын 20 дугаар зүйл нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг аль болох бие даан хөдөлж, бие даан амьдрах боломжийг хангахад чиглэдэг. Үүнд сургуулиас олгодог хөдөлгөөнт хэрэгсэл багтаж болно. Димпны Гленденнин (Dympna Glendenning)-ээс авсан "Боловсрол ба эрх" нийтлэлийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг энгийн сургуульд суралцах явцыг хялбар байлгах үүднээс сургуулийн ажилчид юу мэдэх ёстойг жишээ болгон харуулах зорилгоор ашигладаг. Улсын шалгалтын хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад диплексигийн шинж тэмдэгтэй байдлыг үндэслэн тохиргоот орчныг бүрдүүлэн хэлний хичээлийн зарим элементүүдэд тэмдэглэгээний боломжит тохируулгыг хийж өгсөн. Гэсэн хэдий ч төгсөлтийн гэрчилгээ тэмдэглэгээ ордог. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид төгсөлтийн гэрчилгээн дээрх тэмдэглэгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй гэсэн үндэслэлээр ялгаварлан гадуурхсан хэмээн үзсэн. Хүний эрхийн мэргэжилтэн (Ирландад) суралцагчдад холбогдох тайлбаргүйгээр шинэчилсэн гэрчилгээ олгохыг тушаасан. Гэсэн хэдий ч давж заалдах шатны шүүх тэгш байдлын тухай хуулийг (Ирланд) зөрчөөгүй гэж үзсэн. Шүүх тэмдэглэгээ оруулахгүй нөхцөлд тохируулга хийх нь үндэслэлгүй бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй байдлыг ил болгох нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын эсрэг үйлдсэн хууль бус алагчлал биш хэмээн үзсэн. Шүүх хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад бусад суралцагчдаас дутахааргүй тэгш хандсан ба тохиргоот орчныг бүрдүүлж өгөхөд алдаа гараагүй хэмээн үзжээ.

Ирландын хэлний коллеж гомдол гаргагчийг зуны курст элсүүлэхээс татгалзжээ. Диплекситэй оюутан бага ангийн аттестат дээрээ ирланд хэлний ахисан түвшний хичээл дээр А үнэлгээ авсан ч түүнд уншлагын, зөв бичгийн болон дүрмийн тохируулгыг хийж өгсөн ба үүнийг сертификат дээр тэмдэглэсэн. Түүнийг зуны курст элсүүлэхээс татгалзсан ба зөвхөн ирланд хэлний "стандарт С ба түүнээс дээш зэрэгтэй" оюутнууд л сургалтад хамрагдах боломжтой болохыг хэлж хэрэв сургалтад оролцвол "бүтэлгүйтэх, доромжлогдох, өөртөө итгэлгүй байх" зэрэгт эмзэглэх болно гэж хэлсэн. Гэсэн хэдий ч шүүх дислекси өвчтэй сурагчийг ялгаварлан гадуурхагдсан байдлыг үнэлж түүнд нөхөн олговор олгосон.

Ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчид хичээлийн жилийн төгсгөлд 18 нас хүрсэн ч сургуульдаа үргэлжлүүлэн сурч төгсөх боломжтой байдаг бол тусгай сургуулийн сурагчид хичээлийн жилийн төгсгөлд 18 нас хүрсэн бол сургуулийг орхих ёстой байдаг байна. Үүнийг хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнууд хөгжлийн бэрхшээлтэй гэсэн үндэслэлээр ялгаварлан гадуурхсан хэмээн мэдэгджээ. Тэгш байдлын ажилтан (Ирландад) тусгай сургуулиудад байгаа тус практик нь хөгжлийн бэрхшээлтэй гэх үндэслэлээр ялгаварлан гадуурхах шинжтэй болохыг олж тогтоосон. Үүний дагуу магадлан итгэмжлэлд хамрагдах курст суралцаж буй сурагчдад (жишээ нь, Ирландын бага болон төгсөх гэрчилгээ) тус курсийг

төгсөхөд ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдад олгодогтой адилхан хугацааг олгох ёстой хэмээн үзсэн.

Ерөнхий боловсролын сургуульд сурдаг сурагч 12 нас хүрмэгц сургуульдаа үргэлжлүүлэн сурдаг бол сургуулийн дэргэдэх аутизмын бүлэгт сурдаг сурагч 12 нас хүрмэгц тус бүлгийг орхих ёстой байдаг. Сургууль нь тухайн сурагчийг Аутизмын бүлэгт үлдэх эрхийг хүлээн зөвшөөрч, Аутизмтай сурагчдын бүртгэл болон элсэлтийн журамдаа 12 насаар ялгаварлан гадуурхах насны хязгаарыг хасаж, өөрчлөлт оруулснаар асуудал шийдэгджээ.

Ирландын шүүхээс сургууль тусгай хэрэгцээтэй суралцагчийг хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас тэгш хамруулах боловсрол эзэмших боломжгүй, тухайн сургууль нь тэгш хамруулах боловсролын аль нэг заалтыг дагаж мөрдөх нь ноцтой үр дагавартай эсвэл бусад сурагчдад үзүүлэх үйлчилгээнд ноцтой нөлөөлөх, тухайлсан нөхцөл байдалд мөрдөх боломжгүй гэсэн тохиолдлуудад тусгай хэрэгцээтэй сурагчдад үзүүлэх тэгш хамруулан сургахыг үгүйсгэж болно.

Дээд шүүх тус тохиолдолд сурагчдыг үндсэн хуулиар олгогдсон эрхийг зөрчсөн ялгаварлан гадуурхал байгаагүй хэмээн үзэж, сургуулиас гаргахдаа ангийнх нь бусад сурагчдын боловсрол эзэмших эрх болон тусгай хэрэгцээт сурагчдын эрхийг тэнцвэрийг хадгалсан байна гэж үзнэ.

НҮБ-ын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц (ХБХЭК) болон Европын Холбоо

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухайн конвенцыг Европын Холбооны бүх гишүүн орон болон Европын Зөвлөл 2010 онд баталснаар хүчин төгөлдөр болсон хэмээн үздэг ч гишүүн орнуудын зөвхөн 22 нь баталсан юм. Европын Зөвлөл хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн оролцоог хангах, цаашдын хөгжил дэвшилд хүрэх үүднээс конвенцыг хэрэгжүүлэх эхний алхмыг Европын Холбооны нэрийн өмнөөс хийжээ. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн талаарх 2021-2030 оны Европын Зөвлөлийн стратеги нь гишүүн орнууд хийгээд Европын Холбооны институтуудын үйл ажиллагааг тодорхойлох, юуны өмнө тулгараад буй тулгамдсан асуудлуудыг хэрхэн шийдвэрлэхийг зааж өгсөн.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн 2021-2030 оны стратеги нь дараах асуудлуудыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тулгардаг бүх төрлийн асуудлууд. НҮБ-ын ХБХЭК-ын бүхий л салбарт хөгжил дэвшилд хүрэхэд чиглэгдсэн нь ЕХ болон гишүүн орнуудын түвшинд Европын Зөвлөлийн зөвлөмжийг хэрэгжүүлэхэд туслах, Тэгш эрхийн Холбоог байгуулах асуудлыг чухалчлан тавьсан ба Европын нийгмийн эрхийн **тулгуур баримтад** тусгах болсон.¹⁴

Стратегийн зорилго нь Европ дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс нь хүйс, үндэс угсаа болон гарал үүсэл, шашин шүтлэг болон итгэл үнэмшил, нас хүйс, сексийн баримжаа зэргээс үл хамаарах хүний эрхээ эдлэх, тэгш боломж олгох, нийгэм эдийн засгийн амьдралд тэгш хамрагдах, хаана хэнтэй хэрхэн амьдрахаа шийддэг, тэдгээрт

шаардлагатай дэмжлэгээс үл хамааран алагчлалыг үл мэдрэх байдлаар Европын Холбооны хэмжээнд чөлөөтэй зорчих нөхцөлийг бүрдүүлэхэд оршино.

Дүгнэлт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийг хэрэгжүүлэх үндсийг тавьсан. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц нь хөгжлийн бэрхшээлийн нийгмийн загварт үндэслэжээ. Нийгмийн амьдрал болон институтэд оролцох саад нь хүндээ бус харин хүрээлэн буй орчиндоо буйг хүлээн зөвшөөрсөн. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан Төрийн бус байгууллагууд нь шинэчлэл болон хууль эрх зүйн орчин, бодлогыг өөрчлөх, өөрсдийн нийгэмлэгийн бүрэн эрхт гишүүний хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн оролцоонд тулгарах саад тотгорыг устгах асуудлыг лоббидож байна.

Асуулт

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцыг хэрэгжүүлэхэд ямар хяналт тавьдаг вэ?
2. Конвенц нь хөгжлийн бэрхшээлийг хэрхэн тодорхойлдог вэ?
3. Конвенцын ерөнхий зарчим нь юу вэ?
4. Европын Зөвлөл нь Конвенцыг хэрэгжүүлэхийн тулд ямар алхмуудыг хийсэн вэ?

Дасгал даалгавар

Оюутнууд орон нутаг, бүс нутаг, холбооны Засгийн газар болон төрийн бус байгууллагуудтай холбогдон тэдгээрийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн оролцоон дахь саад тотгорыг арилгахын тулд өөрсдийн хууль болон бүтцээ хэрхэн шинэчилж эхэлсэн тухай судлах.

Багш нарт зориулсан эх сурвалж: ХБХЭК-д заасан эрхийн жагсаалт

Багш нь Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц дахь эрхийн жагсаалтыг ашиглангаа оюутнуудын хамт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн тэгш хамрах боловсрол ба тэгш хамрах боловсролын талаарх ойлголтыг хөгжүүлнэ.

5-р зүйл - Адил тэгш байдал ба үл алагчлал	14-р зүйл – Эрх чөлөө, хувийн халдашгүй эрх	23-р зүйл – Орон байр болон гэр бүлийг хүндэтгэх	32-р зүйл – Олон улсын хамтын ажиллагаа
6-р зүйл – Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүд	15-р зүйл – Эрүүдэн шүүх, хэрцгий, хүнлэг бус, хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж	24-р зүйл - Боловсрол	33-р зүйл – Үндэсний түвшинд хэрэгжүүлэх болон хяналт тавих

	шийтгэхээс ангид байх		
7-р зүйл – Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд	16-р зүйл – Аливаа хэлбэрийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, доромжлолоос ангид байх	25-р зүйл – Эрүүл мэнд	34-р зүйл – Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн хороо
8-р зүйл- Мэдлэг, ойлголтыг дээшлүүлэх	17-р зүйл – Хувийн нэгдмэл байдлыг хамгаалах	26-р зүйл – Сэргээлт, нөхөн сэргээлт	35-р зүйл – Оролцогч улсуудын тайлан илтгэл
9-р зүйл - Хүртээмж	18-р зүйл – Чөлөөтэй зорчих болон иргэний харьяаллаа чөлөөтэй сонгох эрх	27-р зүйл – Ажил, хөдөлмөр эрхлэлт	36-р зүйл – Тайлан илтгэлийг хэлэлцэх
10-р зүйл - Амьд явах эрх	19-р зүйл – Бие даан амьдрах ба тухайн оршин суугаа газраа байх эрх	28-р зүйл – Амьжиргааны хүрэлцэхүйц түвшин, нийгмийн хамгаалал	37-р зүйл – Оролцогч улсууд болон хорооны хамтын ажиллагаа
11-р зүйл - Хүмүүнлэгийн гамшиг ба эрсдэл бүхий нөхцөл байдал	20-р зүйл – Хувийн хөдөлгөөн	29-р зүйл – Улс төр, нийгмийн амьдралд оролцох	38-р зүйл – Хорооноос бусад байгууллагатай харилцах
12-р зүйл - Хуулийн өмнө тэгш байх эрх	21-р зүйл – Үзэл бодол, итгэл үнэмшлээ илэрхийлэх, мэдээлэл хүртэх эрх чөлөө	30-р зүйл – Соёлын амьдралд оролцох, чөлөөт цаг, амралтаа өнгөрүүлэх, чөлөөт цаг	39-р зүйл – Хорооны тайлан илтгэл
13-р зүйл - Шүүх ажиллагаанд хүртээмжтэй оролцох	22-р зүйл – Хувийн нууцыг хүндэтгэх	31-р зүйл – Статистик болон мэдээлэл цуглуулах	40-р зүйл – Оролцогч улсуудын бага хурал

2. Тэгш хамрах боловсролын үүсэл хөгжлийн түүхэн тойм ¹⁵

Суралцахуйн зорилгууд

Энэхүү бүлэгт оюутнууд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг ерөнхий боловсролын сургуульд тэгш хамрах асуудлын үүсэл, хөгжлийг мөшгөх болно.

Боловсрол дахь Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг тэгш хамрах үзэл баримтлал хэрхэн хувьсан өөрчлөгдсөн, хөгжлийн бэрхшээлтэй ба тусгай хэрэгцээтэй суралцагчдад сурах нөхцөлийг хэрхэн хөгжүүлж ирсэн түүхэн замналыг ойлгох болно.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролын үүсэл

Түүхийн явцад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст голдуу хоёрдахь ангиллын иргэд хэмээн хандаж ирсэн. Нийгмээс тусгаарлагдаж, үл хүндэтгэгдэж иржээ. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг доод шатны, хязгаарлагдмал эрх эсвэл мэдэлтэй нэгэн хэмээн үздэг байв. Тэдгээрийн хөгжлийн бэрхшээл нь нийгэм эдийн засаг болон нийгмийн харилцаанд оролцох гол саад нь болдог байсан.¹⁶

Хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудад зориулсан боловсрол зөвхөн XVIII зууны дунд үеэс үүссэн нь бүх хүмүүсийн адил тэгш байдал, нийгэмд бусдыг халамжлах үүрэг хариуцлагын тухай итгэл үнэмшил бүхий Европын соён гэгээрэл болон гүн ухааны зарчимд тулгуурласан. Үр дүнд нь нийгэмдээ үл тоомсорлогдсон бүлгүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, галзуу хэмээн тооцогдох хүмүүст тулгардаг тэгш бус байдлыг халахыг шаардсан шинэчлэлийн төлөөх хөдөлгөөнүүд үүсчээ. XX зууны дийлэнх хугацаанд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг нийгмийн бусад хэсгээс ялгадаг байсан. Хөгжлийн бэрхшээлтэй олон иргэдийг нийгмийн болон тэдгээрийн сайн сайхны төлөөх хэмээн үндэслэлээр тусгай байгууллагадуудад байршуулсан. Эдгээр байгууллагууд орших нь нийгмийн өргөн хүрээнд өсвөр насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн боломжийг хязгаарласаар байв. Энэхүү байгууллагууд нь хэн нэгэн хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудын хөндлөнгийн оролцоогүйгээр сургалтаа үргэлжлүүлэх боломж хийгээд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг үе тэнгийнхнээс нь салан тусгаарладаг байв. Гэсэн хэдий ч сонсголгүй, хараагүй, оюун ухааны хоцрогдолтой хүүхдүүдийг дэмжсэн сурганы инноваци аргуудыг боловсруулжээ. Тэдгээрийн анхдагч (pioneer) багш нар хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын хэрэгцээнд тохирсон төрөл бүрийн стратеги боловсруулсанд сонсголгүй хүүхдүүдэд зориулсан дохионы хэл, хараагүйчүүдэд зориулсан хэвлэмэл бичгийн эхийг ашиглах арга, оюун ухааны хоцрогдолтойд нь зохих тохиромжтой аргууд багтсан.

XX зууны эхэнд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад нөөц хангамж бүрдүүлсэн нь

XX зууны эхэнд ерөнхий боловсролын сургалт илүү зохион байгуулалтай болж ирсэн. Заавал сургалтад хамрагдах тухай хуульд төр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын хангамжийг байгууллага болон тусгаарлагдсан ангиар дамжуулан олгохыг шаардсан.

Өөр өөр байршилд ердийн болон тусгай боловсролын тогтолцоог бүрдүүлж, тусгай боловсролын байгууллагуудад багш нарыг мэргэшүүлэхээр бэлтгэж, тусгайлсан хангамж үйлчилгээг хөгжүүлсний дотор эрүүл мэндийн заслын хичээлүүд багтав.

Тусгаарлах боловсрол нь 1960-аад он хүртэл дийлэнхдээ маргаангүй оршсон.

1960-аад онд АНУ дахь иргэний эрхийн төлөөх хөдөлгөөн болон Скандинав дахь хөдөлгөөний төлөвшил эрх нь хязгаарлагдан үл тоомсорлогдсон бүлгийг харах нийгмийн өнцөг, хандлага, тохиргоог шаардсан. Хөгжлийн бэрхшээлтэй бүлгийхэн үндэстний цөөнхийг дагалдаж тэд нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн оролцоход саад болж буй зүйлийг сорих болжээ. Энэ нь байгууллагын хэсэгчилсэн хангамжийг зогсоох эхлэлийг тавьсан нь тэмдэглэгдсэн. ХХ зууны хоёрдугаар хагаст илүү цогц хангамж бий болов.

ХХ зууны хоёрдугаар хагасын илүү нэгдмэл хангамж үйлчилгээ

ХХ зууны хоёрдугаар хагаст тусгай боловсролын илүү нэгдмэл хангамж үйлчилгээг бүрдүүлэхэд хүч шаардсан үе болсон хэмээн тэмдэглэжээ. Хэвийн болгох зарчмын дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст нийгмийн харилцаанд оролцох боломжийг олгодог байх ёстой. Харин тусгай боловсролын практикт эргэлзээ төрүүлсэн нь хэвийн болгох зарчмыг зөрчих болсонтой холбоотой байж болох юм. Иймд боловсролыг нэгдмэл хүрээ үүсгэх тал руу өөрчилж хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид өөрсдийн нийгэмлэгийн амьдралд хамгийн дээд түвшинд оролцох боломжийг олгох шаардлагатай болжээ. Иргэний эрхийг хамгаалдаг хөдөлгөөний өсөлт болон оршиж буй тусгай боловсролын байгууллагуудын хангамжийн талаарх шүүмжлэлтэй холбоотой тулгамдсан асуудлууд нь АНУ-ыг хариу болгон хууль батлахад хүргэв. 1975 онд Бүх нийтийн боловсролыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд олгох тухай хуулийг баталснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд төрөөс боловсролыг тэгш эрхтэй эзэмших нэгэн баталгаа болсон.

Холбооны энэхүү хууль нь “Хамгийн бага хязгаарлагдсан орчин” хэмээх үзэл баримтлалыг нэвтрүүлснээр суралцагчдын сурч боловсрох хэрэгцээг зохих ёсоор ханган шийдвэрлэв.

Тусгай хангамжаас татгалзан илүү нэгдмэл нөхцөлийг бүрдүүлэх болсноор хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд болон залуучууд үе тэнгийхэнтэйгээ хамт суралцах боломжийг олгосон нь ахиц дэвшил болсон хэмээн тэмдэглэв.

1978 онд Варнокийн тайланд Нэгдсэн вант улс дахь тусгай хэрэгцээт боловсролын үйлчилгээний үндэсний хянан магадлагааг танилцуулсан. Варнокийн тайлан нь хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөс хамааран хүүхдүүдийг ижилсүүлэн үзсэнээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг тусгай сургууль руу явуулдаг байсан уламжлалт практикийг өөрчлөв. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд болон залуучуудын боловсролд ийнхүү хандах нь зохимжгүй хэмээн дүгнэсэн. Хүүхдүүдийг хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэрээр ижилсүүлэх нь дийлэнхдээ гутаан доромжилсон болж, тэдгээрийн боловсролын бодит хэрэгцээний талаарх мэдээллийг хязгаарласан. Үнэн хэрэгтээ Хөгжлийн ижил бэрхшээлтэй хүүхдүүд нэг л шошготой мэт өргөн хэмжээнд ижил боловсрол хүртэх ижил төстэй бүлэгт тооцогдож ирсэн нь баримт юм. Гэсэн хэдий ч амьдрал дээр

эдгээр хэрэгцээ нь маш хүчтэй ялгаатай. Боловсрол дахь тусгай хэрэгцээг үнэлэх улмаар боловсролын тогтолцоог засахын оронд тухайн тайланд эдгээр нийгмийн бүлгийг тусгай сургуульд эсвэл суралцахуйн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн ангид хамруулах нь эргэлзээ төрүүлсэн. Тайланд өдгөө хөгжлийн бэрхшээлийн олон төрлийг ерөнхийлөн “Боловсролын тусгай хэрэгцээ” хэмээн тодорхойлохоор шийдсэн. Энэхүү ухагдахууныг сургалтын тодорхой хэсэгт чиглэсэн боловсролын нэмэлт дэмжлэг шаардагдах ямар ч сурагчид суралцахуйн тодорхой хэсэгт чиглэсэн аль эсвэл олон хичээлд хэрэглэхээр ерөнхийлөн заасан.

Тус тайлан нь нийгмийн тодорхой бүлгийг суралцахуйн бэрхшээлээр нь тусгай сургууль эсвэл ангид хамруулж ирсэн практик уламжлал, боловсролд суралцахуйн тусгай хэрэгцээг үнэлэх болон боловсролын хангамжийг олгох асуудлыг өөрчлөхийг чухалчилсан. Тусгай хэрэгцээт боловсролын энэхүү үзэл баримтлал нь суралцагчид ба суралцахуйн контекстийн харилцан хамаарлыг суралцагчид дийлэнх нөхцөлд туршлагаасаа мэдэрч байсантай холбоотой.

Суралцагчидтай холбоотой хүчин зүйлс нь суралцахад чухал нөлөө үзүүлж чадна хэмээх баримтыг үгүйсгэхгүй. Иймд бүлгүүд нь тодорхой цаг хугацаанд тусгай сургуульд хамрагдах хэрэгцээтэй болно. Магадгүй тэдгээрийн зарим нь тусгай сургууль дахь эрчимжсэн дэмжлэгийн дараагаар ердийн сургуульд үргэлжлүүлэн суралцах боломжтой. Бусдын хувьд магадгүй тусгай сургуульд л хамрагдаж бүх түвшний боловсролоо эзэмших хэрэгцээтэй болно.

Боловсролын тогтолцоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид бүрэн дүүрэн оролцох боломжийг олгох асуудал нь Засгийн газрыг хэрхэн соёлын ялгаатай орчинд боловсролын үйлчилгээ үзүүлэх шударга тогтолцоог хөгжүүлэхэд тууштай буйг харуулна. Илүү шударга хэрэгжилт нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид болон тэдний гэр бүлийн туулж ирсэн маргинализаци (ялгаварлах) ба стигматизацийг (гутаан доромжлох) бууруулах ёстой. Нэгдсэн вант улсын хангамж үйлчилгээ нь дээд түвшнөөс доод хэлбэрийн нэгдлийг хамарна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид болон тэдгээрийн гэр бүлийн тэгш эрхийг шийдвэрлэх асуудал нь соёлын ялгаатай байдалд зохистой, хүлээцтэй хандах нийгмийг хөгжүүлэх явдал юм.

Варнокийн Хороо (Warnock report) нь интеграцийн гурван төрлийг тодорхойлсон: Байршил, нийгэм ба үйл ажиллагаа.

Байршлын интеграци гэдэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг ердийн орчинд байршуулах, гэсэн ч дийлэнхдээ тусгай нэгж эсвэл тусгай ангид хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид өөрсдийн үе чацуутантай бага зэрэг харилцах боломжтой хэмээн тодорхойлогдоно.

Нийгмийн интеграци гэдэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид өөрсдийн үе чацуутантай нийгмийн харилцаанд ороход чиглэгдэх ч ердийн ангид байх шаардлагагүй хэмээн тодорхойлогдоно.

Үйл ажиллагааны интеграци нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид өөрсдийн үе чацуутантай ердийн ангид хамрагдахыг хэлнэ.

АНУ-ын хууль тогтоомж болон Варнокын тайланд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид, боловсролын тусгай хэрэгцээ, байгууллага, боловсролын тусгай үйлчилгээг үзүүлэх зэрэг ойлголтыг өөрчлөх эргэлтийг хүчтэй хийсэн хэмээн чухалчлан тэмдэглэжээ. Хөгжлийн бэрхшээлийг дахин тодорхойлсон. Анагаах талаасаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг асуудал хэмээн харна. Энэ нь тухайн суралцагчид юу нь “буруу” байна вэ гэхээс илүүтэй түүнд юу хэрэгцээтэй байна хэмээн олж хардаггүй. Анагаахын загварын доор хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид өөрсдийг нь хүрээлж буй боловсролын орчинд дасан зохицох ёстой.

Хөгжлийн бэрхшээлийн нийгмийн загвар нь нийгмийн зохион байгуулалтаас хөгжлийн бэрхшээл үүссэн хэмээн хардаг. Хөгжлийн бэрхшээлийн нийгмийн загвар нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын хэрэгцээг нийгэм, сургууль хэрхэн хүлээн авах, бие бялдар ба зан үйлийн саад тогторыг арилгаснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын бүх талын оролцоог хангах руу чиглэнэ¹⁷ гэж үздэг.

Харамсалтай нь өдгөө дийлэнх улс оронд боловсролд эрүүл мэндийн загвар давамгайлж нийгмийн загварыг түгээмэл хэрэглэхгүй байна.

Боловсролын орчин нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчидтай мухар сүсэг хийгээд тэдгээрийн хөгжлийн бэрхшээлээс үүдсэн хэрэгцээг нь хангаж чадахгүйгээсээ болж хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хувийн туршлагыг үгүйсгэдэг хатуу хүнд нөхцөлтэй. Үүний оронд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг боловсрол авах бүрэн эрхтэй, боловсролын салбарт бие даан өөрийн сонголтоо хийх, өөрсдийн боловсролыг хяналтандаа авах, идэвхтэй субъектууд мөн хэмээн хүлээн авах ёстой. Үүний тулд боловсролын тогтолцоо нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг боловсролын салбарт шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцоход нь туслах шаардлагатай.

Анагаахын загвар	Нийгмийн загвар
Танд ямар асуудал байна вэ?	Нийгэмд юу нь буруу байна вэ? Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн бүхий л эрхийг бүрэн хангах нөхцөлийг бүрдүүлэхийн тулд нийгэм, эдийн засаг, улс төр, эсвэл хүрээлэн буй орчны ямар нөхцөлүүдийг өөрчлөх шаардлагатай вэ?
Хүмүүсийг ойлгоход танд тохиолдож буй бэрхшээл дийлэнхдээ сонсголын асуудалтай холбоотой байна уу?	Хүмүүсийг ойлгоход таны хүндрэл нь дийлэнхдээ тэдний тантай харилцах чадваргүйн үр дүн мөн үү?
Та энд нүүж ирсэн нь эрүүл мэндийн асуудалтай чинь холбоотой уу?	Орон сууцны чинь ямар хүндрэл таныг энд нүүж ирэхэд хүргэв.
Таны эрүүл мэндийн асуудал болон хөгжлийн бэрхшээл тогтмол хүссэнээрээ гадаа гарахад саад болдог уу?	Таныг аль болох тогтмол эсвэл хүссэнээрээ гадаа гарахад саад болох тээвэр эсвэл санхүүгийн асуудал байна уу?

Саад тотгорыг арилгаснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид нийгэмд өөрийн сонголт ба хувийн амьдралаа хянах тал дээр бие дааж, тэгш эрхтэй байна. Нэгдмэл боловсролын хангамжийг боловсруулахад бүх оролцогчид болон боловсролын салбарын сонирхогч талууд оролцсон. Санхүүжилтийг нэмснээр хууль тогтоомжийг баталж, эцэг эхчүүд тэдний үр хүүхдүүдийн боловсролтой холбоотой шийдвэр гаргах үйл явцад идэвхтэй оролцох болжээ.

Интеграцийн хувьд улс орнуудад бодлогын хувилбарууд нь ялгаатай байх ч ба өдгөө интеграцийн туршлагад үндэслэн бодлогын гурван өргөн хувилбарыг тодорхойлж болно: Тусгаарласан боловсролын үйлчилгээ, уян хатан ба хариу үйлдэлтэй үйлчилгээний тогтолцоо.

- “Хоёр зам” нэгдлийн бодлого нь Голланд, Бельги ба Германд хэрэгжиж, тэнд хоёр зэрэгцээ тогтолцоо оршиж, нэг нэгнээсээ хамааралгүй бие даан ажиллаж ирсэн.

- Дани, Англи, Уэлсийн вант улс ба АНУ нь “олон зам” бодлогыг дагаж, түүний хүрээнд боловсрол олгох уян хатан тогтолцоог бий болгосноор хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад үйлчилгээний хэд хэдэн нэмэлт төрлийг санал болгосон.

-Харин Итали, Швед зэрэг оронд нэгдлийн “нэг зам” бодлого хэрэгжиж, түүний хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид өөрсдийн үе чацуутантайгаа ерөнхий боловсролын сургуульд боломжит түвшинд хүртлээ хамтдаа суралцдаг болсон.

1990-ээд он гэхэд тэгш хамрах боловсролын ахиц дэвшил нь зогсонги байдалд орсон. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад тэгш хамрах боловсролыг үр өгөөжтэй олгох нөхцөлийг бүрдүүлэх, нэгдмэл үйлчилгээ үзүүлэх нь дэд бүтцийн дэмжлэгийн үүднээс бус харин байршлаас хамаарах нь чухал болсон. Суралцахуйн бэрхшээл нь хувь суралцагчдын хүрэлцээгүй байдлаас улбаалсан хэмээх итгэл үнэмшил нь тусгаарласан боловсролын үйлчилгээнд хүргэж, үйлчилгээний уян хатан ба хариу үйлдэлт тогтолцоо нь хувь хүний болон хүрээлэн буй орчны хүчин хамаарлаас суралцахуйн хүндрэл шалтгаалдаг хэмээх бодлоготой.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцыг баталснаар фокус нь бүтэц, нийгэм, улс төр ба нийгэм дахь соёлын дутагдлууд руу чиглэсэн нь тэгш хамрахад чухал саад тотгор болсон ба хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хөгжил, бүх талын оролцоот нэгдлийг бий болгох зам руу шилжсэн. Конвенц нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн тэгш хамрах боловсролын эрхийг хүлээн зөвшөөрсөн.

Дүгнэлт

Тэгш хамрах боловсролын үзэл баримтлал нь дэлхий даяар олон орны бодлого, хууль тогтоомжид баттай тусгагдсан. Гэсэн хэдий ч нэг нь нөгөөтэйгөө зөрчилдөж, зарим тохиолдолд бодит амьдрал дээр тэгш хамрах боловсрол хэрхэн хэрэгжих ёстой тайлбар ч зөрөөтэй байна. Чехийн БНУ дахь Ромын суралцагчдын нэгэн жишээг Их танхим хөндөн хэлэлцэхдээ бид өөрсдийн хүч чадлаа дутуу үнэлж болохгүй ба тусгай

хэрэгцээт боловсролын уламжлалт тайлбар нь одоо хүртэл өнөөдрийн процедурт өмнөх шигээ хуучин хэвээр нөлөөлж, боловсролын хэрэгцээг хөгжлийн бэрхшээлийн уламжлалт төрөлжүүлэлтээр тодорхойлж, үүн дээрээ тулгуурлан нөөцийг хуваарилсаар байна гэжээ. Түүнчлэн боловсролыг арилжаалах өсөлт нь сургууль хоорондын байр суурь ба нөөцийн төлөөх өрсөлдөөнийг дагуулж, тэгш хамрах боловсролд таагүй дайсагнасан орчныг бүрдүүлэх болно. Тэгш хамрах боловсролыг хэрэгжүүлэхийн тулд багш нар болон сургуулийн албан хаагчдад сургууль доторх хүндрэлтэй асуудалтай тулгарсан ямарч суралцагчдад зохимжтой хариу үйлдэл үзүүлэх аргыг хөгжүүлж, сургууль ба боловсролын тогтолцоонд гадуурхдаг үйл ажиллагааг өөрчлөхөд дэмжлэг үзүүлэх ёстой.

Тэгш хамрах боловсрол дахь хүний эрхийг боловсролын тогтолцооны бүхий л түвшинд эргэж хэлэлцэх ёстой асуудал. Тэгш хамрах боловсролд хүрэх нь үйл явц, нийгмийн үндсэн суурийнх нь түвшинд өөрчилж, боловсролын тогтолцоонд бүх суралцагчдын эрхийг хэрхэн үнэлж, хэрэгжүүлэх явдал юм.

Асуулт

Асуулт 1. Гадуурхалт, тусгаарлалт, интеграци ба тэгш хамрах зэрэг үзэл баримтлалыг түүхэн талаас нь тайлбарлана уу?

Асуулт 2. АНУ, Англид хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн хөгжилд юу нөлөөлсөн вэ?

Асуулт 3. Хөгжлийн бэрхшээлтийн хүний тухай хууль нь хувьсан өөрчлөгдөж буй нийгэм ба соёлын ирээдүйн хөгжилд хэрхэн тусгалаа олж буйг тайлбарлана уу?

Даалгавар

Дасгал даалгавар 1. Суралцагчдад хөгжлийн бэрхшээлийн нийгмийн загварын жишээг хэлнэ. Тэргэнцэртэй хүн барилгын шаттай үүдээр нэвтрэхийг хүсвэл нийгмийн загварын хүрээнд шийдэл нь юу вэ? Эрүүл мэндийн загварыг ашиглахаас юугаараа ялгаатай вэ?

2. Суралцахуйн бэрхшээлтэй өсвөр насны хүүхдийн өөрийнхөө байранд бие дааж амьдрахыг хүссэн ч түрээсээ хэрхэн төлөхөө мэдэхгүй байгаа нөхцөлд нийгмийн загварын хүрээнд ямар шийдэл байх вэ?

3.Харааны бэрхшээлтэй хүүхэд сүүлийн үеийн шилдэг борлуулалттай ном уншиж хараатай найзуудтайгаа чатлахыг хүсвэл нийгмийн загвар талаасаа ямар шийдэл байх вэ? Эрүүл мэндийн загварыг ашиглахаас юугаараа ялгаатай вэ?

Багшид зориулсан нөөц хэрэглэгдэхүүн: Он цагийн хэлхээс

Багш түүхийн он цагийн хэлхээсийг ашиглан дэлхийд болон улс оронд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхэд нөлөөлж буй институци, нийгэм ба улс төрийн өөрчлөлтүүдийг хэлэлцэнэ.

Цаг хугацаа	Хөгжиж ирсэн байдал	Хүчин зүйлс
-------------	---------------------	-------------

19-р зуун	Хөгжлийн бэрхшээлтэй залуу хүмүүсийг тэгш хамруулах болсон	
20-р зууны эхэн үе	Хөгжлийн бэрхшээлтэй залуу хүмүүсийг институтчилсэн	
20-р зууны хоёрдугаар хагас	Тэгш эрхийн төлөөх тэмцэл, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хуулийн хамгаалалт	
21-р зуун	ХБХЭК, хөгжлийн бэрхшээлийн эрх ба хамгаалалт	

3. Тэгш хамрах боловсролын саад бэрхшээл

Суралцахуйн зорилго

Энэхүү бүлэгт оюутнууд тэгш хамрах боловсролын гол саад бэрхшээлийн тухай мэдэж авна.

Боловсролгүй бол хөгжлийн бэрхшээлтэй, тусгай хэрэгцээтэй хүүхэд болон насанд хүрэгчид утга учиртай амьдрах нийгмийн зах хязгаарт үлдэхгүй, өөрсдөд хэрэгтэй хэрэгслэлээ алдана. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг боловсролд тэгш хамрах саад бэрхшээлийн талаарх мэдээллийг нэмэгдүүлэх нь тэдний эрхийг хамгаалах, бүх нийтэд тэгш хамрах боловсрол олгох замд учрах саад бэрхшээлийг арилгах, шийдвэр гаргагч улс төрчдөд урам зориг болно.

Тэгш хамрах боловсролын гол саад бэрхшээл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй олон суралцагчид боловсролд тэгш хамрагдахад саад бэрхшээлтэй тулгардаг:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээтэй суралцагчдыг элсүүлэх хүсэлгүй сургуулиуд, жишээ нь тахир дутуу зан үйлийн асуудалтай болсон эдгээр суралцагчдыг хасдаг.
- Заримдаа Ерөнхий боловсролын сургуульд элсэх ба анги танхимд суралцуулахаас татгалздаг.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй олон суралцагчид одоо хүртэл хязгаарлагдмал анги танхимд тусгаарлагдах ерөнхий боловсролын анги ба сургуулийн үйл ажиллагаанд оролцох боломжгүй эсвэл хязгаарлагдсан байдалтай байна.
- Үүнээс гадна, суралцагчдад үзүүлдэг бусад үйлчилгээ, арга хэмжээ, академик болон хичээлийн гадуурх давтлага зэрэгт хамрагдах боломжгүй.
- Асрагчид нь хөгжлийн бэрхшээлтэй ба тусгай хэрэгцээтэй хүүхдийн чухал хэрэгцээг хангадаггүй, татгалздаг.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй ба тусгай хэрэгцээтэй хүүхдүүд сургууль болон анги танхимд нэвтрэх боломжгүй эсвэл эрүүл ахуйн зохих нөхцөл, хэрэгсэл үгүйгээс сургуульд явдаггүй.

- Засгийн газрын боловсролын зорилгыг хэрэгжүүлэхэд заримдаа сургуулийн барилгуудын зохион байгуулалт асуудал үүсгэдэг.
 - Хөгжлийн бэрхшээлтэй олон суралцагчид маш энгийн шалтгаанаар сургуульд хамрагдаж чадахгүй байгаа нь сургууль руу явж, буцахад тохирох тээврийн хэрэгсэлгүй байгаатай холбоотой.
 - Тохирох тээврийн хэрэгсэлгүйгээр тэргэнцэртэй суралцагчид сургуульд явж чаддаггүй.
 - Сургуульд хамрагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдаас дийлэнх нь тусгаарлагдсан сургууль эсвэл анги танхимд чанаргүй боловсролд хамрагддаг.
 - Багш нарыг ажилд уриалан дуудах, багш бэлтгэх хөтөлбөр зэрэг нь тэгш хамрах боловсролд хүрэх нэмэлт саад бэрхшээл хэмээн тодорхойлогддог.
 - Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид заримдаа тэдэнд мэдэх шаардлагатай хэрэгтэй үйлчилгээ эсвэл орчинг ойлгодоггүй. Дохионы хэлний орчуулагчгүйгээр дүүлий суралцагчид багшийн болон ангийнхаа хүүхдүүдийг ойлгож эсвэл ярилцаж чадахгүй. Харааны бэрхшээлтэй суралцагч нь гэрийн даалгавраа Брайл ном, томоор-хэвлэсэн эх бичвэр эсвэл текст-ярих дамжлагатай совтвейргүйгээр дуусгаж чадахгүй. Суралцахуй, оюун ухаан, хөгжлийн бусад бэрхшээлтэй суралцагч тестийн нэмэлт цаг эсвэл хэрэгсэл дээр туслалцаа авах, тэмдэглэл хөтлөх, зааварчилгаа авах эсвэл бусад өөрчлөлтүүдээс хамааран ямар нэгэн боловсрол эзэмших боломжоо алддаг.
 - Хөгжлийн хөнгөн хэлбэрийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд жишээ нь суралцахуйн бэрхшээлтэй байвал олон улс оронд “хөгжлийн бэрхшээлтэй” хэмээн тооцогддоггүй тул дэмжлэг үзүүлэхээс татгалздаг.
 - Мэргэшсэн багш нарын хүрэлцээгүй, тэдгээрийн бэлтгэгдээгүй байдал нь эсвэл өөрсдийн анги танхимд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг оруулах хүсэлгүй байдаг.
 - Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд болон тэгш хамрах боловсрол, сургуулийн орчинд сөргөөр хандах, сургалтын материалын хүрэлцээгүй байдал нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг ердийн ангид хэвийн хөгжилтэй хүүхдүүдийн хамт интеграцчилах зорилгыг хэрэгжүүлэхэд хүндрэл учруулсаар байна.
- ЮНЕСКО-ийн “Боловсролд гадуурхагдах асуудлыг хөндөх нь: Боловсролын тогтолцоог илүү тэгш хамрах, шударга нийгэм рүү чиглүүлэх үнэлгээний удирдамж” нийтлэлд сургалтын төлбөр, сургуулиудтай ойр байх боломжгүй, элсэлтийн хүнд шалгалтууд, сургалтын ерөнхий материалуудыг хэрэглэх боломжгүй байдал (жишээ нь ном, зөөврийн компьютер, харандаа) зэрэг нь боловсрол эзэмших замд учрах нэмэлт саад бэрхшээл хэмээн тэмдэглэжээ.
- Ямарч анги танхимд суралцагчид суралцах өөр өөр чадвартай ба багш нар бүх суралцагчдыг сурах, хөгжихөд нь урам зориг өгдөг чадвартай байх хэрэгтэй.
- Багш нарын бэлтгэлийг өргөжүүлэх нь хэрхэн тэгш хамрах анги танхим болон тэгш хамрах сургалтын стратегийг бий болгосноор тусгаарлалтын

зарим нэг асуудлыг зөөллөх ба хөгжлийн бэрхшээлтэй бүх хүүхдүүд ердийн анги танхимд хөгжлийн бэрхшээлгүй хүүхдүүдтэй суралцах чадварыг эзэмшихэд сургах урт зам болно.

Тэгш хамрах боловсролын тогтолцоонд хүрэх замыг туулахын тулд мухар сүсэгтэй тэмцэх хэрэгтэй.

Дэлхий даяар одоо хүртэл хөгжлийн бэрхшээлтэй сая сая хүүхдүүд гэртээ нуугдан эсвэл өөрсдийнх нь гэр бүлээс болж сургуульд хамрагдах боломжоо алдаж, эцэг эхчүүд өөрсдийн хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлээс маш их ичдэгээс хүүхдүүдээ гэрээсээ явуулах дургүй тул тэдэнд нөөц боломжоо хэрэгжүүлэх, боловсрол эзэмшихэд нэвтрэх улмаар бие даасан амьдралаар амьдрахад нь саад болж байна.

Дүгнэлт

Дэлхий даяар одоо хүртэл хөгжлийн бэрхшээлтэй сая сая хүүхдүүд хэзээ ч сургуульд хамрагдахгүй хэвээр байна.

Шууд бус алагчлал, тусгаарлалт, гадуурхалт, үл тоомсорлолт, нэвтрэх боломжгүй байдал, тоног төхөөрөмжгүй, тээврийн хэрэгсэлгүй зэрэг нөхцөл байдлын талаарх бодлого болон туршлагаас хөгжлийн бэрхшээлтэй ба тусгай хэрэгцээтэй суралцагчид ерөнхий боловсролын сургууль, танхимын сургалтад хамрагдах боломжоо алдаж байна.

Хөгжлийн бэрхшээл нь ядуурлын эрсдэлийг нэмэгдүүлж, ядуу амьдрах нь хөгжлийн бэрхшээлийн нөхцөлийг муутгах эрсдэлийг нэмсээр байна. Тиймээс хүүхдүүд хэр ядуу байхаас хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэр өсөх эрсдэл нэмэгдсэнээр сургуульд явах, түүнээс үр ашиг хүртэх боломжийг авч чадахгүй байна. Боловсролд хүрэх замд олон тооны саад байсан ч боловсрол нь ядуурлаас гарах хамгийн шулуун зам мөн. Энэ нь мөн нийгмийн гишүүний хувьд өөрийн оролцоо, хувь нэмрийг оруулж буй хүний үнэлэмжийг дээшлүүлдэг. Заан өрөөнд байна энэ нь мэдээж хүч хэрэглэсэн явдал. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд, насанд хүрэгчдэд бид хэрхэн тэгш хамрах боловсролын чухал эрхийг хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх вэ?

Асуулт

1. Тэгш хамрах боловсролын замд ямар үндсэн саад бэрхшээл байна вэ?
2. Ядуурал болон хөгжлийн бэрхшээлийн хооронд ямар холбоос байна вэ?

Энэ нь шалтгаан уу, үр дагавар уу? Хөгжлийн бэрхшээл болон ядуурал нэг нэгэндээ хэрхэн нөлөөлж байна вэ?

3. Тэгш хамрах боловсрол дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын эрхийг хамгаалахад багш нарыг бэлтгэх асуудал хэрхэн нөлөөлөх вэ?

Дасгал даалгавар

1. Суралцагчид ЮНИСЕФ-ийн боловсролын тусгай хэрэгцээтэй суралцагчдын талаарх видео бичлэг үзэж, багш болон үе чацуутантайгаа агуулгыг хэлэлцэнэ.
2. Суралцагчид өөрсдийн сургалтын байгууллага, бүс нутаг, муж, улс орон дахь тэгш хамрах боловсролын замд байх саадын тухай багш болон үе чацуутантайгаа ярилцана.

Багш нарт зориулсан нөөц хэрэглэгдэхүүн

Багш хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээтэй суралцагчдын тухай зарим онлайн видео түүх сонгож, хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын тэгш хамрах боловсролын замд учрах саад бэрхшээлийн талаарх тэдний ойлголтыг нээх болно.

https://www.advocatesforchildren.org/who_we_are_afc/success_stories/students_with_disabilities.

Багш ЮНИСЕФ-ийн сүүлийн үеийн “ Дэлхийн хүүхдүүдийн нөхцөл байдал: хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд” тайланг татан авч, оюутнуудынхаа хамт хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын тэгш хамрах боловсролын замд учрах саад бэрхшээлийг ойлгох, хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын сурч боловсрох эрхийг хөндсөн асуудлыг нээнэ.

4. Тохиргоот орчин ба тэгш хамруулах сургалт

Суралцахуйн зорилтууд:

Энэ бүлэгт оюутнууд оролцогч талуудыг тохиргоот орчноор хангах үүргийн талаар судлах болно. Уг бүлэг нь тохиргоот орчны талаарх доорх зүйлсийг агуулна:

- Тохиргоот орчин гэж юу вэ?
- Тохиргоот орчны хамрах хүрээ
- Тохиргоот орчинг хүлээн авагчид
- Тохиргоот орчны шинж чанарууд

Тохиргоот орчны тодорхойлолт

Тохиргоот орчин нь шаардлагатай тохиолдолд хэт их ачаалал үүсгэлгүйгээр зохих өөрчлөлтүүдийг хийж хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бусад хүмүүсийн адилаар эрхээ эдэлж байгааг батлан харуулж чаддаг. Конвенцын 2 дугаар зүйл дээр дурдсанчлан ялгаварлан гадуурхалтын тодорхойлолтоос харвал боломжит тохиргоот орчин нөхцөлөөр хангах нь хууль ёсны үүрэг юм. Тохиргоот орчин нь хөгжлийн бэрхшээлийг алагчлах тухай хуулийн чухал ойлголт бол НҮБ-ын хүний эрхийн конвенцод шинэлэг зүйл юм. Тохиргоот орчин нөхцөлөөр хангахаас татгалзаж үгүйсгэх нь өөрөө алагчлаж буйн нэг хэлбэр юм.

Тэгш хамрах боловсрол эзэмших эрхийг хэрхэн хэрэгжүүлэх вэ?

24.2 болон 24.5 зүйлд тохиргоот орчин нөхцөлөөр хангах үүргийг дурдсан. 24.2 дугаар зүйлд зааснаар оролцогч улсуудад тэгш хамрах боловсрол хүртэх эрхийг хэрэгжүүлэхийг үүрэг болгосон.

Уг зүйл нь хөгжлийн бэрхшээлтэй гэсэн үндэслэлээр тэгш хамрах боловсролын тогтолцооноос хүмүүсийг хасах талаар ерөнхий хоригийг агуулна.

Мөн нийгмийн бусад хүмүүстэй адил эрх тэгш үйлчилгээг авах баталгааг өгөх юм.

Дээрх зүйл нь хувь хүн дээр суурилсан дэмжлэг туслалцаагаар хангагдах бөгөөд мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд өөрсдийн үр дүнтэй сурч боловсрох нөхцөл байдлыг хангуулах үүднээс шаардлагатай дэмжлэг туслалцааг авч байгааг баталгаажуулах явдал юм.

24 зүйлийн 2.с -д дурдсанаар оролцогч улсууд хувь хүний онцлог шаардлагад нийцсэн тохиргоот орчноор хангах явдлыг баталгаажуулах ёстой.

Боловсролыг хүртээмжтэй, тэгш хамарсан байхыг баталгаажуулах хариуцлагыг оролцогч талуудад онооно.

Тэгш хамрах боловсрол эзэмших эрхийг эдлэхэд шаардлагатай гэж үзсэн хэрэгслүүд дотор тохиргоот орчноор хангах нь мөн багтана.

Тохиргоот орчны хамрах хүрээ

Хэн тохиргоот орчныг хангах ёстой вэ?

Уламжлал ёсоор хүний эрхийн гэрээ нь оролцогч улсуудад зориулагдсан байдаг бөгөөд оролцогч улсуудаас тодорхой бүлэг хүмүүсийн эрхийг хэрэгжүүлэх, сайжруулах арга хэмжээ авахыг шаарддаг.

Конвенц (ХБХЭХ)-ын хүрээнд тохиргоот орчноор хангах үүргийн нэг онцлог шинж чанар нь түүний хэрэгжилтэд хувийн хэвшлийнхэн оролцох явдал юм.

Тиймээс улс болон хувийн бүх боловсролын байгууллагууд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээ сонирхолд нийцсэн орчноор хангах зайлшгүй шаардлагатай.

Конвенцын 24 зүйлийн 5 дугаарт дээд боловсрол эзэмших, мэргэжлийн сургалтад хамрагдах, насанд хүрэгсдийн болон насан туршийн сургалтад хамрагдах эрхийг тусгайлан тодотгосон. Иймд бүх боловсрол олгогчид хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдыг тохиргоот орчноор хангах үүрэгтэй.

Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад оролцогч байгууллагууд орчныг бүрдүүлэхэд туслах тохиолдолд хууль тогтоомжийн үндэслэлтэй байх шаардлагатай.

Практикт хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудыг тохиргоот орчноор хангах нь хамтын ажил юм.

Тохиргоот орчныг хүлээн авагчид

Тохиргоот орчноор хангагдах эрх нь олон хүн хамрагдсан ч алга болох ёсгүй.

Конвенц дахь тохиргоот орчин хүлээн авагчид нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болохоос зөвхөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд биш юм.

Тохиргоот орчны шинж чанарууд

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн хороо тэмдэглэхдээ Конвенц нь оролцогч улсуудад өргөн хүрээтэй үүрэг хариуцлагыг ноогдуулж байгаа бөгөөд үүнд тохиргоот орчноор хангах явдлыг хууль тогтоомж болон засаг захиргааны бүх салбар нэгжид нэн даруй хэрэгжүүлэхийг үүрэг болгосон.

Ийм хуулиуд нь тохиргоот орчин гэж юу болохыг олонд таниулж мөн тохиргоот орчноор хангах явдлыг үл ойшоовол алагчлал хэмээн үзэж хуулийн дагуу шийтгүүлэх заалттай болохыг баталж байдаг.

Тохиргоот орчноор хангах үүргийг 2 бүрэлдэхүүн хэсэгт авч үзэж болно: Нэг дэхь нь тодорхой нөхцөлд шаардлагатай болон тохирох өөрчлөлтүүд, засан сайжруулалтуудыг хийж өгөх үүрэг багтана.

Энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн эрхээ эдлэхэд тулгарч буй саад бэрхшээлийг олж тодорхойлон, тэдгээрийг арилгахад тохиромжтой үе шат бүхий арга замыг ашиглахыг шаардсан эерэг хариуцлага ноогдуулах гэсэн үг юм.

Хоёр дахь хэрэгцээ бүхий тохиргоот орчин нь үүрэг биелүүлэгчдэд хэт их эсвэл зохих хэмжээний бус ачаалал үүрүүлэхгүй байх заалт багтана. Тохиргоот орчноор хангах үүрэгт ерөнхийдөө хүн тус бүрийн онцлогийг харгалзан авч үздэг. Учир нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хувь хүний хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн туслалцаа дэмжлэг үзүүлж, арга хэмжээ авахаас гадна түүнийг биелүүлж буй талын хүсэл сонирхлыг харгалзаж үзэх хэрэгтэй байдаг.

24.2 – т шаардсанаар тохиргоот орчин нь хувь хүний хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн байх ёстой.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс нэг төрлийн бүлгийг бүрдүүлдэггүй. Тиймээс өөрчлөлт бүр тухайн нэг хүний хүсэл сонирхлоос хамаарах болно.

Жишээ нь, хичээлдээ чөлөөтэй, эрх тэгш оролцоход унших материал нь хүндрэл, саад бэрхшээл учруулж байгаа харааны бэрхшээлтэй 2 сурагчид өөр өөр тохиргоот орчны хэрэгцээ шаардлагатай байж болно.

Ийм үед боловсролын тогтолцоо аль аль сурагчийг эрх тэгш сургалтдаа хамрагдахад шаардлагатай орчныг тодорхойлж, түүгээр хангах ёстой юм. Харааны бэрхшээлийн шинж чанар ялгаатай байж болох ба нэг сурагчид томруулдаг шил хэрэгтэй бол нөгөө сурагчид нь Брайлл текст шаардлагатай.

Шаардлагатай өөрчлөлт болон орчин нь тухайн хувь хүний тусгай нөхцөл байдалд үүсэх хэрэгцээнд зориулагдсан байх ёстой.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн хорооны тэгш хамрах сургалтын эрхийн талаар хийсэн 4 дүгээр ерөнхий тайлбарын 30 дугаар цогцолборт заасны дагуу харьцаа хамаарал, хэмжээ нь хам сэдвээс хамааран өөр өөр байдаг байна.

Тохиргоот орчны хүртээмжийг боловсролын тогтолцоонд байгаа томоохон нөөцтэй холбон авч үзэх ёстой бөгөөд зөвхөн тухайн нэг боловсролын байгууллагад байгаа нөөцөөр хязгаарлаж болохгүй. Тогтоолцоон доторх нөөцийг шилжүүлэх боломжтой байх ёстой.

Тохиргоот орчинд тогтсон загвар гэж байхгүй. Учир нь ижил бэрхшээлтэй өөр өөр сурагчид ондоо хэрэгцээ шаардлагатай байх магадлалтай. Хэрэглэгдэхүүнээр хангах гэдэг нь хязгааргүй үүрэг биш юм. Учир нь үүргээ биелүүлэгчдэд хэт их эсвэл зохих хэмжээний бус ачаа ногдуулахаас зайлсхийх хэрэгцээ шаардлагаар хязгаарлагддаг.

Орчны ирээдүйн зардал, тасалдал болон ашиг зэрэг “хэт их эсвэл зохих хэмжээний бус ачаа” гэж юу болохыг тодорхойлохын тулд хэд хэдэн хүчин зүйлийг харгалзан үзэх шаардлагатай.

Хэрэв тохиргоот орчны дүн шинжилгээ нь уг хэрэглэгдэхүүн үүрэг хүлээн авагчид “хэт их эсвэл зохих хэмжээний бус ачаа” үүрүүлж байгааг тогтоогдвол тохиргоот орчноор хангах үүрэг хүлээхээ болино.

Интерактив харилцан яриа нь зөв итгэл үнэмшил болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нэр төрийг хүлээн зөвшөөрсний үр дагавар юм.

Жишээ нь, хөдөлгөөний бэрхшээлтэй сурагч их сургуулийн нээлтийн өдөрлөгт оролцох хүсэлтэй байвал өдөрлөгт оролцох хүсэлтэй байгаагаа илэрхийлсэн товч яриаг холбогдох их сургуультай хийхэд хангалттай юм. Тэгвэл их сургууль өдөрлөгөө бүгдэд хүртээмжтэй газар зохион байгуулах эсвэл хүртээмжтэй байдлыг бүрдүүлэх үүднээс налуу хавтан зэргээр хангах боломжтой.

Үүнээс гадна хэрэв сургууль болон сурагч хоорондын харилцаа урт хугацааны болон тогтвортой бол харилцан яриа албан ёсны бөгөөд илүү өргөн хүрээтэй байж болно.

Боловсрол бол үйл явц. Иймд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын хэрэгцээ цаг хугацааны явцад өөрчлөгдөж болох тул заавал тогтвортой, байнгын байх албагүй учир нь тэдгээрийг шаардлагатай бол нурааж, өөрчилж, өргөтгөж, солих боломжтой. Энэ нь харин эргээд байнгын яриа хэлэлцээр өрнүүлэх шаардлага байгааг харуулж байна.

Үүрэг хүлээгч нь хөгжлийн бэрхшээлээс шалтгаалж алагчлахгүйгээр тохиргоот орчноор хангахаас татгалзаж, энэ нь боломжгүй, хамааралгүй эсвэл хэм хэмжээсний хувьд алдаатай гэдгийг нотолж болно.

Үндэслэлийн үйл явцын эхний шинж чанар нь боломжтой, магадлалтай байдал.

Тохиргоот орчноор хангах үед ямарваа нэг тогтолцоо нь хуулийг зөрчиж болохгүй.

Мөн байгууллагууд нь зөвхөн оршин байгаа болон бэлэн орчноор хангах ёстой.

Хоёр дахь шинж чанар нь холбоо хамаарал юм. Харин гурав дах нь харьцаа. Энэ нь ашигласан арга аргачлал (цаг хугацаа, зардал, үргэлжлэх хугацаа, нөлөөлөл) болон зорилго (эрхээ эдлэх) хоорондын хамаарлыг үнэлэхийг шаарддаг.

Санхүүгийн боломжит байдал нь хүсэлт гаргасан талын санхүүгийн боломжит хувилбаруудад төвлөрдөг. Эдийн засгийн боломжит байдал нь зөвхөн мөнгөн гүйлгээг бус нийт хөрөнгийг хардаг.

Сүүлийн онцлог шинж чанар бол нууцлал юм.

Уг слайдууд нь тохиргоот орчны шинж чанаруудыг тоймлон харуулсан. ХБХЭК нь тохиргоот орчноор хангахгүй байх нь ялгаварлан гадуурхалт үйлдэл мөн хэмээн тодорхой заасан хүний эрхийн тухай олон улсын анхны конвенц юм. Боломжит эсвэл тохиргоот орчин гэдэг нь ХБХЭК-д маш чухал ойлголт билээ. Засгийн газар орчноор хангах хүсэлт, хэрэгцээг хэрхэн биелүүлэх талаар хууль сахиулах удирдамж гаргаж болно.

Асуулт

1. Тохиргоот орчин гэж юу вэ?
2. Боловсролд тохиргоот орчны хамрах хүрээ нь хэр вэ?
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагч өөрийн амьдарч буй орчинд байрлах боловсролын байгууллагад суралцах эсвэл суралцах боломжийг олгоход шаардлагатай өөрчлөлт оруулах хүсэлт гаргаж болох уу?
4. Тохиргоот орчны хүлээн авагчид гэж хэн бэ? Ямар ч хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагч тохиргоот орчноор хангах арга хэмжээг хүсэж болох уу?
5. Тохиргоот орчны шинж чанарыг тайлбарлаж хэлнэ үү?
6. Сургуулиудын хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудад "Тохиргоот орчин"-оор хангах үүрэгт ямар хязгаарлалтууд байдаг вэ?

Дасгал даалгавар

1. Сурагчид өөрсдийн сургуулийн дүрэм журмыг авч, тохиргоот орчноор хангах эрх нь аль үйл ажиллагаанд хамрах вэ гэдгийг шалгана (жишээлбэл, суралцахтай холбоотой бүх үйл ажиллагаа, өргөдөл гаргахаас эхлээд шалгалт өгч сургуульд орох, суралцах нөхцөл гэх мэт).
2. Сурагчид сургуулийнхаа орчны төрлүүд болон жишээнүүдийг (техникийн шийдэл, сургалт болон шалгалтын зохион байгуулалт, сургалтын арга хэмжээ, мэдлэгийг дээшлүүлэх арга хэмжээ) хэлэлцэнэ.
3. Сурагч хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхээс үл хамааран энгийн сургуульд суралцах боломжтой байхын тулд сургуулиасаа тэгш хамруулан сургах соёлыг бий болгох талаар ямар арга хэмжээ авч байгаа талаар ярилцана.

Багш нарт зориулсан нэмэлт мэдээлэл: тохиргоот орчныг практикт хэрэгжүүлэх

Багш сурагчдаас хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутанд учирч буй хүртээмжгүй орчны нөлөөллийг саармагжуулахын тулд тохиргоот орчноор хангах арга хэмжээ авах нөхцөл байдлын талаар тайлбарлахыг хүснэ.

Жишээ нь:

- Сурагчийг өсгөгчтэй тусгай чихэвч, чанга яригчаар хангах
Хариулт: Сурагч нь сонсголын бэрхшээлтэй бөгөөд эмч эсвэл сувилагч болохоор суралцаж байгаа. Түүний дадлагаа хийж буй эмнэлэг нь өсгөгчтэй тусгай чагнуураар хангасан.

- Сурагчийг чимээгүй өрөөнд шалгалтаа өгөхийг нь зөвшөөрөх
Хариулт: Анхаарал дутмагшил хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгтэй сурагч ахлах сургуульд сурч байгаа. Гадны өдөөгчөөс болж уг сурагчийн анхаарал маш амархан сулардаг. Түүнийг чимээгүй өрөөнд шалгалт өгөхийг зөвшөөрснөөр, сурагчийн анхаарал маш бага сарних болно.
- Дохионы хэлмэрчийн туслалцаа үзүүлэх
Хариулт: Сонсголын бэрхшээлтэй сурагч сургууль дээр гарсан ослын гэрч. Дохионы хэлний орчуулагчийн туслалцаатайгаар тэрээр гэрчийн дэлгэрэнгүй мэдүүлэг өгөх боломжтой болсон.

Байдал	Жишээ
Зааврыг чангаар хэлэх	
Хичээлийн бичлэг хийх	
Текстэн хэрэглэгдэхүүний оронд үзүүлэн таниулах материал ашиглах	
Бичсэн зааварчилгаа бэлдэх	
Тест болон сургалтын материалын танилцуулах байдлыг өөрчлөх	
Тоног төхөөрөмж, программ хангамжаар хангах буюу тохируулах	
Хэлний, ярианы бэрхшээлтэй сурагчдыг харилцааны хэрэгслээр хангах	
Харилцааны программууд суусан таблетаар хангах	
Аман бус харилцааны хэлбэрүүдийг сонсох	
Аман бус харилцааны аргуудыг заах (зурган карт ашиглах эсвэл таблет хэрэглэх)	
Туслах технологи, мэдрэхүйн хэрэгсэл, тохь тухтай объектууд эсвэл бусад хүртээмжтэй туслах хэрэгслүүд / даван туулах механизмаар хангах	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдыг сургуульд явагддаг эмчилгээ засалд хамруулах (хэл яриа, хөдөлмөр засал, сэтгэцийн эрүүл мэндийн зөвлөгөө өгөх гэх мэт)	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдыг янз бүрийн нэрсээр дуудах, харааж зүхэх, тохуурхах зэргийг хориглох	

5. ХБХЭК -ын 24-р зүйлийн хэрэгжилт ба ерөнхий тайлбар №4

Энэхүү бүлэгт оюутнууд Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн Хорооны үйл ажиллагаа, далайн чанадад Конвенцын хэрэгжилтийг хэрхэн хянаж

буйтай танилцана. Суралцагчид НҮБ-ын цахим хуудаснаас Хүний эрхийн хэлэлцээрийн байгууллагын болон Хүний эрхийн дээд хорооны (ОНСНР) хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний сурах эрхийн талаарх сэдэвчилсэн тайлан илтгэл, 2016 оны Тэгш хамрах боловсролын эрхийн ерөнхий тайлбарын №4-ийг татан авч, уншина.

ХБХЭК -ын 24-р зүйл ба ерөнхий тайлбар №4

2021 оны 7 дугаар сарын байдлаар Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай Конвенцыг 182 орон, сонголт хийгдсэн протоколыг 96 орон тус тус соёрхон баталсан. ХБХЭК-ыг баталсан улс орнууд ХБХЭК-ын Хороонд тайлан илтгэлээ 2 жил тутам, дараагийн удаа 4 жил тутам гаргаж өгөх ёстой. (35-р зүйл) ХБХЭ-ийн хэрэгжилтэд хяналт тавих 18 хүний бүхэлдэхүүнтэй бие даасан нэгж болох Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн Хороо нь 34-р зүйл болон Конвенцын 1 ба 2-ын дагуу байгуулагдсан.

ХБХЭ-ийн Хороо нь улс орнуудын гаргасан тайлан илтгэлийг хянан нягталдаг. Дүгнэлтийн ажиглалтандаа ХБХЭК-ын мөрдөлт, хэрэгжилтийг хэрхэн сайжруулах тал дээр хариулт болон зөвлөмж өгдөг. /33-р зүйл/ Хороо нь тэдгээрийн ийнхүү нэрлэсэн сүүдрийн тайлан илтгэлийг авч үздэг. Дүгнэлтийн ажиглалтанд, ХБХЭ-ийн Хороо нь жишээлбэл 24-р зүйлийн хэрэгжилтийн талаарх хүндрэл бэрхшээл, ахиц дэвшлийн үнэлгээг нэгтгэн хэрхэн тухайн орон ХБХЭК-ын хэрэгжилт болон ХБХЭК-ын 24-р зүйлийг сайжруулах боломжийн талаар зөвлөмж өгдөг.

ХБХЭК-ыг соёрхон баталсан бүх орон 24-р зүйлийн хэрэгжилтийг хангах, тэрээр бүх түвшинд тэгш хамрах боловсрол олгох, насан туршийн суралцахуйгаар тэдний бүхий л нөөцийг хөгжүүлэх, өөрийгөө үнэлэх мэдрэмж, нэр төр ба өөрийгөө хүндлэх ач холбогдол, хүний эрхийг хүндэтгэх, үндсэн эрх болон хүн төрөлхтний соёлын ялгаатай байдал руу чиглэгдэх ёстой.

ХБХЭ-ийн Хороо нь Ерөнхий тайлбар № 4-ийн 24-р зүйлд цогц шинжилгээ хийсэн. 24-р зүйлийн ач холбогдлын талаар тэмдэглэхдээ “Хэдийгээр амжилтад хүрсэн ч /.../ чухал сорилтууд хэвээр байна /.../. Хөгжлийн бэрхшээлтэй олон сая хүн өдгөө хүртэл боловсрол эзэмших эрхээ алдсан хэвээр байна”.

Ерөнхий тайлбар №4-д, ХБХЭ-ийн Хороо нь бусад норматив хүрээг эшилсэн. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн сурч боловсрох эрхийн сэдэвчилсэн судалгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд зөвхөн тэгш хамрах боловсрол, чанартай боловсрол болон нийгэмшихүйн хөгжлийг хамтад нь олгож чадна хэмээн дүгнэсэн.

Тэгш хамрах боловсрол нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг оролцуулан боловсрол эзэмших эрхийг түгээмэл болгоход чухал ач холбогдолтой. Зөвхөн тэгш хамрах боловсролын тогтолцоо нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд чанартай боловсрол ба нийгэмшихүйн хөгжлийг хамтад нь зэрэг олгож чадна. Тэгш хамрах боловсрол нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг ердийн сургуульд хамруулахаас хамаагүй илүү зүйл. Энэ нь тэдний хувьд таатай хүлээн авч, үнэлж, хүндэлж буйг мэдрэхийг хэлнэ.

Тэгш хамрах боловсрол нь үнэлэмжид суурилах бөгөөд хүний өөрийн зорилгод хүрэх чадварыг нэмэгдүүлж, ялгаатай байдлыг сурах боломж хэмээн хүлээн авдаг. Боловсролын тогтолцоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид бусадтай тэгш нөхцөлтэй оролцоход хангалттай дэмжлэг шаардлагатай. Ердийн сургуулиуд нь академик болон нийгэмшихүйн хөгжлийг нь дэмжсэн орчныг дээд зэргээр бүрдүүлэх ёстой. Энэ нь сурч боловсрох эрхэд түгээмэл байх, алагчлахгүй байхын баталгааг олгоно. Боловсролын салбарт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс алагчлалын олон хэлбэртэй нүүр тулгардаг. Сургуульд суралцах замд учрах хамгийн хүнд бэрхшээл нь мухар сүсэг, төөрөгдөл зэргээс үүсдэг бөгөөд санаандгүй байдлаар гадуурхагдах, тусгаарлагдахад хүргэдэг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид нь ердийн сургуульд сурах эсвэл огт боловсрол эзэмших боломжгүй хэмээн гадуурхагддаг. Энэ нь ХБХЭК-ын 24-р зүйлд заасанчлан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсрол эзэмших эрхийг нь зөрчдөг боловсролын тогтолцооны сөрөг үр дагавар юм. Конвенц нь энэхүү эрхийг хоёр талаас нь хэрэгжүүлнэ: нэгдүгээрт, ердийн сургуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг алагчлахгүй, тохиргоот орчинтой холбон эрхийг нь нэмэгдүүлэх, хоёрдугаарт, тусгаарлалт болон гадуурхалтыг эсэргүүцэн тэмцэх төлөвлөгөө ба түүнийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах системтэй өөрчлөлтүүд болно.

Утга бүхий хэрэгжилт нь цогц өөрчлөлтийн үйл явцад тулгуурлах бөгөөд хүчин төгөлдөр үйлчлэх хууль эрх зүйн орчин ба улс төрийн үндсийг өөрчлөхийг, бүхий л сонирхогч талууд, нэн ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс тэдгээрийг төлөөлөх байгууллагуудын олон талт оролцоог шаардана.

Ерөнхий тайлбар № 4-т тэгш хамрах боловсролын хүрээ, утга учрыг тайлбарладаг. Тэгш хамрах боловсрол нь хувь суралцагч бүрийн эрх бөгөөд эцэг эх эсвэл асран хамгаалагчдын эрх биш юм. Боловсролын тогтолцоо нь хувь хүний хэрэгцээнд дасан зохицох болохоос эсрэгээрээ биш. Тэгш хамрах боловсрол нь хүний бусад эрхийг хэрэгжүүлэх хэрэгсэл мөн.

Тэгш хамрах боловсрол нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст нийгэмд тэгш эрхтэйгээр байр сууриа эзлэхэд тусалдаг гэдгийг тэмдэглэх нь чухал байна. Энэ нь бүхэлдээ илүү бие дааж, нийгмийн дадал хийгээд эдийн засаг, нийгэмд оролцох боломжоо сайжруулахад хэрэгтэй амин чухал зам юм. Энэ нь тусгаарлалт, ядуурал, мөлжлөгийн эрсдэл, бусдаас хамаарах байдлыг багасгана. Тэгш хамрах боловсрол хийгээд нийгэм нь тэгш хамрахаар дамжуулан тэгш хамрах амжилтад хүрэхийг хэлнэ: “Төр нь хүн бүр бүрэн дүүрэн оролцсон, тулгарч буй асуудал бүрийн саадыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн нийгмийг байгуулахад тэмүүлэх ёстой”.

Ерөнхий тайлбар №4-т тэгш хамралт, тусгаарлалт болон интеграцын ялгааг бусад ойлголттой харьцуулан: “Энэ талаасаа, тэгш хамрах боловсрол нь гадуурхалт, тусгаарлалт, интеграциас өөр. Чухамхүү энэ тохиолдолд бүхэлдээ хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад сурах, тусгаарлагдсан сургууль эсвэл ангид суралцах эсвэл дэмжлэг авах эрхгүйгээр ердийн сургуульд сурах эрхээ алдаж магадгүй”.

Тэгш хамрах боловсрол нь бүх насны ангилалд суралцагчдыг тэгш эрхтэй, оролцоотой сурах туршлага болон орчноор хангахын тулд тулгарах саадыг даван туулж, боловсролын агуулга, багшлахуйн арга, хандлага, бүтэц ба стратегид системчилсэн шинэчлэлт болон тохируулгыг хийх шаардлагатай.

Бүтцийн өөрчлөлт хийлгүйгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг ердийн сургуульд хамруулах нь тэгш хамралт биш юм. Үүнд байгууллага, хөтөлбөр ба багшлахуй ба суралцахуйн стратеги орно. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг ердийн сургуульд хамруулах нь хангалттай биш: Зохих дэмжлэг болон үр дүнтэй оролцоо шаардлагатай. Жишээ нь: Дүлий суралцагчид зөв харилцахын тулд дохионы хэлээр ярьдаг нийгэмлэгт хамрагдах боломжтой байх ёстой. Ердийн сургуулийн бүхий л суралцагчид нийгэмлэгийн тэгш хамралтыг сайжруулахын тулд дохионы хэлээр ярих боломжтой байх ёстой. Тэгсэн мөртлөө, харааны эсвэл бусад бэрхшээлтэй суралцагчид өөрсдийн хэрэгцээнд тохирсон зохих дэмжлэг, хамрагдах боломж шаардлагатай.

Ерөнхий тайлбар №4-ийн зөвлөмжид хэрхэн бүх суралцагчдыг тэгш хамрах боловсролд хамрах ба сургуулийн мөн чанар ба хамрах боломж, харилцан яриа, хамралт ба бүх төрлийн хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын боловсролыг хангахын тулд багш нарыг бэлтгэх хэрэгцээг хөнджээ.

24-р зүйл Засгийн газрын олон түвшний хамтын ажиллагаа, зохицуулалт, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн өөрсдийнх нь манлайлал, гэр бүлүүдийн оролцоо, хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг өөрсдийнхөн оролцоотойгоор хэрэгжих боломжтой.

Тохиргоот орчин, ердийн сургуульд бүрэн хамрагдаж суралцахад зарим хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад хэрэгцээтэй дасан зохицолт, өөрчлөлт, үйлчилгээнд тэгш хамрагдах, материал, мэдээлэл, үйл ажиллагаа ба суралцах анги танхим, барилгад нэвтрэх боломж, хөтөлбөрүүд ба сургууль руу явах ба ирэх тээврийн хэрэгслээр хангах хэрэгтэй.

Энэ нь багш нар болон сургуулийн захирлуудтай ажиллах, багш нарт нөөц хэрэглэгдэхүүн болон сургалт өгөх, сургалтын материал, заах арга, ашиглаж буй барилга, дотоод хууль тогтоомж, хүч хэрэглэх механизмуудыг тохируулах зэргийг багтаана.

Амжилтад хүрэхийн тулд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн талаарх хандлагыг өөрчлөх мэдээллийн компанит ажлуудыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай.

Боловсролын тогтолцоо нь суралцагч юу хийж чадахгүй вэ гэдгээс юу хийж чадах вэ гэдэг рүү, өөрийн зорилгыг хэрэгжүүлэхийн тулд суралцагчид ямар дэмжлэг шаардагдах тал руу чиглэх ёстой.

Дүгнэлт

Олон арваад жил хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд болон тэдгээрийн үе чацуутныг ердийн сургууль хийгээд нийгмээс хасаж ирсэн боловсролын тогтолцоог өөрчлөх нь Засгийн газар, багш нар, боловсролын

байгууллага, сургуулийн захирал, эцэг эхчүүдийн сэтгэлгээний том өөрчлөлтийг мөн шаардана.

Асуулт

1. Тэгш хамрах боловсрол гэж юу вэ?
2. Тэгш хамрах боловсрол яагаад чухал вэ?
3. Конвенцод тэгш хамрах боловсролын талаар ямар чухал санаануудыг хэлсэн вэ?
4. Улс орон цаг алдалгүй юу хийх ёстой вэ?
5. Конвенцын бусад эрхтэй тэгш хамрах боловсрол хэрхэн холбогдох вэ?

Дасгал даалгавар

1. Оюутнууд өөрсдийн их сургуулийн багш бэлтгэх үйл ажиллагаанд хэрхэн үүрэг хариуцлага, үнэт зүйлс болон чадвар дадлыг тэгш хамрах чиглэлд тусган заах, танилцуулах хийгээд орон нутгийн ердийн сургуулиудад турших судалгаанд оролцоно.
2. Оюутнууд багштайгаа багш нар ямар байнгын дэмжлэг авах ёстой талаар ярилцана.
3. Оюутнууд хөгжлийн бэрхшээлтэй багшийг урин хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын тэгш эрх болон тэд хэрхэн өөрсдийн сургуульд чухал үлгэр дууриалал болох талаар ярилцана.

Багш нарт зориулсан нөөц хэрэглэгдэхүүн:

ХБХЭК дахь зорилго, багаж хэрэгслийн жагсаалт. Багш нар энэхүү даалгаврын жагсаалтыг ашиглан суралцагч оюутнуудтайгаа хэрхэн тэгш хамрах боловсролын бүрэн тогтолцоог түргэн байгуулах боломжийг ойлгож буйг судална.

6. Тэгш хамрах боловсролын мөн чанар ба зорилго

Суралцахуйн зорилт

Энэхүү бүлэгт, оюутнууд тэгш хамрах боловсролын мөн чанар болон зорилгын талаар судална.

Нэгдүгээр хэсэгт, Тэд Конвенцын удиртгал хэсгээс тэгш хамрах боловсролын зорилгыг судална.

Хоёрдугаар хэсэгт, Конвенцын 24-р зүйлийн 1-р дэд хэсэг дэхь тэгш хамрах боловсролын зорилгыг судална.

Гурав болон төгсгөлийн хэсэгт, тэд Конвенцын 24-р зүйлийн 2-р хэсэг дахь тэгш хамрах боловсролын мөн чанарыг үргэлжлүүлэн үзнэ.

НҮБ-ын хүний эрхийн хэлэлцээрийн өгөгдлийн сангаас суралцагчид ХБХЭК-ын 24-р зүйл ба 2016 оны Тэгш хамруулах боловсролын эрхийн ерөнхий тайлбар №4-ийг татан авч уншина.

Конвенцын удиртгал хэсэг: Тэгш хамрах боловсролын зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид нь хөгжлийн бэрхшээлгүй бүлгээ бодвол боловсролд хамрагдахад илүү их саад бэрхшээлтэй тулгардаг.

Ерөнхий тайлбар №6-д нэг бүлгийн гишүүд нийгмийн бусад бүлгийн гишүүдийн хувьд их хэмжээний саад тотгорыг хэрхэн мэдэрч буй нь хангалтгүй хэмээн тэмдэглэсэн.

Удиртгалын к-хэсэгт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тулгардаг саад болон хүний эрх зөрчигдөх нь хэвээр байна гэж тэмдэглэсэн.

Р-хэсэгт ялгаварлан гадуурхах болон хавсарсан хүнд хэлбэрүүдийг хүлээн зөвшөөрсөн. Ялгаварлан гадуурхалттай тэнцэх тухай хууль ба тэгш хамрах боловсролын хэм хэмжээний зорилго нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг тэдний хувь хүний нэр төр болон өөрийн үнэлэмжид нь тулгуурлан таагүй нөхцөл байдлаас хамгаалах, харилцааг зохицуулахад оршино.

24-р зүйлийн а-хэсгийн зорилго нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний чадвар, нандин чанарын мэдрэмж болон өөрийгөө үнэлэх мэдрэмжийг бүрэн дүүрэн хөгжүүлж, хүний эрх, үндсэн эрх чөлөө болон хүний ялгаатай байдлыг хүндэтгэх явдлыг бэхжүүлэх.

Ийнхүү хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тэгш боломжид суурилан ердийн боловсролд ялгаварлан гадуурхахгүй байх үндсэн дээр хамрагдах нь тэдний бүх талын хөгжил, сайн сайхан байдал болон нийгэмд үр дүнтэйгээр оролцохыг тодруулж байна.

Тэгш хамрах боловсролын эрх нь зөвхөн хөгжлийн бэрхшээлд суурилсан “ялгаварлан гадуурхалттай тэмцэх, хор хөнөөлтэй тогтсон хэв маяг”-руу чиглэгдэхээс гадна (Тэгш хамрах боловсролын 24-р зүйлийн Ерөнхий тайлбар №4) тусгай хэрэгцээтэй суралцагчид хувь хүний хувьд хэрхэн сайн сайханд хүрч чадахыг мөн тодорхойлно.

24-р зүйлийн б- хэсэгт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хувийн шинж чанар,авьяас чадвар, бүтээлч байдал болон тэдний оюуны болон бие махбодын чадварыг байж болох хамгийн бүрэн дүүрэн хэмжээнд хөгжүүлэх.

Тусгай хэрэгцээтэй суралцагчид тэгш боломжийн үндсэн дээр боловсрол эзэмших эрх, хувь хүний авьяасаа хөгжүүлэхэд чиглэсэн цогц үйл ажиллагаа олгох баталгааг өгөх ёстой.

24-р зүйлийн с-хэсэг тэдний нийгмийн бүрэн оролцоог урамшуулан дэмжих, хамгаалах ба хангах зорилготой. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын боловсрол эзэмших ба орон нутгийн сургуулийн нийгэмлэгт элсэх, оролцоход эрхтэн тогтолцооны бэрхшээл саад болох нь ялгаварлан гадуурхалт бөгөөд тэдний сайн сайхныг аюулд учруулна. Тэгш хамрах боловсролын мөн чанар ХБХЭК-ын 24-р зүйлийн 2-р хэсэгт байгаа болно.

24.2-р зүйлийн а-хэсгийг хөгжлийн бэрхшээлтэй бүх хүнд хэрэглэх ба хөгжлийн

бэрхшээлээр нь ялгаварлан гадуурхахаас бүх суралцагчдыг хамгаалахад чиглэгдэнэ.

ХБХЭК-ын 24-р зүйлийн 1-р хэсгийг 24.2-ын хамт уншиж, оролцогч улсуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас ерөнхий боловсрол эзэмших эрхийг нь хасахгүй байлгах үүргийг хүлээлгэнэ. Гэсэн хэдий ч 24.1-р зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бүр

ерөнхий боловсролын тогтолцооны хүрээнд боловсрол эзэмших ёстой байдлаар оролцогч улсуудад үүрэг хүлээлгэхгүй ч гэсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс ердийн сургуульд сурах эрхтэй.

Улс орнууд нь суралцагчдад ээлтэй ерөнхий боловсролын тогтолцоо бүрдүүлэхийн тулд ерөнхий боловсролын тогтолцоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг үр дүнтэй сургах, хувь хүний зан чанар, авьяас, бүтээлч байдал, оюуны болон бие бялдрын чадваруудыг бүрэн дүүрэн нээхэд чиглэсэн туслалцаа дэмжлэг үзүүлэх ёстой.

ХБХЭК-ын 7.2-р зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн талаар арга хэмжээ авч боловсролын үйлчилгээ үзүүлэхдээ хүүхдийн ашиг сонирхлыг нэн тэргүүнд харгалзан авч үзнэ гэжээ.

Түүхэндээ, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс тэдний хувийн онцлог зан чанарт суурилсан байдлаас болж нийгмийн үйлчилгээ авахад тодорхой саад бэрхшээлтэй тулгарч байсны дотроос нэгт боловсрол багтана. Ерөнхий боловсролын тогтолцоон дахь сургуулиуд нь суралцагч бүрийн хэрэгцээнд тохируулсан тохиргоот орчноор хангах үүрэгтэй.

24.2-р зүйл нь бүлгийн зарим гишүүдэд хамаарах ба хөгжлийн бэрхшээлтэй бүх суралцагчдын бүлэгт хамаарахгүй.

Орон нутгийн ердийн сургуульд “элсэн орох боломж” гэдэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад сонголттой гэсэн үг. Тэд орон нутгийн ерөнхий боловсролын сургуулийг сонгох, суралцах эсвэл суралцахгүй байж болно. Энэ нь оролцогч улсуудад орон нутгийн ерөнхий боловсролын сургуульд элсэн сурах ба суралцахад учрах саад тотгорыг арилгах үүргийг хүлээлгэнэ. Ерөнхий боловсролын тогтолцооны хүрээнд сургуулиуд нь суралцагчийн хувийн хэрэгцээнд тохируулсан тохиргоот орчныг бүрдүүлэх үүрэгтэй.

Prima facie хэмээх тэгш хамрах боловсролын зарчим нь суралцагчийн хувь хүний сайн сайхан байдлын төгс төгөлдөр болон сонирхолтой нь холбоотой. Санхүүгийн бус хязгаарлалтаас үл хамааран тохиргоот орчин нь үр дүнгүй байвал, хувь суралцагчид боловсролын альтернатив буюу сонгох хэлбэрийг түр хугацаагаар олгож, түүний нөхцөл байдлыг тогтмол хянан магадлана.

24.2-р зүйлийн е-хэсэг нь мэдлэг олгох болон нийгмийн хөгжилд нь дэмжлэг үзүүлснээр “Хувь хүнд зориулж авах арга хэмжээг үр дүнтэй” байлгаж, бүрэн дүүрэн оролцуулах зорилтыг хангана хэмээн заажээ.

Энэ нь сургуулиудад тохиргоот орчин бүрдүүлэхийг үүрэгжүүлж, татгалзах нь ялгаварлан гадуурхахын хэлбэр болно гэж үзнэ. Тэгш хамрах боловсролд хамрагдах эрх нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг бусдын адил тэгш эдлэх боломжийг олгох зорилгоор тодорхой нөхцөл байдалд хүнд дарамт, хэт их ачаалал учруулахааргүй, шаардлагатай өөрчлөлт, зохицуулалтыг хийснээр хэрэгждэг. Энэ нь хувь суралцагчийн хэрэгцээтэй холбоотой индивидуаль үүрэг. Гэсэн хэдий ч тохиргоот орчин бүрдүүлэх үүрэг нь туйлын чухал биш юм. Тохиргоот орчин нь “хүнд дарамт” эсвэл “хэт их ачаалал” учруулах ёсгүй.

24.2-р зүйлийн d-хэсэгт ерөнхий боловсролын тогтолцоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс нь өөрсдийн үр дүнтэйгээр сурч боловсрох нөхцөл байдлыг хангуулах үүднээс шаардлагатай дэмжлэг туслалцаа авна гэж заасан.

24.2-р зүйлийн c,d болон e-хэсэг бүгд тохиргоот орчинд хамаарагдах ба өөр хоорондоо ялгаатай. 24.2-р зүйлийн c-хэсэг тохиргоот орчин, 24.2-р зүйлийн d-хэсэгт хувь хүн бүрийн хэрэгцээнд шаардагдах тохиргоот орчин бүрдүүлэх ерөнхий үүргийг тус тус агуулна.

24.2-р зүйлийн e-хэсэгт Ерөнхий боловсролын тогтолцооны зөвхөн ердийн сургуулиуд бус мөн сургуулиас ялгаварлан гадуурхах нөхцөл байдалд хувь хүнд зориулж авах арга хэмжээг үр дүнтэй олгох үүргийн тухай юм.

Боловсролын альтернатив хөтөлбөрүүд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын сайн сайхныг дэмжих нэмэлт хэрэгсэл ба боловсролын байгууллагуудад тэдний хувь хүний хөгжил, авьяас, бүтээлч байдал, оюун санаа ба бие бялдрын чадваруудыг нь бүрэн дүүрэн дэмжих зорилгыг хангахад чиглэгдэнэ.

Дүгнэлт

Тэгш хамрах боловсролыг улс бүр өөр өөр өнцгөөс тайлбарладаг. Зарим улс хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг нэгдсэн хөтөлбөртэй ердийн сургуульд хамруулдаг. Бусад нь тусгай хэрэгцээтэй суралцагчийн хувийн хэрэгцээг харах ба шаардлагатай альтернатив боловсролын орчинг бүрдүүлдэг байна.

Асуулт

1. ХБХЭК дахь тэгш хамрах боловсролын мөн чанар ба зорилгыг тайлбарлана уу?
2. Конвенцын удиртгалын дагуу тэгш хамрахын зорилго юу вэ?
3. ХБХЭК-ын 24-р зүйлийг 1-р хэсгийг тайлбарлана уу?
4. ХБХЭК-ын 24-р зүйлийг 2-р хэсгийг тайлбарлана уу?
5. ХБХЭК-ын 24-р зүйлийг 3-р хэсгийг тайлбарлана уу?

Дасгал даалгавар

Суралцагчид ХБХЭК-ын Монголын талаарх баримт бичгийг татаж авна (үндсэн баримт бичиг, төгсгөлийн ажиглалтууд) ба ХБХЭК-ын 24-р зүйлийг Монголд хэрэгжүүлж буй талаарх Хорооны тэмдэглэлүүдэд анализ хийнэ.

Багш нарт зориулсан нөөц хэрэглэгдэхүүн

ХБХЭК-ын зорилго, хэрэгслийн жагсаалтыг гаргана. Багш ХБХЭК-ын зорилго, хэрэгслийн жагсаалтыг ашиглангаа суралцагчдынхаа ХБХЭК-ын 24-р зүйл ба Ерөнхий тайлбар №4-ийг хэрхэн ойлгосныг судална.

7. Фландерийн тэгш хамруулах боловсрол³⁴

Зорилт

Энэ бүлэгт оюутнууд, багш нарын “тасралтгүй халамжилж үйлчлэх үүрэг” болон Фландер нь тусгай сургуулиас тэгш хамруулах сургууль руу хэрхэн шилжиж буйг судална.

Энэ бүлгийн зорилго нь тусгай боловсролын салангид системээс бүх сурагчдад зориулсан хүртээмжтэй тасралтгүй асарч үйлчлэх хандлага бүхий тогтолцоо руу хэрхэн шилжиж буйг харуулсан сүүлийн 10 жилийн хөгжлийн тоймыг авч үзнэ.

Бельгийн Голланд хэлээр ярьдаг хойд хэсэг болох Бельгийн Фламандын бүх сурагчдад тэгш хамруулан сургах бодлого (Бельги дэх боловсролын бүсчилсэн бодлого) хэрэгждэг бөгөөд багш, сургуулиуд энэхүү бичиг баримтын заалтуудыг мөрддөг.

Одоо хэрэгжиж буй бодлого нь өмнөхөөс юугаараа ялгаатай вэ?

ЕБС-ийн бүх сурагчдын хэрэгцээг хангахын тулд багш нар юу хийх ёстой вэ?

Бүлэг нь 3 хэсэгтэй. Үүнд:

1. Тэгш хамруулан сургах боловсролыг дэмжихэд хуулийг хэрхэн ашиглаж, хэрэгжүүлсэн тухай.
2. “Хүртээмжтэй, тасралтгүй асарч үйлчлэх” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх замаар зөвхөн академик мэдлэг, ур чадвар төдийгүй нийт сурагчдын нийгэм, сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлж, ээлтэй сургалтын орчинг бүрдүүлэх, ерөнхий боловсролын сургуулиудын хандлагыг өөрчлөх замаар тусгай хэрэгцээт боловсролын тухай хууль тогтоомж, бодлогын хэрэгжүүлж буй талаар авч үзэх болно.
3. Тэгш хамруулан сургах боловсролын “хүртээмжтэй, тасралтгүй халамжилж үйлчлэх” шинэ арга барилыг үр дүнтэй болгохын тулд шийдвэрлэхэд тулгарч буй сорилт, түүнийг даван туулах арга замуудын талаар өгүүлнэ.

Тэгш хамруулах боловсролын бодлого Фландерийн хуульд хэрхэн тусгагдсан бэ?

Фландерийн боловсролын системд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг тусгай сургуульд сургадаг уламжлал нэлээд эрт үеэс эхлэлтэй бөгөөд үүнийг хуулиар баталгаажуулсан байсан. Үүнээс шалтгаалан Фландерийн хөгжлийн бэрхшээлтэй олон сурагчид бусдын нэгэн адил ерөнхий боловсрол эзэмшиж чадахгүй үлдсэн байдаг.

Харин 20-р зууны сүүлчээс хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын эрхийг хамгаалах зорилгоор ялгаварлан гадуурхахын эсрэг тэгш хүртээмжтэй боловсрол олгох тухай хууль тогтоомжийг баталж, хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулж эхэлсэн.

2009 онд Фламандын парламент ХБХЭК-ыг соёрхон баталсан. Удаан үргэлжилсэн мэтгэлцээний эцэст боловсролын тусгай хэрэгцээтэй бүх сурагчдыг ерөнхий боловсролын сургуульд хамруулан сургахыг

хуульчилсан. 2014 оны 3-р сард батлагдсан боловсролын тусгай хэрэгцээтэй сурагчдын талаар авах арга хэмжээний тухай тогтоол 2015 оны 9-р сард бүрэн хэрэгжиж эхэлсэн. Дээрх хуулиар тусгай хэрэгцээтэй суралцагчийн суралцах тохиргоот орчинг ЕБС нь хангаж, бүрдүүлсэн тохиолдолд суралцах эрхийг баталгаажуулна.

Өнөөдөр Фландерт тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхэд бүр ЕБС-д хүртээмжтэй, тохиргоот орчин бүрдүүлсэн нөхцөлтэйгээр суралцах эрхтэй болсон.

34 Online tutorial at:

https://www.youtube.com/watch?v=6GWpF_D7U3Y&t=461s

БС-д тэгш хамруулах нь нэн тэргүүний сонголт бөгөөд сүүлийн үед тусгай сургуульд суралцаж буй хүүхдийн тоо цөөрч байна. Гэхдээ ерөнхий боловсролын сургууль нь тохиргоот орчин бүрдүүлэх боломжгүй тохиолдолд сурагчдад зориулсан тусгай сургуулиуд байдаг.

Дээрх тогтоолд ЕБС-ийн ердийн ангид хамрагдах боломжгүй тусгай хэрэгцээтэй сурагчдад зориулсан тохиргоот орчныг бүрдүүлж ажиллахыг Фламандын сургуулиудад үүрэг болгосон байдаг.

Тухайн сургууль нь багш, эцэг эх, “Зөвлөгөө өгөх, чиглүүлэх төв”-тэй хамтран сургалт зохион байгуулж, тодорхой чадвар эзэмшсэн сурагчдад ердийн сургуулийн сургалтын хөтөлбөрийг дагаж мөрдөх боломжийг олгох үүднээс тохируулга хийх арга хэмжээг авдаг.

Сурагч ЕБС-ийн хамран суралцах шаардлагыг хангасан үндэслэл бүхий тайлан (тодорхойлолт)-тай бол тухайн сургуулийн сургалтын хөтөлбөрөөр хичээллэж болно. Өөр нэг сонголт бол тухайн сурагч тусгай боловсролд хамрагдах тухай тайлан (тодорхойлолт)-тай бол ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөрийг дагаж мөрдөх боломжтой. Энэ тохиолдолд тусгай сургуулийн багш болон эмнэлгийн ажилтнууд дэмжлэг үзүүлдэг.

Тохиргоот орчин гэдэгт жишээлбэл, унших ба сонсох бэрхшээлтэй сурагчдад унших программ, дохионы хэлмэрчийг ажиллуулах зэргээр тусгай тоног төхөөрөмжөөр иж бүрэн хангах орно.

Тохиргоот орчны зорилго нь тусгай боловсрол хэрэгцээтэй сурагчдад тулгардаг саад бэрхшээлийг арилгах явдал юм. "Тохиргоот орчин" гэж юу болох, юу нь болохгүй байгаа талаар жагсаалт байхгүй. Энэ асуудлыг тухайн хүүхдийн онцлог хэрэгцээнээс хамаарч сургууль багш, эцэг эх, “Сурагчдыг чиглүүлэх төв”-тэй хамтран шийддэг.

Тохиргоот орчинг бүрдүүлэн туршиж үзээд амжилтгүй болох нь батлагдсан тохиолдолд л ерөнхий боловсролын сургуулиуд тухайн сурагчийг тусгай сургуульд суралцах санал гаргаж болно.

Хуульд зааснаар тохиргоот орчныг бүрдүүлээгүй бол ийм үйлдлийг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзнэ. Сурагчийг ялгаварлан гадуурхалтад өртсөн гэж үзвэл, тухайн кэйсд шүүгч үнэлгээ хийж, дүгнэлт гаргана.

Өнөөдөр, тэгш хамруулах боловсролд тулгамдаж буй асуудлын нэг бол тусгай хэрэгцээт сурагчдад сургуулийн зүгээс санал болгож буй зөвлөгөө өгөх үйл ажиллагаа стандартад суурилсан эсэх, тусгай хэрэгцээтэй сурагчдад зориулсан тохиргоот орчин, тусгай хэрэгцээтэй сурагчдыг тэгш хамруулахад багшлахуйд суурилсан стандарт, түүнд нийцүүлсэн орчин, нөгөө талаас эцэг эхийн тавих шаардлагыг хангах талаар гарах зөрчилдөөнт байдал юм. Ерөнхий боловсрол дахь тасралтгүй халамжийн үйлчилгээнд тусгай хэрэгцээт боловсролын хууль тогтоомж болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөө оруулсан хувь нэмэр 2018 онд Фламандын парламент "Суралцагчдад дэмжлэг үзүүлэх тухай" тогтоолыг баталсан бөгөөд сургууль бүр бүх суралцагчид зориулсан халамжийн бодлого боловсруулах шаардлагатай гэж үзжээ.

Сургуулиуд суралцагчдад хэрэгтэй дэмжлэг үзүүлэхийн тулд гурван үе шаттай халамжийн үйлчилгээг хөгжүүлэх ёстой. Үүнд: анхан, ахисан, өргөтгөсөн шатны үйлчилгээ. Хэрэв анхан болоод ахисан шатны халамж тухайн суралцагчид хангалтгүй гэж үзвэл, өргөжүүлсэн халамж авах шаардлагатай бөгөөд энэ тохиолдолд ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөрийн дагуу суралцана.

Сургуулийн дэмжлэгийн баг нь тухайн сурагчид шаардлагатай тасралтгүй халамж үйлчилгээ үзүүлэх чанарын бодлогоо боловсрол, сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх мэргэжилтнүүдийн дэмжлэгтэйгээр боловсруулдаг. Түүнээс гадна сургууль нь "Сурагчийг чиглүүлэх төв"-тэй хамтран ажиллах гэрээ байгуулна. Энэ төв нь сургуулийн нөхцөл байдлыг шалгаж үнэлгээ хийсний дараа Боловсролын зөвлөгөө өгөх төвд хандаж, халамж үйлчилгээний тасралтгүй бодлогыг хэрэгжүүлэх санал гаргана.

Тасралтгүй халамж үйлчилгээ нь 3 үе шаттай:

- Анхан шатны халамж үйлчилгээ нь бүх суралцагчдыг хамруулсан халамжийн үйлчилгээ
- Ахисан шатны халамж үйлчилгээ нь ЕБС-ийн хөтөлбөрөөр суралцах бүхий л боломжийг бүрдүүлэх нэмэлт арга хэмжээг сургууль авдаг.
- "Сурагчийг чиглүүлэх төв" нь хүүхдийн хөгжлийг үнэлж, багш эцэг эхчүүдтэй хамтран өргөтгөсөн халамж авах шаардлагатай эсэхэд дүгнэлт гаргана.

Энэхүү дүгнэлтийн дагуу сургууль нь мэргэжлийн байгууллага эсвэл тусгай сургуулийн мэргэжилтнүүдэд хандаж болно.

Хэрэв анхан болоод ахисан шатны үе шатыг дуусгасан бөгөөд хэрэв боломжийн тохиргоот орчныг бүрдүүлсэн ч нийтлэг сургалтын хөтөлбөрийг дагаж мөрдөх боломжгүй бол "сурагчийг чиглүүлэх төв" нь тусгай сургуульд шилжүүлэх эсвэл ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөрт хамрагдах тухай дүгнэлт, тайлан бэлтгэдэг.

Тусгай сургуульд суралцахын тулд "Сурагчийн чиглүүлэх төв"-ийн тухайн сурагчийн дүгнэлт, тайланг хүлээлгэж өгөх шаардлагатай.

Тэгш хамруулан сургах боловсролыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд “тасралтгүй халамжийн үйлчилгээнд” тулгарч буй сорилтууд

Бүх сургуулиудыг хамарсан тэгш хамруулах боловсролыг хэрэгжүүлэхийн тулд “тасралтгүй халамжлан үйлчлэх үүрэг” хандлага, үзэл баримтлалд суурилсан бодлого боловсруулан тулгамдаж буй бэрхшээлүүдийг шийдвэрлэж, даван туулах ёстой.

Хүүхэд бүрийг сургуульд тэгш хамруулан суралцуулах гэсэн дэлхий нийтийн боловсролын бодлого тодорхой байна. Хууль тогтоомж зөвхөн эхлэл бөгөөд энэ нь улс төрийн хандлага, хүсэл чармайлтаас хамаарна. Шийдвэрлэх ёстой бэрхшээлүүд нь нарийн төвөгтэй бөгөөд боловсролын салбарт чиглэсэн стратегиудыг хэрэгжүүлэхэд ихээхэн хөрөнгө санхүүгийн нөөц, орчин нөхцөлийг шаарддаг. Сурагчийг дэмжих 2018 оны 14-р тогтоолд ЕБС-иуд асуудалтай сурагчдыг олж тогтоон, нэмэлт халамж дэмжлэгийг үзүүлэх үүрэгтэй гэж заажээ.

Сүүлийн үед хуулиар тодорхой тусламж шаардлагатай сурагчдын тоо эрс нэмэгдсэн. Иймд ЕБС-д суралцах тусгай хэрэгцээтэй сурагчдад зориулсан санхүүгийн эх үүсвэр шаардлагатай байна. Ерөнхий боловсролын сургуулиудад тусгай хэрэгцээтэй сурагчдын тоо нэмэгдсэн нь сургалтад дэвшилтэт техник технологийг ашиглах боломж бий болсонтой уялдаа холбоотой байж болох юм.

Багш нарын мэдлэг чадварыг дээшлүүлэх, чадавхжуулах асуудлыг нэн тэргүүнд шийдвэрлэх шаардлагатай болж байна. Унших бэрхшээлээс эхлээд, аутизм, зан төрх, бие эрхтний бэрхшээлтэй хүүхдийг хэрхэн сургах нь тусгай сургуулийн бус ЕБС-ийн тулгамдсан асуудал болж байна. Гэсэн хэдий ч суралцахуйн бэрхшээлтэй гэж тодорхойлсон өргөн хүрээний нөхцөл байдалд багш нар бэлтгэгдээгүй байна. ЕБС-д аутизм, зан үйлийн бэрхшээлтэй сурагчдын тоо нэмэгдсээр эмх замбараагүй байдал үүсч байна. Тусгай хэрэгцээт боловсролын сургалтад хамрагдаагүй багш нар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд, тэр дундаа суралцахуйн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд туслахын тулд бэрхшээлүүдтэй тулгарч байна. Иймд тусгай хэрэгцээтэй сурагчдыг ерөнхий боловсролын сургуульд сургахаас татгалзах асуудалд болгоомжтой хандах шаардлагатай.

2019 оны 3-р сард сэтгүүлд нийтлэгдсэн бага сургуульд 3 дахь жилдээ ажиллаж байгаа багшийн захидал олны анхаарлыг ихэд татав. Тэрээр ангийнхаа сурагчдын онцлог, ялгаатай байдлыг тайлбарлаж, сурагчдад чанартай боловсрол олгож, зохих ёсоор анхаарал халамж тавихын тулд тэдний хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлсэн сургалт хэрэгтэйг онцолсон байна.

Максим бол анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгтэй, Хэнри, Рензо тэнцвэр алдах эмгэгтэй бөгөөд хоёулаа засан сайжруулах хөтөлбөрт хамрагддаг. Эдгээр хүүхдүүдийн сургалтын материал нь АЗ хэмжээтэй хэвлэгдсэн байх ба шалтгалтыг ганцаарчилсан байдлаар үгэн зааварчилгаа өгч, бичгээр бус яриулж авах ёстой, г.м.

Брент, Жанн хоёр бас тэнцвэр алдах эмгэгтэй (DCD) боловч арай өөр хэлбэрийн, тохиргоот бичлэгийн материал, сандал, ширээ, чихэвчтэй ажиллах, байрлал, цүнхээ зохион байгуулах зааварчлагааг байнга шаарддаг. Лиен унших бэрхшээлтэй, унших даалгаврыг гэртээ урьдчилан хийх, үгийг үсэглэх, өгүүлбэрийг дуудан хэлж хөрвүүлэхийг, бичих даалгаврыг хэл засалчийн зааварчилгаатай хийдэг. Мари аутизмын хүрээний эмгэгтэй бөгөөд алхамчилсан зааварчилгааг шаарддаг. Хабиба гэр бүлийн суурь шалтгааны улмаас анхаарал төвлөрөлтийн асуудалтай.

Тим өөрийн үнэлэмж маш доогуур, өглөө бүр гэдэс өвдлөө гэж сургуульдаа ирдэг бөгөөд хэвийн мэдрэмжийг бий болгохын тулд маш их эерэг дэмжлэг хэрэгтэй байдаг.

Арнегийн эцэг эх нь салаад удаагүй, ар гэрийн хэрүүл, нөхцөл байдлаас болж анхаарал шаарддаг. Ангийн бусад гурван сурагч он улирч сурч байгаа.

Ильяано, Марко, Дээмий нар маш ухаалаг хүүхдүүд, даалгаврыг маш түргэн ойлгож, гүйцэтгэдэг, тэдэнд сорилттой даалгавар өгөх хэрэгтэй байдаг.

Луна бол маш мэдрэмтгий, эмзэг хүүхэд.

Нико бол генийн эмгэгтэй бөгөөд өвлийн улиралд хичээлдээ явдаггүй учраас эргэж сургуульдаа ирэхдээ дахин дахин тусламж авах хэрэгтэй байдаг.

Багш тусгай хэрэгцээтэй суралцагчидтай ажиллах бэлтгэлээ хангахын тулд амралтын өдрүүдэд халамжийн үйлчилгээний зохицуулагч, мэдээллийн технологийн зөвлөгөө өгөх дэмжлэг үзүүлэх ажилтнуудаас имэйлээр нэмэлт цагаар ажиллаж дэмжлэг авдаг. Энэ ангийн нөхцөл байдал Фландерт онцгой бус хэвийн үзэгдэл болсон. Тиймээс багш нар сурагчдыг зүгээр хаших бус сургахын тулд тусгай боловсролын хэрэгцээтэй сурагчидтай хэрхэн ажиллах талаар суралцах шаардлагатай гэж үзэцгээх болжээ.

Багш нарыг чадавхжуулах ажил олон хувилбараар хийгддэг.

Сургалтын зөвлөгөө өгөх үйлчилгээнд багш нарт боловсролын тусгай хэрэгцээтэй суралцагчидтай ажиллах чиглэлээр мэдлэг чадвараа дээшлүүлэхэд нь тусалдаг чадвартай зөвлөхүүдийг ажиллуулдаг. Мэргэжилтнүүдтэй хамтран ажиллах болон мэдээллийн технологиор дэмжих үйлчилгээ үзүүлдэг.

Боловсролын тусгай хэрэгцээтэй сурагчийн тодорхойлолттой суралцагчдад тусгай сургуулиас дэмжлэг авч болдог. Үйл ажиллагааны бэрхшээлтэй суралцагчдад зориулсан тусгай нөөц, техник хэрэгслийг захиалан авч хэрэглэдэг.

Тусгай хэрэгцээтэй сурагчдыг ЕБС-д сургах, тэгш хамруулахын тулд эцэг эхчүүдийн оролцоог хангах шаардлагатай. Бие бялдрын хөгжлийн бэрхшээлтэй эсвэл суралцах асуудал нь бага сурагчид ЕБ сургуулиудад суралцах боломж илүү байдаг. Заримд нь хүндрэлтэй байдаг, ялангуяа дунд ангид, тэд тусгай сургуулиудыг илүүд үздэг. Тэгш хамруулах

боловсрол гэсэн ойлголтыг дахин тодорхойлсон Италийн туршлага нэг шийдэл байж болох юм.

Тасралтгүй халамжлах цогц бодлогод суурилсан үйлчилгээ нь бүхэлдээ улс төрийн дэмжлэг шаарддаг. 2022 оны 9-р сард батлагдсан "Суралцах тусламж, дэмжлэг үзүүлэх тухай" тогтоол нь Фландер дахь Ерөнхий боловсролын сургуулиудад тусгай хэрэгцээтэй сурагчдын дэмжлэгийг зохицуулах гол эрх зүйн баримт бичиг юм.

Дүгнэлт

Тус бүлэгт Бельгийн Фламандын нийгэмд тусгай боловсролын тогтолцооноос “Тэгш хамруулан сургах, тасралтгүй халамж үйлчилгээ” гэсэн хандлага, үзэл баримтлал бүхий тогтолцоонд шилжих явц, хөгжилд нөлөөлсөн хүчин зүйлүүд болон түүнд тулгарч буй бэрхшээлүүдийн талаар өгүүлсэн.

Фландерт эхлээд тэгш хамруулах боловсролыг дэмжих хууль, эрх зүйн баримтуудаа, дараа нь бүх суралцагчид рүү чиглэсэн халамжийн тасралтгүй үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруулан хэрэгжүүлсэн. Энэхүү үйл явц нь ямар нэг саад бэрхшээлээс ангид байгаагүй. Багш нарыг чадавхжуулан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд болон тэдний эцэг эхчүүдийг чадавхжуулан тогтолцоогоор нь дэмжин санхүүжилтыг олгож, сургууль, багш нар, эцэг эхчүүд хамтран ажиллаж, бодлогын болоод үйл ажиллагааны дэмжлэг авсан тохиолдолд тэгш хамруулах боловсрол үр дүнтэй хэрэгжинэ.

ЕБС-ийн багш нарыг чадавхжуулах, дэмжих ажлыг эрчимжүүлснээр тэд эргээд ХҮҮХЭД бүрийг сургуульд тэгш хамруулан хамгийн сайн, чанартай боловсрол эзэмшүүлэх үр дүнд хүрнэ.

Асуулт

1. Бельгийн Фламандын нийгэмд хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээтэй суралцагчдад “тасралтгүй халамжилж үйлчлэх үүрэг” хэрхэн хэрэгждэг вэ?

2. Бельгийн Фламандын нийгэмд сургуулиуд тусгай хэрэгцээт болон хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчидтай холбоотой ямар эрх зүйн дүрэм журам, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлдэг вэ?

3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээт суралцагчдад сургуулиас ямар чиг баримжаа олгодог вэ, хэрхэн явагддаг вэ?

4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээтэй суралцагчдыг тохиргоот орчноор хангах боломжийг хэн хариуцах вэ?

5. Бельгийн Фламандын нийгэмд “тасралтгүй халамжилж үйлчлэх үүрэг”-ийг хэрэгжүүлэхэд тулгардаг гол бэрхшээлүүд юу вэ?

Оюутнууд Бельгийн Фламандын нийгэмд тэгш хамруулах боловсролыг хөгжүүлэхэд чиглэгдсэн үйл ажиллагаануудын талаар тайлбарлаж, дараах асуултуудад хариулна.

1. Бельгийн Фламандын нийгэмд тэгш хамруулах боловсролыг хэрэгжүүлэх ямар нөхцөл байдал өрнөж байна? Энэ нь тусгай хэрэгцээтэй болон хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад ямар ач холбогдолтой вэ?

2. Хууль тогтоомж нь хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээт суралцагчдад боловсрол эзэмшихэд нь хэрхэн нөлөөлдөг вэ?
3. Фламандын боловсролын тогтолцоо, бодлого нь Монголын өнөөгийн болон ирээдүйн бодлого боловсруулагчдад үлгэр жишээ болж болно гэж та бодож байна уу?
- Яагаад?

Багш нарт зориулсан эх сурвалж:

UNIA, Diversity Barometer Education in the Flemish Community
(Study about equal opportunities in the schools in Belgium), 2018
[https://www.unia.be/nl/publicaties-
statistieken/publicaties/diversiteitsbarometer- onderwijs](https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/diversiteitsbarometer-onderwijs)

8. Польш улсын тэгш хамруулах боловсролын хөгжил³⁵

Анна Драбарз³⁶

Сургалтын зорилго

Энэ бүлэгт оюутнууд Польш улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсрол эзэмших эрх хэрхэн хөгжиж байгаа талаар судлах болно.

Агуулга:

- Польшийн хууль эрх зүйн тогтолцоо
- Интеграцिलाх болон тэгш хамруулах боловсролын бодлого, хэрэгжилт
- Тулгамдаж буй сорилт бэрхшээлүүд, шийдвэрлэх арга зам

Улс оронд өрнөж буй бүх өөрчлөлттэй холбоотойгоор Польшид тэгш хамруулах боловсролын (ТХБ) тогтолцоог өөрчлөх үйл явц 1997 оны одоогийн Үндсэн хуулийг баталснаар эхэлсэн гэж үзэж болох бөгөөд энэ хууль хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст хандах хандлага тогтолцоог өөрчлөхөд нөлөөлсөн.

Польш улс 2004 онд Европын Холбоонд элссэн нь хууль эрх зүйн шинэчлэл хийх хүчтэй түлхэц болж чадсан. Польш улс Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцыг 2012 онд соёрхон баталсан.

Польш улсад ТХБ-ын талаар авч буй арга хэмжээг хэрхэн үнэлдэг вэ?

ЭЗХАХБ нь улс орнууд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаарх төрийн бодлогоо хэрхэн тодорхойлсон нарийвчилсан үзүүлэлтүүд гаргаж, интеграцийн бодлого ба нөхөн олговрын бодлого хоёрын хоорондох ялгааг харуулдаг.

Интеграцийн оноо нь хөдөлмөрийн зах зээлийн интеграцчиллыг сайжруулж хөгжүүлсэн байдал, нөхөн сэргээх үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх гэсэн хуулийн заалтуудын нийлмэл үзүүлэлт юм. Интеграцийн оноо нь 50 хувьд хүрсэн нь нөхөн сэргээх үйлчилгээ хөгжсөн, хүртээмжтэй байгааг харуулж байна.

Нөгөөтэйгүүр, нөхөн олговрын оноо нь мөнгөн шилжүүлгийн болон хүртээмжтэй орчны нийлмэл үзүүлэлт юм. Нөхөн олговрын 50 оноо нь хөдөлмөрлөх сонирхлыг бууруулах магадлалтай заалт болдог.

Польш улсын эрх зүйн тогтолцоо

Хүн бүр сурч боловсрох эрхтэйг Бүгд Найрамдах Польш Улсын 1997 оны Үндсэн хуулийн 70 дугаар зүйлд баталгаажуулсан байдаг. Улсын сургуулиуд үнэ төлбөргүй боловсрол олгодог бөгөөд эцэг эхчүүд бусад сургуулийг ч сонгох эрхтэй. Төрийн эрх баригчид боловсролыг бүх нийтээр, тэгш хүртээмжтэй олгоход анхаарахын зэрэгцээ иргэд болон байгууллагад сургууль байгуулах эрхийг олгодог.

Польш улсад сургуулийн бага, дунд, ахлах бүх шатны боловсрол олгох үйл ажиллагаа дараах хуулиудаар баталгаажсан байдаг. Үүнд:

- Ерөнхий боловсролын тухай хууль, 2016 оны Ерөнхий боловсролын сургуулийн тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай.

- 1991 оны Ерөнхий боловсролын тухай хууль.
- 1982 оны Багш нарын дүрэм.

³⁵ Online tutorial at: <https://www.youtube.com/watch?v=aITvfPx70O0&t=7s>

³⁶ dr. Anna Drabarz, University of Bialystok, Faculty of Law, Polish Disability Forum board member, member to the ODHIR's Advisory Panel for the Political Participation of Persons with Disabilities

Польшийн хуулийн дагуу боловсролын тусгай хэрэгцээтэй хүүхдүүд гэж хэнийг хэлэх вэ?

-Эхний бүлэгт тусгай боловсролын гэрчилгээтэй суралцагчид орно. Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон нийгэмд дасан зохицоход эрсдэлтэй суралцагчдад тусгай боловсролын гэрчилгээ олгодог.

-Хоёр дахь бүлэгт эрүүл мэндийн байдал нь сургуульд явахад хүндрэлтэй эсвэл боломжгүй, ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөрийг санал болгосон гэрчилгээтэй сурагчид.

-Гурав дахь бүлэгт тусгай хэрэгцээтэй боловч тусгай боловсролын гэрчилгээгүй сурагчид орно. Үүнд онцгой авьяастай, сэтгэлийн хямралд өртсөн, архаг өвчтэй, сурлагын хоцрогдолтой, эрсдэлтэй орчинд амьдардаг, шинэ орчинд дасан зохицож буй сурагчид багтана.

"Боловсролын тусгай хэрэгцээтэй" суралцагчид гэдэгт: суралцах явцад хувийн чадвар, хязгаарлалтад тохирсон онцгой нөхцөл шаардлагатай сурагчид болон гоц авьяастай сурагчид хамраана.

2017 оны журамд улсын цэцэрлэг, сургууль, сургалтын байгууллагад сэтгэл зүй, сурган хүмүүжүүлэх туслалцаа үзүүлэх зарчмыг тусгасан болно.

Уг журмаар Зөвлөгөө өгөх, чиглүүлэх төв (ЗӨЧТ)-үүд байгуулагдсан. Эдгээр төвүүд нь суралцагчдын хувийн хэрэгцээ, чадварыг тодорхойлоход багш нарт туслах, суралцагчдын боловсрол, зан үйлийн асуудлыг шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, хүүхэд, залуучуудын донтолт болон бусад бэрхшээлээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа явуулах, хүүхдүүдэд сэтгэцийн эрүүл мэндийн боловсрол олгох, залуучууд, эцэг эх болон багш бэлтгэх сургалтын байгууллага, сурган хүмүүжүүлэх номын сантай хамтран ажиллах замаар багш нарт дэмжлэг үзүүлдэг.

Польш улсад заавал эзэмших бага, дунд боловсролыг 5-аас 18-20 нас хүртэл олгодог. Тусгай боловсролын хэрэгцээтэй хүүхдүүдийн хувьд 7 наснаас эхлэн 24 нас хүртэл ГСТ-ийн дагуу суралцах боломжтой.

Сэтгэл зүйн болон боловсролын дэмжлэгт дараах зүйлс орно: ур чадвар, суралцах чадвар эсвэл сэтгэл хөдлөл, нийгмийн чадварыг хөгжүүлэх сургалт, засан сайжруулах, нөхөн сэргээх ангиуд, хэл засал, эрүүл мэндийн шалтгаанаар сургуульд сурч чадахгүй байгаа суралцагчдад зориулж гэрт нь ганцаарчилсан сургалт зэрэг багтана.

Тусгай боловсролын гэрчилгээтэй хүүхдүүд тусгай сургуульд суралцдаг. Тусгай боловсролын тухай хуулийн дагуу тусгай боловсролын гэрчилгээ олгох шийдвэрийг "Зөвлөгөө өгөх, чиглүүлэх төв" -өөс (ЗӨЧТ) гаргаж, дараах хүмүүст олгодог.

Үүнд:

- Хөнгөн, дунд, хүнд хэлбэрийн оюуны бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд
- Сонсголгүй, сонсголын бэрхшээлтэй
- Хараагүй, харааны бэрхшээлтэй
- Бие эрхтний болоод хөдөлгөөний бэрхшээлтэй, түүний дотор афазитай
- Аутизм, түүний дотор Аспергерийн синдромтой
- Хавсарсан хөгжлийн бэрхшээлтэй

- Нийгмийн дасан зохицох чадвар нь алдагдсан хүүхдэд

Польш улс дахь интеграцчилсан боловсролоос тэгш хамруулах боловсрол руу шилжих үйл явц

Тэгш хамруулах боловсрол нь ЮНЕСКО-ийн "Бүх нийтийн боловсрол" хөдөлгөөн болон Европын Холбооны Өөрчлөлтийн Хөтөлбөрт чухал байр суурь эзэлдэг.

"Интеграциас давсан" үйл ажиллагаа нь тэгш хамруулан сургах боловсрол руу чиглэсэн алхмуудыг харуулахыг зорьж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд ЕБС-ийн орчинд суралцаж, өндөр чанартай боловсрол эзэмших эрхтэй. Интеграцчилсан сургалтын орчинд сурагчид мөрдөгдөж буй сургалтын хөтөлбөрт нийцэж, дасан зохицох шаардлагатай байдаг. Эс бөгөөс гадуурхагдах эрсдэлтэй байдаг. Тэгш хамруулах боловсролын орчинд сургалтын хөтөлбөрийг сурагч бүрийн ялгаатай байдалд тохируулсан байдгаараа онцлогтой.

Жишээ нь: Суралцахуй Түгээмэл Загвар-ыг /СТЗ/ ашигладаг.

СТЗ нь сурагчдын ялгаатай байдлыг хөгжлийн бэрхшээл гэхээсээ илүү олон янзын хувьсагч гэж үздэг. Энэ нь бүх сурагчдын ойлголтыг оновчтой болгох үүднээс мэдээллийг олон янзын байдлаар үзүүлж харуулж таниулдаг.

Сурагчдад мэддэг зүйлээ харуулах боломжийг янз бүрийн хэлбэрээр илэрхийлэх боломжийг олгодог.

Мөн сурагчдын сурах арга барил, хүсэл эрмэлзэлд нийцүүлэн, олон төрлийн оролцоог хангадаг.

Тэгш хамруулан сургахад хөгжлийн бэрхшээлтэй, тусгай хэрэгцээт суралцагчид бүх цагаа ерөнхий боловсролын сургуульд өнгөрөөдөг.

Интеграцичилсан боловсролын тогтолцооноос тэгш хамруулах боловсролын тогтолцоонд шилжихийн тулд тусгай боловсролыг ЕБС-тай нэгтгэх үзэл баримтлалаас тэгш хамруулах үзэл баримтлалд шилжих шаардлагатай.

Польшийн нөхцөл байдлыг дараах агуулгын хүрээнд дүгнэж болно. Тэгш хамруулан сургах боловсрол нь дараах хүчин зүйлээс хамааралтай. Үүнд:

- Тодорхой нөхцөл хангагдсан тохиолдолд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид ерөнхий боловсролын сургуульд сурдаг.
- Тусгай боловсрол нь туслах үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид улсын сургуульд суралцах боломжгүй тохиолдолд хэрэгжинэ.
- Тусгай боловсрол нь хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл, зэрэг, түүнчлэн суралцах үйл ажиллагааг тодорхойлох бусад хувьсагчдаас хамаарна. Тусгай боловсрол нь дунд болон хүнд хэлбэрийн оюуны бэрхшээлтэй, хавсарсан хөгжлийн бэрхшээлтэй, түүний дотор сэтгэцийн эмгэг, түрэмгий зан авиртай сурагчдад зориулагдсан болно.

- Сурган хүмүүжүүлэгчид сурагчдыг бие бялдар, сэтгэл хөдлөлийн хөгжил, сэтгэл зүйн уян хатан байдлын түвшин, танин мэдэхүйн чадвар, сэдэл зэрэг хувийн бусад хүчин зүйлээс хамаарч ЕБС-д суралцах эсэхийг тодорхойлдог гэсэн үзэл бодолтой байдаг.

"Бүх нийтийн боловсрол" хөдөлгөөний хүрээнд сэтгэл зүйн болоод боловсролын зөвлөгөө өгөх төв, тусгай сургуулиудын үүрэг оролцоог чухалчлан авч үздэг.

Хүүхэд, суралцагч, ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд болон тэдний гэр бүлд цогц дэмжлэг, үйлчилгээг үзүүлэх ёстой.

Дэмжлэгийн шинэ үйлчилгээг мэргэжилтнүүд боловсруулсан. Сургууль, байгууллагад сэтгэл зүйч ажиллуулах стандартыг тодорхойлсон. Сургууль, байгууллагад сэтгэл зүйч, тусгай боловсролын багш, ахуй/хөдөлмөр засалч, хэл засалч ажиллуулах стандартыг тогтоосон.

2021 оны 9-р сараас эхлэн Польш даяар тусгай сургуулиудад тэгш хамруулах боловсролын 16 төв байгуулагдаж үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн.

Эдгээр төвүүдийн зорилго нь:

- Тэгш хамруулан сургах боловсролын чанар, үр дүнг дээшлүүлэх, илүү сайн зохион байгуулалтыг бий болгоход сургуулиудыг дэмжих
- Багш, эцэг эхчүүдэд сургалт, зөвлөгөө өгөх
- Багш нарт тусгай боловсролын хэрэгцээтэй сурагчидтай ажиллах арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх
- Тусгай сургуулийн нөөцийг ашиглан хүүхдүүдэд төрөлжсөн үйл ажиллагаа явуулахад дэмжлэг үзүүлэх
- Сурагчдад тохирсон сурах бичиг, сургалтын хэрэглэгдэхүүн, хэрэгцээнд нь тохирсон тоног төхөөрөмж авахад дэмжлэг үзүүлэх
- Эцэг эхчүүдэд зөвлөгөө өгөх, сэргээн засах үйлчилгээнд хамрагдах боломжийг олгох

Үнэлгээний үр дүнд ойролцоогоор 2 сая гаруй суралцагчид (ойролцоогоор 34%) сэтгэл зүйн болон сурган хүмүүжүүлэх дэмжлэг шаардлагатай гэж тодорхойлогджээ.

Жил бүр тусгай боловсрол эзэмших шаардлагатай гэж оношлогдсон сурагчдын тоо нэмэгдэж байна. Одоогийн байдлаар энэ тоо 200,000 байна. Энэ нь сургуульд хамрагдаж буй нийт суралцагчдын 4 хувийг эзэлж байна. Польшийн Аудитын Дээд Байгууллагын (NIK) үзлэгт хамрагдсан аутизмтай хүмүүсийн 80% нь ажил эрхлээгүй байдалтай байна.

Дүгнэлт

Эндээс дүгнэхэд Польш улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад чанартай боловсрол эзэмшүүлэх, насанд хүрэгчдэд ажил хөдөлмөр

эрхлэж, бие даан амьдрахад нь бэлтгэхэд орчин нөхцөл байдлыг сайжруулах хэрэгцээ, шаардлага байсаар байна.

Асуулт

1. Польш улс хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээт суралцагчдад зориулсан интеграцчилсан боловсролын тогтолцооноос тэгш хамруулах боловсролын тогтолцоо руу хэрхэн хөгжиж байгааг тайлбарлана уу.
2. Польшид тэгш хамруулах боловсролыг “нөхцөлт байдлаас хамааралтай” гэж үздэг ямар утгатай вэ?
3. Польш улсын сэтгэл зүй-сурган хүмүүжүүлэх зөвлөгөө өгөх төвүүд ямар үүрэгтэй вэ?
4. Польш улсын тэгш хамруулах боловсролын тусгай төвүүд ямар үүрэгтэй вэ?

Даалгавар

Оюутнууд Польшид тэгш хамруулах боловсролыг амжилттай хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны талаар ярилцана.

9. *Тэгш хамруулан сургах боловсрол Оросын Холбооны улсад* ³⁷
Елена Юрьевна Шинкарева³⁸

Сургалтын зорилго

ОХУ-ын тэгш хамруулан сургах боловсролын хөгжлийн явцыг судална.

Агуулга:

- 1992 оны Боловсролын тухай хууль
- Боловсролын тухай хуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын сурч боловсрох эрх
- Тэгш хамруулах боловсролын зорилгод тулгарч буй бэрхшээл, сорилтууд

1992 оны Боловсролын тухай хууль

1992 оны Боловсролын тухай хуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сурч боловсрох эрхийг баталгаажуулж, дараах заалтуудыг тусгасан байдаг.

-Төрөөс тэднийг сурган хүмүүжүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлийг засан сайжруулах, нийгэмд дасан зохицох нөхцөлийг тусгай боловсролын арга зүйг хэрэгжүүлэн хөгжүүлж, орчин нөхцөлийг нь бүрдүүлдэг.

-Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад зориулж тусгай боловсролын сургалтын байгууллага, анги танхим, бүлэг байгуулж, тэдний эмчилгээ, боловсрол эзэмшүүлэх, нийгэмд дасан зохицох чадварыг дээшлүүлэх үйл ажиллагааг явуулдаг. Эдгээр байгууллагуудын санхүүжилтийн норм нь дунджаас өндөр байдаг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын сурч боловсрох эрхийг хангаж, чанартай боловсрол олгохын тулд ОХУ-ын бүс нутгийн засаг захиргааны

эрх баригчид, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид, засан сайжруулах, нийгмийн дасан зохицоход шаардлагатай нөхцөлийг бүрдүүлдэг. .

- Тэгш хамруулах боловсролыг зохион байгуулан эрт үеийн оролцооны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, тусгай боловсролын арга зүй, тусгай хэрэгсэл ашиглан, хамгийн таатай орчин нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг сургах тусгай нөхцөл нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд боловсрол олгодог жирийн сургуульд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх явдал юм.

-Төрөөс цэцэрлэг, дотуур байртай тусгай сургууль, боловсролын байгууллагуудыг мэргэжлийн арга зүйчтэй болгохыг дэмждэг.

-Төрөөс цэцэрлэг, мэргэжлийн байгууллага, дотуур байр зэрэг тусгай сургууль, боловсролын байгууллагуудыг нөөцийн төв болгон дэмждэг.

Эцэг эхчүүд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэдээ ЕБС болон тусгай сургуулийг сонгох эрхтэй. Төрөөс багш нарын мэргэжлийн хөгжилд анхаарч, тэр дундаа мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад хамруулдаг.

1992 оны Боловсролын тухай хуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын суралцах эрхийн талаар тусгасан байдаг.

37 Online tutorial at:

<https://www.youtube.com/watch?v=GHGRYqZ84I4&t=12s>

38 Chairman of the regional Union of public associations of disabled people in Arkhangelsk, Institute of Open Education

Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид тусгай дэмжлэг үйлчилгээ авах эрхтэй.

Төрөөс тэдний бие бялдрын хөгжил, эрүүл мэндийн онцлогийг харгалзан суралцах нөхцөлийг бүрдүүлдэг. Үүнд нийгэмшихүй болон боловсролын сэтгэл зүйн туслалцаа, сэргээн засах үйлчилгээг үнэ төлбөргүй үзүүлдэг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад боловсрол олгох тусгай нөхцөл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад боловсрол олгох тусгай нөхцөлд дараах зүйлс хамаарна. (79-р зүйл) Үүнд:

- Тусгай боловсролын хөтөлбөр, сургалтын арга зүйгээр хангах
- Тусгай сурах бичиг, видео хичээл, сургалтын хэрэглэгдэхүүн
- Сургалтын тусгай техник хэрэгсэл
- Туслах үйлчилгээ, шаардлагатай техникийн туслалцаа үзүүлэх
- Бүлгийн болон ганцаарчилсан засан сайжруулах хичээлүүд
- Хүртээмжтэй барилга байгууламж болон бусад хөтөлбөрийг эзэмших шаардлагатай орчин нөхцөл

Сэтгэл зүй-анагаах ухаан-сурган хүмүүжүүлэх зөвлөгөө (РМРК) нь эцэг эхчүүдэд сургууль, цэцэрлэг сонгоход дэмжлэг үзүүлдэг.

Хүүхдийн хөгжлийн үнэлгээний зорилго нь хүүхэд сургууль, цэцэрлэгт явахад шаардлагатай дэмжлэг, нөхцөл байдлыг тодорхойлоход оршино. Тусгай нөхцөл байдал гэдэгт, харааны бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан брайл үсгийн ном, сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд дохионы хэл зэрэг үйлчилгээ орно.

Орос улсад тэгш хамруулан сургах зорилтод тулгарч буй бэрхшээл сорилтууд

Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид авьяас, ур чадвар, бүтээлч сэтгэлгээгээ хөгжүүлэх нэмэлт хөтөлбөрт хаамрагдахад хүндрэлтэй хэвээр байна.

Нийтийн тээврийн болон сургуулийн унаанд зорчиход хүндрэл бэрхшээл тулгардаг.

Мөн боловсролын байгууллагуудын хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг дэмжих үйлчилгээний эрх зүйн байдал тодорхойгүй байна. Боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгаалал гэсэн гурван салбарын хамтын ажиллагаанд бэрхшээл тулгарсаар байна.

Дүгнэлт

Цаашид хийж хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцын 7 дугаар зүйл заалтыг хэрэгжүүлэх, хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг нэн тэргүүнд анхаарч бүхий л үйл ажиллагааг төлөвлөж хэрэгжүүлэх.

Хүүхдийн дээд ашиг сонирхол гэдэг нь хүний эрхийг бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй эдлэх, хүүхдийн цогц хөгжлийг хангахад чиглэгдсэн ойлголт юм. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг тодорхойлж, аливаа асуудлыг шийдвэрлэхдээ хүүхдийн өөрийн үзэл бодол, хувь хүний онцлог, гэр бүлийн хараа хяналт, аюулгүй байдал, аливаа эмзэг

байдал, хүүхдийн эрүүл мэнд, сурч боловсрох эрхийг харгалзан үзэх ёстой.

Хүүхдүүдийн нас, хөгжлийн онцлог, өөрсдөд нь хамаатай бүх асуудалд зохих ач холбогдол өгч, тэднийг бусад хүүхдүүдийн адил нөхцөл бололцоогоор хангах ёстой.

Хүүхдийн боловсролд хамрагдах эрхийг баталгаажуулах нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд адил тэгш үйлчлэх, өөрийн суралцах, ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөөнд хамрагдах, сургуулийн дэмжих зөвлөлөөр дамжуулан сургуулийн бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд оролцох үйл явдал юм.

Гурав дахь ажил бол тэгш хамруулах боловсролын хэрэгжилт, тохиргоот хүртээмжтэй орчныг бий болгоход шийдвэр гаргах болон тусгай арга хэмжээний талаарх зөвлөмжийг зохих ёсоор биелүүлэхэд хяналт тавих явдал юм.

Асуулт

1. Оросын Холбооны улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээт суралцагчдад зориулсан тэгш хамруулан сургах боловсролын тогтолцоо хэрхэн хөгжиж байгааг тайлбарлана уу.
2. ОХУ-ын сэтгэл зүй-анагаах ухаан-сурган хүмүүжүүлэх зөвлөгөө өгөх төв (РМРК) ямар үүрэгтэй вэ?
3. 1992 оны Боловсролын тухай хуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудыг ямар эрхтэй гэж тусгасан байдаг вэ?

Даалгавар

ОХУ-д тэгш хамруулах боловсролыг хэрэгжүүлэх ямар үйл явц өрнөж байна вэ?

Дараах асуултуудад хариулна уу.

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээтэй суралцагчдад хамааралтай ямар ямар ажлууд хийгдэж байна вэ ?
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээт суралцагчид боловсрол эзэмшихэд эрх зүйн орчин хэрхэн нөлөөлж байна вэ?
3. ОХУ-ын тэгш хамруулах боловсролын тогтолцоо, бодлого нь Монголын өнөөгийн болон ирээдүйн бодлого тодорхойлогчдод яагаад үлгэр дуурайл болно гэж үзэж байна вэ?

Ном, эх сурвалж:

Elena Shinkareva, "Development of Law on Protection from Disability-Based Discrimination in Russia", in: Białostockie Studia Prawnicze, 2018
Gracienne Lauwers (Editor), A new framework of special education in the Russian Federation, Garant, 242p.

10. Монгол улс дахь тэгш хамруулах боловсрол³⁹
Одгэрэл Дандий⁴⁰

Зорилго:

Энэ бүлэгт оюутнууд Монгол улс дахь тэгш хамруулан сургах боловсролын өнөөгийн байдал, цаашдын чиг хандлагын талаар судална.

Агуулга:

- Монгол улс дахь тэгш хамруулан сургах боловсролын үзэл баримтлал
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах эрх зүйн орчин, бодлого
- Өнөөгийн нөхцөл байдлын судалгаа
- Цаашдын бодлого, чиг хандлага
- Багш бэлтгэх сургуулийн хөтөлбөрт “Тэгш хамруулан сургах боловсрол” хичээлийг оруулахын ач холбогдол

Монгол улсын тэгш хамруулах боловсролын үзэл баримтлал

Монгол Улс Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцод 2008 онд нэгдэн орсон.

Тэгш хамруулан сургах боловсролыг хэрэгжүүлэхийн тулд боловсролын бодлого, сургалтын орчин, багш бэлтгэх тогтолцоо, хандлагыг өөрчлөн шинэчлэх шаардлагатай.

Ялгаатай хэрэгцээтэй суралцагчдын хэрэгцээг хангах, тэдний сурч боловсрох эрхийг зөрчиж буй саад тотгоруудыг арилгах.

Хүртээмжтэй боловсролын орчин гэдэг нь хүүхэд бүрд оршин суугаа бүс нутаг, орон нутагтаа цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуульд суралцах боломжийг бий болгож, хөгжлийн бэрхшээл, ялгаатай байдлаас үл хамаарч хүлээн авч, чанартай боловсрол эзэмшүүлж сургах хүртээмжтэй орчин юм. Өөрөөр хэлбэл тэдний сурах онцлогийг харгалзан сургалтын орчинд тохиргоо хийж боловсролын үйлчилгээг үзүүлэх явдал юм. Тодруулбал бүх суралцагчид, тэр дундаа хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад сургуулийн амьдралын бүхий л үйл ажиллагаанд оролцох боломжийг олгодог, мөн суралцагч өөрийн хувь нэмрээ оруулж болохуйц орчин юм. Сургуулийн биет орчныг (барилга, анги танхим гэх мэт материаллаг орчин) хамгийн хязгаарлалт багатай болгосноор хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдыг хамруулан сургах боломж бүрдэнэ. Өөрөөр хэлбэл боловсролын орчин бүхэлдээ хүртээмжтэй байх ёстой. Сургалтын хөтөлбөрүүдийг шинэчилж, тэгш хамруулан сургах үзэл баримтлал, арга зүй бүхий агуулгыг судлуулах нь нэн чухал.

³⁹ Online tutorial at: <https://www.youtube.com/watch?v=kRprPGxYi5E&t=390s>

⁴⁰ Dr. Odgerel Dandii, Director of the Child Development Support Centre at Mongolian National University of Education

Монгол Улс дахь тэгш хамруулан сургах боловсролын хууль, эрх зүйн шинэчлэл, хөгжлийн бодлого

УИХ-аас “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай” хуулийг 2016 онд батлан гаргасан.

2014-2025 он хүртэл төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлогод ирээдүйг харсан боловсролын тогтолцоог боловсруулан тусгасан мөн Засгийн газрын тогтоолын дагуу 2018-2022 он хүртэл хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, тэдний оролцоо, хөгжлийг дэмжих талаар “Үндэсний хөгжлийн цогц хөтөлбөр”-ийг баталжээ.

“ХБХЭХуулийг хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай” засгийн газрын 2017 оны 46 дугаар тогтоолд “Хамран сургах тойрогт байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тоог нарийвчлан гаргаж, тэгш хамруулан сургах орчныг бүрдүүлэн ажиллах” гэж заажээ.

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд, Эрүүл мэндийн сайдын хамтарсан “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд хөгжлийн цогц дэмжлэг үзүүлэх аргачлал, маягтыг шинэчлэн батлах тухай” тушаал гаргажээ. (2021 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн А/220, А/475, А/812).

Уг тушаалаар:

Өрх, сум, тосгоны эрүүл мэндийн төвд 9, 18, 36 сартай хүүхдийн эрүүл мэнд, хөгжлийн эрт илрүүлгийн үзлэгийг тухайн сард нь тогтмол зохион байгуулахыг аймаг, нийслэлийн Эрүүл мэндийн газрын дарга нарт даалгалаа.

Хүүхдийн хөгжлийн хоцрогдол, бэрхшээлийг оношлох, үнэлэх, мэргэжлийн тусламж үзүүлэх үйл ажиллагааг мэргэжил арга зүйгээр хангах чиг үүрэг бүхий төрөлжсөн мэргэжлийн багийг байгуулан ажиллахыг эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний лавлагаа төв, Бүсийн оношилгоо эмчилгээний төв, Нэгдсэн эмнэлэг, Дүүргийн эрүүл мэндийн төв болон Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төвийн дарга, захирал нарт даалгалаа.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд хөгжлийн дэмжлэг үзүүлэх, боловсролд тэгш хамруулах, цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуульд хамрагдалтыг нэмэгдүүлэх, мэргэжил, арга зүй, хүний нөөц, тохируулгат орчныг бүрдүүлэх ажлыг удирдан зохион байгуулж ажиллахыг Аймгийн боловсрол, шинжлэх ухааны газар, Нийслэлийн боловсролын газрын дарга, өмчийн бүх хэлбэрийн цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, насан туршийн боловсролын төвийн удирдлагад даалгасан байна.

2016 оны “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай” хуулиар их, дээд сургууль, коллежийн багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрт хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдыг сургах, дэмжих тусгай боловсрол, заах арга, стратегийг заавал оруулахаар тусгажээ.

БСШУС-ын А/155 дугаар тушаалд “Ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөөний загвар, түүнийг боловсруулах журам”-ыг зохицуулсан.

БСШУС-ын А/292 дугаар тушаалд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг энгийн сургуульд хамруулан сургах” зохицуулалтыг тусгасан.

БСШУС-ын А/425 тоот тушаал, мэдэгдэл нь “Ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын сурлагын амжилтын чанарыг үнэлэх журам”-ыг зохицуулдаг.

“Алсын хараа-2050” монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод (УИХ, 2020-05-13)

- Хүн бүрд чанартай боловсрол эзэмших эрх тэгш боломж бүрдүүлж, тэгш хамруулах тогтолцооны шинэчлэлийн үе,
- Иргэн бүрд чанартай боловсрол эзэмших эрх тэгш боломж бүрдүүлэн, тэгш хамруулж, бүх шатны боловсролын залгамж холбоог хангаж, сургалт, үйл ажиллагааны чанарыг дээшлүүлсэн байна,
- Суралцагчийн хөгжлийн хэрэгцээ, шаардлагыг хангасан, бүтээлч, чадварлаг багш, хүний нөөцөөр хангана гэж тус тус заажээ.

2023 оны 7-р сарын 7-нд батлагдсан Боловсролын ерөнхий хуулийн 3.1.24."ялгаатай хэрэгцээ" гэж хүний боловсрол эзэмшихтэй холбоотой хөгжлийн бэрхшээл, онцгой авьяас, хэл, соёл, жендэр, нийгэм, эдийн засаг, байршлын ялгаанаас үүдэлтэй хэрэгцээг авч үзнэ гэжээ.

Шинэчлэн батлагдсан сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын тухай хуулийн 6-р бүлэгт:

Боловсролын сургалтын байгууллага

18-р зүйл: СӨБ-ын болон Ерөнхий боловсролын байгууллага

18.4. Цэцэрлэг ерөнхий боловсролын сургууль нь ялгаатай хэрэгцээтэй хүүхдийн суралцах, хөгжих үйлийг дэмжих ганцаарчилсан сургалт болон багш, суралцагч, эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчдэд зөвлөн туслах үйл ажиллагааг зохион байгуулах зориулалтын танхимтай байна.

18.5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн онцлог хэрэгцээнээс хамааран боловсролын болон дэмжих үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүрэг бүхий цэцэрлэг, ЕБСургууль байж болно.

18.6. Энэ хуулийн 18.5-т заасан цэцэрлэг, ЕБС нь эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллаж байгаа багшид мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх үүрэгтэй гэж оруулсан байна.

Тэгш хамруулах боловсролын нөхцөл байдал, хэрэгжилтийн үр дүнгийн судалгаа

“Монгол Улсын хүүхэд бүрийг тэгш хамруулан сургах зарчмыг дэмжих нь” хэрэгцээний үнэлгээний судалгаагаар (ХИС, 2018) тэгш хамруулан сургах эрх зүйн баримт бичгүүд болон мэргэжилтэн, багш нар, эцэг эхчүүдийн ойлголт, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд тэгш хамруулан сургах нөхцөлийг бүрдүүлэхэд тулгарч буй бэрхшээл, хэрэгцээг тодорхойлоход чиглэсэн “Тэгш хамруулах боловсролыг дэмжих нь” судалгааны төслийг (ADB, IRIM 2019) судлаачид гүйцэтгэж дараах дүгнэлтүүдийг гаргажээ:

- Тэгш хамруулах боловсролын талаар эрх зүйн бичиг баримтууд шат шатандаа боловсруулагдсан ч эдгээрийн агуулга концепцын талаар мэргэжлийн хүмүүс, багш нар, эцэг эхчүүдийн дунд ойлголт өөр өөр байна
- Тэгш хамруулан сургах бодлогын индексийн хүрээнд сургуульд хамрагдалт, хүртээмжийн үзүүлэлт өндөр хувьтай байна, харин

сургалтын чанар, уян хатан байдал, тохируулга, зохицуулалт хийх тухайд үзүүлэлт нь доогуур байна.

- Боловсролын байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаа, талуудын хоорондох дэмжлэг түслалцаа хангалттай бус байна.

МУБИС, Нагояа Их сургуулийн судлаачдын “Хүүхдийн хөгжлийн үнэлгээний тогтолцооны харьцуулсан судалгаа” болон “Монгол Улсын хүүхэд бүрийг тэгш хамруулан сургах зарчмыг дэмжих нь” судалгааны үр дүнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдээс гадна “боловсролын тусгай хэрэгцээтэй” хүүхдүүдийн шинж тэмдэг бүхий суралцагчид ЕБС-д суралцаж байгаа бөгөөд, тэдэнд тусгайлсан дэмжлэг шаардлагатай байна. Мөн цаашид үндэсний хэмжээнд тархалтын судалгаа хийх шаардлагатай гэж дүгнэжээ.

Үнэлгээ оношлогоогоор тодорхойлогдоогүй тусгай хэрэгцээтэй хүүхдүүдэд (зан төрх, танин мэдэхүйн бэрхшээлтэй) боловсрол олгоход багш, эцэг эхчүүдийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, сурталчлах зайлшгүй шаардлагатай байна гэж тус тус үзжээ.

Тэгш хамруулах боловсролын талаарх бодлогын хэтийн төлөв

- Хэрэгжиж буй бодлогын баримт бичгүүдийг орчин үеийн тэгш хамруулах боловсролын зарчим, үнэт зүйлс дээр тулгуурлан шинэчлэн, тодорхой болгох хэрэгцээ шаардлага байна.
- Тусгай хэрэгцээт боловсрол, тэгш хамруулан сургах боловсролын тухай хуулийг шинээр боловсруулан баталж, бусад холбогдох хуулийн зүйл, заалтыг өөрчлөх хэрэгтэй.
- Сургалтын хөтөлбөрүүдийг шинэчилж, тэгш хамруулан сургах боловсролын үзэл санаа, онол, арга зүйн хичээлийг багш бэлтгэх анхан шатны болоод мэргэжил дээшлүүлэх сургалтын агуулгад оруулах ёстой.
- Тэгш хамруулан сургах арга зүйн сурах бичиг, гарын авлага боловсруулж, багш хөтөлбөрийн хичээл тус бүрийн практик дадлагатай уялдуулан боловсруулж хэрэгжүүлэх ёстой.
- “Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих төв”-үүд нь олон улсын стандарт аргачлалын дагуу хүүхдийн хөгжлийг үнэлэн дэмжих үйлчилгээ үзүүлэх ёстой.
- Монгол Улсад боловсролын тусгай хэрэгцээтэй хүүхдүүдийн тархалтын судалгааг хэрэгжүүлэн, дэмжлэгийн үйлчилгээг зохион байгуулах ёстой.
- Ерөнхий боловсролын сургуульд ажиллах тусгай хэрэгцээт боловсролын багш нарын эрх зүйн байдлыг нарийвчлан бүрдүүлэх хэрэгтэй.

Тэгш хамруулан сургах үзэл баримтлал, онол арга зүйн хичээлийг нэвтрүүлэхийн ач холбогдол

- Европын Холбооны ЭРАСМУС байгууллагын санхүүжилттэй хэрэгжиж буй МЕЛИНК төсөл нь Монголын их, дээд сургуулиудын багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрийг “Тэгш хамруулах боловсрол”-ын агуулгаар баяжуулан модуль хичээлийг нэвтрүүлэх замаар шинэчлэх зорилготой юм
- Онлайн сургалтын агуулга, видео хичээлээр хангаж, танхимийн болон онлайн сургалтуудыг явуулах
- Боловсролын тусгай хэрэгцээтэй сурагчдад болон тэдний гэр бүлд зөвлөгөө өгөх, үйлчилгээ үзүүлэх ТХБ-ын төвүүдийг байгуулах зорилготой.
- Монгол Улсын Боловсролын Их Сургууль, МУИС-ийн Дорнод салбар сургууль, Ховд салбар сургуулийн хөтөлбөрт “Тэгш хамруулан сургах боловсролын” модулийг Европын холбооны сургуулийн багш нартай хамтран боловсруулж бакалавр, магистрын сургалтын хөтөлбөрт нэвтрүүлэн хэрэгжүүлж байна. Монголын зүүн, баруун, төвийн бүсийн сургуулиудын дэргэд ТХБ-ын зөвлөх төвийг ажиллуулж, тусгай хэрэгцээтэй сурагчид болон тэдний гэр бүлд зөвлөгөө, дэмжлэг үзүүлэх юм.

Асуулт

1. Монгол Улс хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээт оюутнуудад зориулсан тэгш хамруулан сургах боловсролын тогтолцоог хэрхэн хөгжүүлж байгааг тайлбарлана уу?
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу ямар эрхтэй байдаг вэ?
3. Монгол улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнууд мэргэжлийн болон дээд боловсролын сургалтын байгууллагад “Тэгш хамрагдан” суралцахад хууль, эрх зүйн ямар зохицуулалт байдаг вэ? Оюутнуудад тэгш хамрагдан суралцах нөхцөл бүрдсэн үү?

Даалгавар

Оюутнуудаас Монгол Улс тэгш хамруулан сургах боловсролыг бий болгох талаар ямар хүчин чармайлт гаргаж байгааг тайлбарлахыг хүснэ. Тэд дараах асуултуудад хариулна.

1. Тусгай хэрэгцээт болон хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад Монгол Улсад хэрэгжиж буй үйл ажиллагаа ямар нөхцөл байдалд байна вэ?
2. Хууль тогтоомж нь хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай хэрэгцээт оюутнуудад боловсрол олгоход хэрхэн нөлөөлдөг вэ?

Багшид зориулсан эх сурвалж

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=982&Lang=en

- Concluding Observations, CRPD/C/MNG/CO/1
- OHCHR, UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities to review Germany, Croatia, Czech Republic, Turkmenistan, Dominican Republic, Mongolia, Cook Islands, 13 Session (25 Mar 2015 - 17 Apr 2015)
 - Initial reports of Mongolia CRPD/C/MNG/1, 2011,
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Consideration of reports submitted by Mongolia under article 35 of the Convention, 3 July 2013
 - Common core document forming part of the reports of States parties (Mongolia), HRI/CORE/MNG/2013
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, List of issues in relation to the initial report of Mongolia, CRPD/C/MNG/Q/1
- Reply to List of Issues, CRPD/C/MNG/Q/1/Add.1
- Submission to the CRPD Committee of the response to the list of issues on Mongolia by Disabled People's Organizations of Mongolia, January 2015

Оюутнууд багш нартай хамтран ХБХЭК Монгол дахь хэрэгжилтийн талаар хэлэлцэнэ.

Эрх тэгш байдал ба ялгаварлан гадуурхалтгүй байдал (5-р зүйл)	Хувь хүний хөдөлгөөн (20-р зүйл)
Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүд (6-р зүйл)	Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх (21-р зүйл)
ХБ хүүхдүүд (7-р зүйл)	Гэр орон, гэр бүлээ хүндлэх (23-р зүйл)
Ойлголтыг сайжруулах (8-р зүйл)	Боловсрол (24-р зүйл)

Хүртээмж (19-р зүйл)	Эрүүл мэнд (25-р зүйл)
Хуулийн өмнө эрх тэгш байх (12-р зүйл)	Нөхөн сэргээлт, сэргээн засалт (26-р зүйл)
Шударга ёсны байдал (13-р зүйл)	Ажил хөдөлмөр эрхлэлт (27-р зүйл)
Эрх чөлөө ба аюулгүй байдал (14-р зүйл)	Амьдралын болон нийгмийн хамгааллын зохистой хэм хэмжээ (28-р зүйл)
Тарчлаах буюу харгис, хэрцгий хүнлэг бус байхын эсрэг эрх чөлөө (15-р зүйл)	Улс төр, нийгмийн амьдралд оролцох (29-р зүйл)
Мөлжлөг, хүчирхийллийн эсрэг эрх чөлөөтэй байх (16-р зүйл)	Соёлын амьдрал, амралт, чөлөөт цаг, спортын арга хэмжээнд оролцох (30-р зүйл)
Хувь хүний үнэнч байдлыг хамгаалах эрх чөлөө (17-р зүйл)	Үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх, хяналт тавих (33-р зүйл)
Бие даан амьдрах, нийгмийн гишүүн нэг байх эрх чөлөө (19-р зүйл)	

11. Тэгш хамруулан сургах боловсролын зарчмууд⁴¹
Виолета Данилевич⁴², Томаш Каспрзак⁴³

Зорилго:

Оюутнууд тэгш хамруулах боловсролын зарчмуудыг судална.

Модуль нь гурван хэсгээс бүрдэнэ.

- 1-р хэсэг нь хүртээмжтэй сурган хүмүүжүүлэх ухааны танилцуулга
- 2-р хэсэг нь багшийн ур чадварт тулгарч буй бэрхшээлүүд
- 3-р хэсэг нь тэгш хамруулан сургах боловсролын арга зүй

Тэгш хамруулах боловсролын үндэс ба үнэт зүйлс

Тэгш хамруулан сургах боловсрол нь сурагчдыг ямар нэгэн онцлог шинжээр нь ялгаварладаггүй сургуулийн төсөл юм. Энэ нь хүүхэд бүрийг бүрэн потенциалиар хөгжихөд нь шаардлагатай дэмжлэгийг үзүүлдэг гэсэн ойлголт дээр суурилдаг.

"Тэгш хамруулах боловсрол нь хүүхэд бүрийг хамтдаа сурахад саад болж буй бүх саад бэрхшээлийг арилгах зорилготой"

Тэгш хамруулан сургах боловсролын эхний үндсэн гол санаа нь бүх сурагчийн сурч боловсрох эрхийг хангах, тэдний ялгаатай хэрэгцээнд нийцсэн боловсролын үйлчилгээг үзүүлэх явдал юм.

Тэгш хамруулан сургах хоёр дахь үндсэн ойлголт бол нас, хүйс, гарал үүсэл, хөгжлийн бэрхшээлээс үл хамааран бүх сурагчидтай итгэлцэл, хүндэтгэлийн харилцааг бий болгох явдал юм. Тэгш хамруулан сургах гурав дахь үндсэн ойлголт бол сурагчийн онцлог хэрэгцээг таньж мэдэж, тэдэнд нийцсэн орчин үеийн сургалтын арга зүй, стратегийг хэрэгжүүлэх.

ЕБС-д тусгай хэрэгцээтэй хүүхдүүдийн хөгжлийн онцлог, боловсролын ялгаатай байдалд нийцүүлэн ажиллах багш мэргэжилтнүүдийг бэлтгэх, чадавхжуулах хэрэгцээ шаардлага байна.

Тэгш хамруулах боловсрол нь:

- Суралцагчдын олон талт байдлыг эрхэмлэдэг, тэдний хоорондын ялгааг анги бүлэгтэй ажиллах саад бэрхшээл биш, давуу тал гэж үздэг.
- Суралцагч нэг бүрийг дэмждэг. Бүх сурагчид суралцах явцдаа ахиц дэвшил гаргадаг.
- Багш, эцэг эх, удирдлагын ажилтнууд сурагчдын сурлагын үр дүнгийн төлөөх хамтын хариуцлага, туршлага солилцоход бэлэн байх, гарч болзошгүй асуудлуудыг шийдвэрлэхэд багаар хамтран ажиллахыг шаарддаг.
- Суралцагчдынхаа тусгай хэрэгцээг хангах, насан туршийн боловсролын үйл явцад нөлөөлөхийн тулд багш бүр хувь хүний болоод мэргэжлийн чиглэлээр тасралтгүй хөгжих шаардлагатай.
- Багш нарт багшлах туршлага, ур чадвар хуримтлуулсан байхыг шаарддаг.

⁴¹ Online tutorial at: <https://www.youtube.com/watch?v=P6oyM2Ed5QY>

⁴² Prof. Wioleta Danilewicz, Faculty of Educational Sciences, University of Białystok

⁴³ Dr. Tomasz Kasprzak, Institute of Pedagogy, University of Białystok

Багш нар заах арга зүйгээ хувийн чадвар болгохын тулд:

- Оюутны сэтгэл зүйн чадварын талаар цогц мэдлэг олж авах.
- Тусгай хэрэгцээтэй сурагчийг хүлээн авч, хамтран ажиллахын тулд бусад суралцагчдыг бэлтгэх.
- Зохион байгуулалтын ур чадвараа хөгжүүлэх.
- Ажлын хэв маягтаа өөрчлөлт оруулах, шинэлэг шийдлийг нэвтрүүлэх.
- Сургалтын хөтөлбөрт дүн шинжилгээ хийж, тусгай хэрэгцээтэй оюутны хувийн хэрэгцээ, чадварт тохируулах.
- Нарийн мэргэжлийн болон эмчилгээний ангиудын талаар ойлголт өгөх.
- Эцэг эхтэй хамтран ажиллах.
- Тусгай хэрэгцээтэй оюутнуудын хязгаарлалт, үйл ажиллагааны доголдлыг даван туулах арга хэлбэр, техникийг өөрчлөх.
- Ажлын хурдыг оюутнуудын сэтгэл зүйн чадварт тохируулан өөрчлөх.
- Боловсролын үйл явцыг хувь хүний болгох.
- Хамтран суралцах боломжийг олгох.
- Оюутан бүрийн хэрэгцээг харгалзан үзэх.

Нэгдүгээрт, боловсролын тусгай хэрэгцээг тодорхойлно. Дараа нь боловсролын тусгай хэрэгцээтэй суралцагчдын сургах боловсролын орчин нөхцөлийг тодорхойлно. Эцэст нь, суралцах хөгжлийн бэрхшээлийг үнэлэх найдвартай арга хэрэгслийг ашиглах мэдлэг, ур чадвар эзэмших шаардлагатай.

Боловсролын тусгай хэрэгцээтэй суралцагч нь:

- Оюун ухааны бэрхшээл, хараа, сонсголын бэрхшээлтэй, архаг өвчтэй болон хавсарсан бэрхшээлтэй
- Нийгэмшихүйн чадвар алдалттай
- Сургууль завсардсан
- Соёл, шашны ялгаатай байдлаас үүдэлтэй дасан зохицох чадварын бэрхшээлтэй
- Авьяас болон онцгой чадвартай байдаг.

Мөн боловсролын нөхцөл байдалд түр эсвэл байнгын тохиолдож болох бэрхшээл, түүний дотор өвөрмөц бус хэрэгцээг оношлоход анхаарлаа төвлөрүүлэх.

Тэгш Хамруулан сургах багш болохын тулд тулгарч буй бэрхшээлийг даван туулах арга зам

Тэгш хамруулах боловсролын сургууль нь ганцаарчилсан сургалтын, сэргээн засах, хүүхдийн хүмүүжлийн хөтөлбөр зэргийг боловсруулах шаардлагатай.

Олон төрлийн ялгаатай хэрэгцээтэй сурагчдын боловсролын болон эрүүл мэндийн дэмжлэг үзүүлэх чиглэлийг тодорхойлж, ганцаарчилсан

сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд хяналт тавьж үнэлгээ хийнэ.

1-р алхам бол тухайн суралцагчийг ангидаа суралцах арга барил, гэр бүлийн нөхцөл байдал зэрэг орчин нөхцөлийг харгалзан ямар тусгай боловсролын үйлчилгээ авахыг тодорхойлно.

Энэ нь багшаас:

- Итгэлцлийг бий болгох, харилцаа холбоог бэхжүүлэх, сурагчдыг ая тухтай байлгах харилцааны сайн чадвараа хөгжүүлэх;
- Тэгш хамруулан сургах багш нарт зайлшгүй шаардлагатай суралцах олон арга барилын талаар мэдлэгтэй байх;
- Багш нар сургалтын үйл ажиллагааг үр дүнтэй зохион байгуулахын тулд сургалтын тохиромжтой стратеги төлөвлөлт хийж, хүүхэд бүрийг хөгжих боломжтой таатай орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- Суралцахуйн эерэг хандлагыг хэрхэн төлөвшүүлэх талаар мэдэх;
- Багш нарт анги дахь сургалтыг үр дүнтэй зохион байгуулах боломжийг олгодог уламжлалт болон орчин үеийн сургалтын стратегийг мэддэг байх
- Янз бүрийн зохион байгуулалтын хэлбэрийг хэрхэн ашиглахаа мэддэг байх;
- Сургалтын хөтөлбөр, боловсролын агуулгыг сурагчдынхаа хэрэгцээ, чадварт тохируулан өөрчилдөг байх;
- Сургалтын явцад багш нар суралцагчдад тодорхой агуулгыг хүргэхдээ олон янзын хувилбарыг санал болгож ашиглах боломжийг бүрдүүлдэг байх;
- Сурагчдын чадварыг тодорхойлох, сурах сэдэлтэй уялдуулан эерэг үнэлгээ өгөх чадвартай байх;
- Боловсролын байгууллагын ажилтан, мэргэжилтэн, эцэг эх, захирал, албадтай хамтран ажиллах чадвартай байх;
- Тулгамдаж буй асуудлуудыг илрүүлж, сурагчдад хэрхэн туслах, урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэх арга замыг мэддэг байх;
- Бүх сурагчдад зориулсан боловсролын хөтөлбөрүүдийг ахуй амьдралтай уялдуулан хэрэгжүүлдэг, ингэснээ сурагч, анги, сургуулийн хамт олны хэрэгцээнд анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвартай байх;

Тэгш хамруулан сургах боловсролыг хэрэгжүүлэх стратеги

Тэгш хамруулах боловсролын арга зүй нь хүүхэд бүрийн хэрэгцээнд нийцсэн, боловсролын үйлчилгээг авах эрхтэйг хүлээн зөвшөөрсөн байдаг.

Харин тэгш хамруулах боловсрол бодит байдал дээр хэрхэн хэрэгжиж байна вэ?

Нэгдүгээр зарчим: Хувь хүний суралцах боломжийг бүрдүүлэх үнэлгээг хэрэгжүүлнэ.

Үнэлгээ нь сургалтын үйл явцыг дэмжих зорилготой бөгөөд суралцагчдыг гутаан доромжлох, сурагчдад сөрөг үр дагавар учруулахгүйгээр хийгддэг. Бүх сурагчдыг ялгаварлахгүйгээр, шударгаар үнэлэх ёстой.

Үнэлгээг тодорхой шаардлагын дагуу сурагчдын хэрэгцээ, чадамжийг харгалзан боловсруулсан байдаг.

Хоёрдугаар зарчим : Суралцагчид алдаагаа хүлээн зөвшөөрснөөр аюулгүй байдлын мэдрэмжийг өгдөг бөгөөд үүнийг сургалтын үйл явцын чухал үе шат гэж үздэг.

Багш нар сурагчдын олон янзын хэрэгцээнд тохирсон арга зүйн стратеги сонгохын тулд сургалтын стратеги, бүтээлч сэтгэлгээний талаар мэдлэгтэй байх шаардлагатай.

Багш нарт сурагчдын боловсролын үйл явцыг чиглүүлдэг хөтөч байх ур чадвар хэрэгтэй.

Тэгш хамруулан сургах багш нар суралцагчдыг урамшуулан, хүсэл эрмэлзлийг дэмжиж, урам зориг өгдөг байна.

Гуравдугаар зарчим: Бусадтай хамтран ажиллах үндсэн дээр асуудлыг шийдвэрлэх.

Энэ нь хичээлийн үеэр болон хичээлийн дараа нь суралцагчдын үйл ажиллагааг үр дүнтэй удирдлагаар хангана гэсэн үг юм.

Тэгш хамруулах боловсролын орчинд тусгай хэрэгцээтэй сурагчидтай ажиллах байгууллага багш, сурагчид болон тэдний эцэг эхтэй хамтран ажилладаг.

Тэгш хамруулах боловсролын орчинд сурагч бүрийн онцлогийг харгалзан өсөж хөгжих боломжийг ханган, тухайн хүүхдийн суралцах үйл явцыг хувь хүний хурдаар дэмждэг.

Багш нь сурагчдын хүрээлэн буй орчны нөхцөл байдал, тэдний гэр бүлийн асуудлын талаар үнэн зөв мэдээлэл авч, тэдэнд идэвхтэй дэмжлэг үзүүлэх боломжтой бөгөөд энэ нь аажмаар сургуулийн соёлын талаарх эерэг ойлголтыг нэмэгдүүлдэг.

Дөрөвдүгээр зарчим: Бусадтай хамтран ажиллах үндсэн дээр багшлах арга зүй

Энэ зарчмын дагуу багш нь сурагчид, тэдний эцэг эх, үе тэнгийнхэн болон бусад багш нарыг оролцуулсан багийн үйл ажиллагааны системийг боловсруулдаг бөгөөд харилцааны болон туслах өөр аргуудын мэдлэг, практик хэрэглээг тусгасан байдаг. Мөн сурагчдын хөгжил, тэдний харилцан үйлчлэлийн үр нөлөөг хянах боломжийг бий болгодог. Сургалтын хөтөлбөр, боловсролын агуулгыг сурагчдын хэрэгцээ, чадавхт нийцүүлэн уян хатан байдлаар өөрчлөн заадаг.

Дүгнэлт

Тэгш хамруулан сургах боловсролын тогтолцоо нь тусгай хэрэгцээт сурагчдыг ЕБС- иас хасаж, тусгай сургуульд явуулах биш ерөнхий боловсролын сургуульд тусгай боловсролын багш нар ажиллах гэсэн

бодлогод шилжсэн.

Багш нар ангидаа тэгш хамруулах боловсролын тогтолцоог хэрхэн нэвтрүүлэх талаар ЕБС-ийн багш нар ойлголттой байх ёстой. Энэ нь одоогийн нөхцөл байдлыг өөрчилж, бүх сурагчдад тэгш үйлчлэх зорилгоо тодорхойлж, хүртээмжтэй сургалтын орчныг хэрхэн төлөвлөх талаар стратеги боловсруулах гэсэн үг юм.

Ерөнхий боловсролын сургуулийн багш нар бүх сурагчдад ижил сургалтын орчинд сургалтын үйл ажиллагааг явуулахын тулд тусгай боловсролын мэргэжилтнүүдтэй хамтран ажиллаж, тусгай хэрэгцээтэй сурагчдад нэмэлт эх үүсвэр, дэмжлэг үзүүлэх ёстой. Энэхүү дэмжлэг нь бүх сурагчдын сурлагын амжилт, үр дүнд хүргэх ёстой.

Асуулт

1. Тэгш хамруулах боловсролд ямар сурган хүмүүжүүлэх стратеги шаардлагатай вэ?
2. Тэгш хамруулах боловсролын сургалтын хөтөлбөр, сурган хүмүүжүүлэх арга зүй, үнэлгээний практикт ямар өөрчлөлтүүд гарсныг тайлбарлана уу?
3. Аутизмтай сурагчийг дуу чимээнээс хамгаалсан чихэвчтэй, ачаалал ихтэй ангид суралцуулах нь тэгш хамруулах боловсрол мөн үү? Тайлбарлах.

Даалгавар

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудалтай, бие бялдар, болон оюуны бэрхшээлтэй сурагчдын хэрэгцээг хэрхэн үнэлэх, оношлох талаар ярилцах.

Оюутнууд тэгш хамруулан сургах боловсролын тухай нийтлэл, эх сурвалж, номын жишээнүүдийг (жишээ нь, Линда Грахам, 21-р зуунд тэгш хамруулах боловсрол, онол, бодлого ба практик, Тейлор, Фрэнсис, 2020) ашиглаж, тэгш хамруулан сургах боловсролын зорилтуудыг бодитоор хэрэгжүүлэх талаар шүүмжлэлтэй хандаж, хэлэлцүүлэг, мэтгэлцээн зохион байгуулна.

Багш нарт зориулсан ном, эх сурвалж

Jennifer Grisham-Brown, Mary Louise Hemmeter, Kristie Pretti-Frontczak,
Blended Practices for Teaching Young Children in Inclusive Settings,
Brookes Publishing, 2017

Linda Graham, Inclusive Education for the 21st Century, Theory, policy
and practice, Taylor and Francis, 2020

12. Түрэмгий зан авиртай сурагчидтай ажиллах арга зүй⁴⁴
Биата Миручка⁴⁵

Сургалтын зорилго:

Энэ бүлэгт оюутнууд сургуулийн орчинд багш болон бусад сурагчид түрэмгий зан авир гаргадаг сурагчидтай хэрхэн харьцах талаар суралцана.

Модуль нь хоёр хэсгээс бүрдэнэ.

Эхний хэсэгт стрессийг багасгах, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хэрхэн хэрэгжүүлэх тухай өгүүлнэ.

Хоёрдахь хэсэгт түрэмгий зан авиртай сурагчидтай ажиллах тодорхой арга замыг тайлбарлана.

Урьдчилан сэргийлэх үйлдлүүд:

Боловсролын үйл ажиллагааны амжилт нь багш, сурагчдын хоорондын идэвхтэй харилцаанаас хамаарна.

Багш, сурагчдын хоорондын сайн харилцааны эерэг шинж чанар нь харилцан итгэлцэл, эелдэг байдал, хүндэтгэлээр илэрдэг.

Ийм сайн харилцааг бий болгоход түрэмгий зан авир гаргасан ч эерэг харилцааг бий болгоход багш гол үүрэг гүйцэтгэдэг.

Багш сурагчтайгаа хэрхэн сайн харилцаа тогтоох вэ?

Юуны өмнө багш тухайн суралцагчийн хувийн онцлог, чадамжийг таньж мэдсэн байна.

- Суралцагчийн сайн бодолд итгэж, түрэмгий зан авиртай байсан ч хүндэтгэлтэй хандана.
- Сэтгэл хөдлөлтэй сурагчидтай ажиллах нэг чухал зарчим бол тэдний хүчтэй сэтгэл хөдлөл, хөөрлийг даамжрахаас болгоомжлох явдал юм.
- Стресс нь сурагчдад хүчтэй уусахаас сөрөг сэтгэл хөдлөлийг бий болгох хамгийн түгээмэл шалтгаан болдог тул багшийн хамгийн түрүүнд хийх зүйл бол стрессийг багасгах явдал юм.

Багш энэ зорилтдоо хүрэхийн тулд:

- Гэнэтийн асуулт асуухгүй байх,
- Сурагчдыг хариул гэж албаддаггүй байх,
- Сурагчдыг хооронд нь харьцуулахгүй байх,
- Доромжлох болон шүүмжлэхэд оролцохгүй байх,
- Багш нар сурагчдад бусдаас давуу байр суурь олгохгүй байх, тодорхойгүй болон боломжгүй хүлээлтийг үүсгэхгүй байх.

44 Online tutorial at:

https://www.youtube.com/watch?v=QcVEbAkE_SM&t=165s

45 dr hab. Beata Mirucka, John Paul II Catholic University of Lublin (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), Department of Psychotherapy and Health Psychology

Багш хэдийгээр стрессийг бууруулах оролдлого гаргасан ч сурагчийн түрэмгий зан авиртай тулгарвал яах вэ?

Суралцагч, түрэмгий зан авирыг гаргасан тохиолдолд ямар нэгэн арга хэмжээ авахаасаа өмнө багш өөрийнхөө болон сурагчийн аюулгүй байдлыг хангах нь зүйтэй. Энэ үед багш тухайн сурагчид хандах хүндлэл, сайн харилцааг хадгалах ёстой.

Түрэмгий зан авир илэрсэн тохиолдолд хэрэгжүүлэх арга зам.

Энэ нь долоон алхмаас бүрдэнэ.

Эхний алхам

Эхний алхамд сурагчийн түрэмгий зан үйл илэрч гарсан үед өөрийнхөө мэдрэмжийг ухамсарлах явдал юм. Энэ алхмыг зөв гүйцэтгэх урьдчилсан нөхцөл бол аль болох хурдан өөрийн сэтгэл хөдлөлдөө хойшлуулалгүй анхаарлаа төвлөрүүлэх явдал юм. Тиймээс сурагчийн түрэмгий зан авир гарсны дараа шууд "Би юунаас болоод бухимдав, миний дотор юу болоод байна вэ? Би ямар мэдрэмжүүдтэй тэмцэж байна вэ?" гэсэн асуултад үнэнчээр хариулахыг хичээнэ.

Хоёр дахь алхам

Хоёр дахь алхам бол түрэмгий үйлдлүүдийг даамжруулахаас урьдчилан сэргийлэх явдал юм.

Багш хүчирхийлэл, өшөө авах үйлдлийг үгүйсгэх нь зайлшгүй юм.

Түрэмгийлэл түрэмгийлэлийг төрүүлдөг тул үүгээр асуудлыг шийдэхгүй.

"Би чамд үзүүлээд өгье" гэх мэт мэдрэмж төрүүлэх үйлдлүүдийг бүү хий.

Харин суралцагч түрэмгий зангаараа надад юу хэлэхийг оролдож байна вэ?" гэсэн асуултад хариулахыг хичээ.

Гурав дахь алхам

"Би чамдаас хариугаа авна" гэсэн үе шатыг давсан үед багш гурав дахь алхам руу шилжинэ. Энэ үед сэтгэл хөдлөлийн "флип-флоп" аргыг хэрэглэх явдал юм.

Багш нар уур хилэн, арчаагүй байдал гэх мэт өөрийн мэдрэмжээ удирдахыг мэддэг. Гэвч багш нарын гаргаж буй энэхүү мэдрэмж нь хүүхдүүдийн сэтгэлийн илэрхийллийн мэдээлэл юм.

Дөрөв дэх алхам

Дөрөвдүгээр алхам бол сурагчийн түрэмгий зан авирын талаарх мэдээллийг ойлгох явдал юм.

Багшид учирч буй уур хилэн, арчаагүй байдал бол сурагчийн уур хилэн, арчаагүй байдал гэж ойлгох хэрэгтэй.

Сурагч өөрийн энэ мэдрэмжийг даван туулж чадахгүй тул тэр нь түрэмгий зан авирын хэлбэрээр илэрдэг. Энэ илэрхийлэл нь суралцагч "тэсэрч" байж тайвширдаг арга байж болзошгүй.

Тав дахь алхам

Багш сурагчийн талаарх мэдээллийг нарийн судлах явдал юм.

Багш нь: Сурагч юу ярьж байна вэ?

Түүнд юу хэрэгтэй вэ?

Тэр ямар зорилгоор ийм түрэмгий үйлдэл хийгээд байгаа юм бэ? гэх мэт шалтгааныг тодруулах нь чухал.

Зургаа дахь алхам

Зургаа дахь алхам бол үр дүнгүй, худал төөрөгдүүлсэн шийдлүүдээс татгалзах явдал юм.

Багш сурагчийн сөрөг зан үйлийн талаар мэдэхийг чин сэтгэлээсээ хүснэ. Энэ үед багш идэвхгүй, түгшсэн байдлыг үзүүлэхгүй, сурагчийн түрэмгий зан авирыг даамжруулахгүй байх.

Сурагчийн сэтгэл хөдлөл маш хүчтэй байх үед багш түүнтэй харилцахгүй байх.

Багш нь сурагчийн эсрэг ямарваа нэгэн хүчирхийлэл хийгээд бие махбод, үг хэллэг, сэтгэл хөдлөлийн дарамт үзүүлэхгүй байх.

Үүний зэрэгцээ багш түүнд дургүйцэж байгаагаа харуулж, гомдоохгүй, айлган сүрдүүлж эрх мэдлээ ашиглахгүй байх нь муу үр дагаварт хүрэхээс урьдчилан сэргийлнэ.

Багш өөртөө анхаарлаа төвлөрүүлбэл, сурагчийн багшид хүргэхийг хүсэж буй санааг ойлгох боломжийг алддаг.

Долоо дахь алхам

Эцсийн долоо дахь алхам нь бүтээлч, улмаар боловсролын үр дүнтэй шийдэлд хүргэдэг.

Багш өмнөх зургаан алхмыг сайтар дагаж мөрдсөн бол эдгээрийг амжилттай хэрэгжүүлнэ

Тиймээс багш, сурагчийн түрэмгийлэл, бусдад заналхийлэхэд түүнийг ангиас нь гаргаж, тайвшрах цагийг өгөх ёстой.

Түүний сэтгэл хөдлөл намжсаны дараа багш сурагчтай хүндэтгэлтэй яриа өрнүүлнэ.

Хоёрдугаарт, багш дараах жишээнүүдийг ашиглан бухимдлыг нь намжаахыг хичээнэ. "Чамд ямар нэг шалтгааны улмаас хэцүү байгааг би харж байна."

"Би энэ талаар чамтай ярихдаа баяртай байх болно, гэхдээ яг одоо бусад хүүхдэд хичээлээ заах боломжийг олгоно уу?"

Эсвэл багш тухайн сурагчтай дараа нь ганцаараа тухтай уулзаж түүний төлөө санаа зовж байгаагаа илэрхийлж болно.

Багш нь биеэ хэрхэн зөв авч явах талаар ойлгуулан, дагаж мөрдөхгүй тохиолдолд ямар үр дагаварт хүрэхийг тайлбарлана.

Эцэст нь багш эерэг зан үйл гаргасан үйлдлийг урамшуулан магтаж сайшаана.

Асуулт

1. Ангид түрэмгийлэл, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх ямар стратеги байдаг вэ?
2. Ангид түрэмгийлэл, хүчирхийлэлтэй тулгарах үед багшийн мөрдөх долоон алхам гэж юу вэ?

Даалгавар

1. Дүрд тоглох: Оюутнууд түрэмгий эсвэл хүчирхийллийн үед дагаж мөрдөх алхмуудыг хийж гүйцэтгэж, ягштал дагаж мөрдөх болтол

дасгалуудыг хийнэ.

2. Оюутнууд дүрд тоглохдоо хийж буй алхмуудаа тайлбарлана. Жишээлбэл, тайван байдалд байгаа багшийн дүрд тоглох (учир нь ийм үйлдэл багш болон сурагчийг тайван байлгахад тусалдаг). Жишээлбэл, аман болон аман бус харилцаагаа тайлбарлана. (багш тууштай, зорилготой байх ёстой, гэхдээ түрэмгий биш байх ёстой) ...

Багшид зориулсан эх сурвалж:

Kauffman J., Pullen P., Mostert M., Trent S., Managing classroom behaviour: A reflective case-based approach, Pearson Education, 2010

13. Анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтэй сурагчидтай ажиллах арга зүй⁴⁶

Урсула Биелка⁴⁷

Сургалтын зорилго:

Энэ бүлэгт тэгш хамруулах боловсролын орчинд анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгтэй (ADHD) суралцагчидтай хэрхэн ажиллах тухай аргад суралцана.

Агуулга:

1. Товч танилцуулга.
2. Анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгийн үндсэн шинж тэмдгүүд.
3. Хичээлийн үеэр болон сургууль дээр ихэвчлэн гардаг тохиолдууд, тэдгээрийг даван туулах арга замууд.

Анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгийн талаарх буруу ташаа ойлголт

Анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх нь хүүхэд, өсвөр насныхан, ялангуяа сургуулийн насны сурагчдын дунд хамгийн түгээмэл тохиолддог зан үйлийн эмгэг юм.

Энэ нь тухайн хүн, сургууль, гэр бүл, нийгмийн орчин дахь үйл ажиллагаад хүндрэл учруулдаг бэрхшээл бөгөөд анхааралгүй байдал ба хэт хөдөлгөөнтөх байдлаар илэрдэг.

Багш, эцэг эхчүүд анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгийн талаар буруу ташаа ойлголттой байдаг.

Зарим нь энэ эмгэг огт байхгүй, эсвэл эрүүл мэндийн асуудал, удамшил гэх мэтээр үздэг.

Судалгаанаас үзэхэд анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгтэй хүүхдүүд болон эмгэггүй хүүхдүүдээс тархины хөгжлөөр ялгаатай байдаг гэжээ.

Хоёрдахь буруу ташаа ойлголт нь анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгтэй хүүхдүүдийг залхууралтай холбож үздэг.

Гэсэн хэдий ч анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэг нь урам зоригийн асуудал биш юм.

Анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэг өвчтэй хүмүүст ойрын хараатай хүнээс холыг харахыг хүсэхтэй адил юм.

Тэдний анхаарал тогтворгүй байгаа шалтгаан нь хандлагатай ямар ч холбоогүй юм.

Багш нар анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгтэй сурагчдыг анхаарлын дутмагшилтай бус анхаарлаа зохицуулах чадваргүй (анхаарал төвлөрүүлэх, төлөвлөх, эрэмбэлэх, бухимдлыг зохицуулах, өөрийгөө зохицуулах) чадваргүй гэж үздэг.

⁴⁶ Online tutorial at: <https://www.youtube.com/watch?v=hvfARhdcrkg&t=1s>

⁴⁷ dr. Ursula Bielecka, Faculty of Pedagogy and Psychology,
Department of General and Clinical Psychology, University of
Białystok

Гурав дахь буруу ташаа ойлголт нь анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгтэй хүүхдүүд хэт хөдөлгөөнтэй байдаг. Гэхдээ анхаарал тогтворгүй байдал нь бүх хүүхдэд анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгийн шинж тэмдэг болдоггүй. Анхаарал тогтворгүй байдал нь ихэнхдээ охидуудад тохиолддог бөгөөд ийм хүүхдийг эелдэг гэж үздэг тул эмчилдэггүй. Харамсалтай нь эдгээр хүүхдийг чадвартай боловч “залхуу” гэж анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгтэй адилтгаж үздэг. Дөрөв дэх буруу ташаа ойлголт нь сахилгагүй, дэггүй зангийн шинжлэх ухааны нэршил бөгөөд анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэг нь эцэг эхийн буруу хүмүүжлийн үр дагавар гэж үздэг. Мөн анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгийг тархины мэдрэлийн хөгжлийн ялгаатай байдлаас үүдэлтэй гэж үздэг. Хэрэв насанд хүрэгчид анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгтэй хүүхдийг ойлгохгүй, шинж тэмдэг нь илэрсэн тохиолдолд шийтгэх юм бол хүүхдийн хөгжилд муугаар нөлөөлж, тухайн эмгэгийг даамжруулдаг. Өөрөөр хэлбэл, тухайн хүүхдийн өөрийгөө үнэлэх үнэлэмж буурч, хоёрдогч зан үйлийн бэрхшээл бий болоход нөлөөлнө.

Анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэг. АДХХЭ-ийн гол шинж тэмдэг

АДХХЭ нь хоёр түгээмэл шинж тэмдэг бүхий кластертай байдаг. Эхнийх нь анхаарлын тогтворгүй байдал бөгөөд үүнд амархан сарних, эмх замбараагүй байдлыг бий болгох, мартах зэрэг орно. Хоёр дахь нь хөдөлгөөнтөх байдал, ямар ч бодолгүйгээр хариу үйлдэл үзүүлэх, тогтвортой сууж чадахгүй байх, ээлж дэс дарааллыг хүлээж чадахгүй байх зэрэг зан үйлээр илэрдэг. АДХХ асуудалтай оюутан ихэвчлэн нарийн ширийн зүйлд анхаарлаа хандуулдаггүй, хайхрамжгүй алдаа гаргадаг, даалгавар эсвэл тоглоомын үйл ажиллагаанд анхаарлаа төвлөрүүлдэггүй, шууд ярихад сонсоогүй мэт харагддаг, зааврыг дагаж мөрддөггүй, гэрийн даалгавраа гүйцэд хийдэггүй, ямарваа нэгэн үйл ажиллагааг зохион байгуулахад бэрхшээлтэй, урт хугацаанд оюуны хүч чармайлт шаарддаг ажил хийхээс зайлсхийдэг, эсвэл дургүй байдаг, ажил хийхэд шаардлагатай эд зүйлсийг хаяж гээдэг. Дүгнэж хэлэхэд, АДХХЭ-ийн шинж тэмдэгтэй хүүхдүүд өдөр тутмын үйл ажиллагаанд амархан сатаардаг, мартамхай байдаг. Эдгээр хүүхдүүд байнга хөдөлгөөнтэй байдаг. Хөл гараа савчуулж, суудал дээрээ муриганаж байдаг. Босох шаардлагагүй үед гэнэт босож, үсэрч харайж, ерөмний өт шиг байнгын хөдөлгөөнтэй, шулганаж бусдад саад болдог. Эдгээр хүүхдүүд сурах явцдаа байнгын сорилттой тулгардаг тул багш хүүхдийн онцлогийг танин мэдэж сургалтын арга зүйг тохируулах шаардлагатай байдаг. Тэгснээр, хичээл болон сургуулийн бүхий л амьдралд оролцох боломжийг бүрдүүлдэг.

Хичээл болон сургууль дээр үүссэн нөхцөл байдлыг даван туулах арга замууд

АДХХЭ-тэй сурагчдад суралцах үйл ажиллагаанд нь туслах дөрвөн чиглэл:

1. Анхаарал төвлөрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх
2. Зөв зан үйлийг дэмжих
3. Ангийн бүх сурагчидтай харилцах харилцааг нь дэмжих
4. Өөрийгөө үнэлэх эерэг үнэлэмжийг дэмжих

Анхаарал сарниулах олон зүйлсээс зайлсхийх нь чухал юм.

Хүүхдийн анхаарлыг төвлөрүүлэх олон арга байдаг. Үүнд:

- Ангид янз бүрийн анхаарал сарниулах өдөөлтийг хязгаарлах шаардлагатай. Бусад сурагч анхаарлыг нь сатааруулах байдлаас хөндийрүүлж, цонхноос хол, багштай ойрхон, тайван сурагчтай хамт суулгах зэргээр зөв байршил сонгох нь тустай.
- Даалгавруудын хооронд богино завсарлага өгөх нь анхаарлаа төвлөрүүлэхэд маш тустай.
- АДХХЭ-тэй оюутнуудыг уйдахаас урьдчилан сэргийлж, хүүхдийн сонирхлыг татахуйц сургалтын хэрэглэгдэхүүн ашиглаж, интерактив аргаар сурагчийг хичээлд оролцуулах, хичээлийн төгсгөлд хошигнол ярих, аудио ном, компьютерийн программ эсвэл утасны программ гэх мэт янз бүрийн хэрэгслийг ашиглах зэрэг багтаж болно.
- Сурагчийг өөрийн үйл ажиллагаагаа төлөвлөхийг хүсэх. Ийм байдлаар анхаарлаа хандуулах чадварыг нь хөгжүүлнэ.
Багш сурагчаас: Та одоо юу хийх гэж байна? гэсэн асуулт асуух нь , магадгүй ирээдүйд сурагч өөрөөсөө: Би юу хийх ёстой вэ? гэсэн асуулт асуухад хүргэнэ.
- Ур чадварын аргууд гэж юу болохыг олж мэдэх. Эдгээр нь сурагчийн сэтгэл ханамжийн эх үүсвэр болох үйл ажиллагааны чиглэлүүд юм. Жишээ нь: сурагчийн сонирхсон сэдвийг унших дасгалд ашиглах, сонирхолтой сэдвээр илтгэл бэлтгэх, гадаад хэл сурахад хип хоп дуу ашиглах, биеийн тамирын дасгал хийх.

Хүүхдийн зан үйлийг хэрхэн дэмжих вэ?

Багш байнга эргэн сануулж, зааж өгөх, богино тайлбар хийх, биеийн хэлэмжээр урамшуулах замаар сурагчийн зан үйлийг нь сайжруулах боломжтой.

Багш нь зөв зорилго бүхий зан үйлийг төлөвшүүлэх, дэмжих, урамшуулах, системийг боловсруулна. АДХХЭ-тэй сурагчид маш тодорхой, тууштай, цаг хугацааны нарийн менежменттэй, тэдний биелүүлэх боломжтой даалгавар, хийх ёстой ажлуудыг тодорхой заасан дүрэм журмыг боловсруулж мөрдлөг болгоно.

Багш боловсруулсан дүрэм журмаа байнга хянаж, ялангуяа зохисгүй үйлдэл гаргасан тохиолдолд хянаж сайжруулж байна. Хэт хөдөлгөөнтөх зан үйлд үл тоомсорлох байдлаар хандах нь хэт хөдөлгөөнтөх зан байдлаас урьдчилан сэргийлнэ. Жишээлбэл, багш "танхимд гүйж

болохгүй" гэхээсээ илүү "алхах" аргыг зорилтот зан үйл болгон ашиглаж болно.

Сурагч бүрийн зорилтот зан үйлийг төлөвшүүлэхэд өөр өөр аргаар ажиллана.

Зарим сурагчдад нэг зан төлөвт тохируулсан аргаа аргачлал хэрэгтэй бол заримд нь хяналтын хуудас байж болно. Зорилтот зан үйлийг тодорхой зааж өгөх нь чухал юм.

Сурагчийн санамсаргүй үйлдлийг шагнаж урамшуулах нь сул талтай.

Дараах жагсаалтад зорилтот зан үйлийн зарим жишээг багтаасан болно.

- Ажлаа цагт нь хүлээлгэж өгөх
- Ажлаа дуусгах
- Гараа өргөх
- Зааврыг дагах.

Багш нь ADHD-тай сурагчийг үргэлж урамшуулахыг хичээх ёстой. Энэ урамшууллын системийг нийт анги дунд хэрэглэх ёстой. Урамшууллыг сурагч тус бүрд нь тохируулах ёстой.

- Зорилтот зан үйл гарсан тохиолдолд урамшуулна.

Мөн ямар урамшуулал байж болох вэ?

- Сурах хичээл зүтгэл гаргавал түр ажлаас чөлөөлөх урамшуулал, эсвэл давуу эрх олгох, мөн бага хэмжээний материаллаг урамшуулал өгөх.
- "Магтаалын үгээр урамшуулах."
- "Та бүх даалгавраа гайхалтай сайн гүйцэтгэлээ."
- "Чи ээлж дарааллаа хүлээж чадлаа, гайхалтай!"
- "Бусдын хэлснийг сайн сонссон байна."

Эерэг зан үйлийг төлөвшүүлэх үйл ажиллагааг дурьдсан байж болно.

- "Номнуудаа сандал дээр хураасан байна - Үүнийг бэлтгэл гэж нэрлэдэг!"
- "Та сэдвээ бичсэн байна, эхлэлээ хийжээ - Үүнийг нарийвчлал гэж нэрлэдэг!"

Багш нь нийгмийн харилцаа, анги хамт олныг дэмждэг.

- Багш сурагчидтай хамтран ангийн өдөр тутмын амьдралыг зохицуулах дүрэм журам боловсруулдаг. Үүнд: сурагчдын багаар ажиллах дүрэм, эрх, үүрэг.
- Янз бүрийн зан үйлд хүндэтгэлтэй хандах, харилцан ойлголцох, итгэлцэх, зөрчилдөөнтэй нөхцөл байдлыг зохицуулах, эерэг харилцааг бий болгох боломжийг бүрдүүлэх, янз бүрийн нөхцөл байдалд хүндрэл бэршээл тулгарч буй сурагчдад дэмжлэг үзүүлэх зэрэг.
- Багш нь ангийн АДХХЭ-тэй сурагчийн байр суурийг бэхжүүлэхийн тулд тусгай үүрэг хариуцлагыг оноож, бусадтай эрх тэгш харилцах нөхцөл байдлыг бий болгож чадна. Анги хамт олонд АДХХЭ-тэй сурагчийг зохисгүй зан үйл гаргасан тохиолдолд хэрхэн дэмжих талаар ярилцана.

АДХХЭ-тэй хүүхэд өөрийгөө эерэгээр үнэлэх дэмжлэг:

- Багш дараах байдлаар оролцоно. Үүнд:
- Тухайн хүүхдийн эерэг зан үйл, сургалтын үйл ажиллагааг урамшуулдаг.
- Өөрийгөө илэрхийлэх боломжийг олгодог.
- Аливаа хийсэн сайн үйлийг нь дэмжиж өөртөө итгэх итгэлийг бий

- болгох
- Үе тэнгийнхний дунд үнэлэгдэх боломжийг олгодог.
- Бусдад давуу тал, авьяас чадвараа харуулах, ашиглах боломжийг тогтмол олгох.

Дүгнэлт

Хэрэв багш нь АДХХЭ-тэй сурагчдынхаа сэтгэл зүй, нийгмийн байдлыг ойлгож тэднийг дэмжих хэрэгцээг ухамсарлаж, амжилт авьяас чадварыг үнэлж чаддаг бол боловсролын ээлтэй орчныг бүрдүүлэх баталгаа болно.

Сургуулийн орчинд АДХХЭ-тэй сурагчдын нийгэм, боловсролын үйл ажиллагааг хангахын зэрэгцээ бүх сурагчдын аюулгүй байдлын дүрмийг дагаж мөрдөх хэм хэмжээ, стандартыг тогтоох нь чухал юм.

Практикт энэ нь сургалтын арга, хэлбэрийг АДХХЭ-тэй сурагчдын бодит чадварт нийцүүлэн, тэдний чадавхыг бүрэн дүүрэн хөгжүүлнэ гэсэн үг юм.

Асуулт

1. АДХХЭ-ийн үндсэн шинж тэмдгүүд юу вэ? Анхаарлын дутмагшил, /огцом зан авир/, хэт хөдөлгөөнтэй байдал
2. АДХХЭ-ийн ямар төрлүүд байдаг вэ?
3. АДХХЭ-ийн нийтлэг өдөөгч хүчин зүйлүүд юу вэ?
4. АДХХЭ нь анхаарлаа төвлөрүүлж зорилгодоо хүрэхийн тулд хичээл зүтгэл гаргах, төлөвлөх, эрэмбэлэх чадварт хэрхэн нөлөөлдөг вэ?

Даалгавар

1. Оюутан багш нар АДХХЭ-ийн шинж тэмдгүүд нь сурагчийн амьдралд хэрхэн саад болж, багш энэ талаар юу хийж болох талаар ярилцана (1) ADHD-тай сурагчдыг суралцахад хялбар болгохын тулд багш юу хийж чадах (2) Багшлахуйн арга зүй (3) бусад сурагчдын анхаарлыг сарниулах, төвлөрлийг сааруулах зан үйлийг зогсоох аргачлал.⁴⁸

Багш нарт зориулсан унших материал

Brown T., Attention Deficit Disorder: The Unfocused Mind in Children and Adults, Yale University Press, 2006

48 <https://www.helpguide.org/articles/add-adhd/teaching-students-with-adhd-attention-deficit-disorder.htm>

14. Ерөнхий боловсролын сургуульд аутизмын хүрээний эмгэгтэй суралцагчдыг дэмжих арга зүй⁴⁹

Биата Миручка⁵⁰

Сургалтын зорилго

Энэ бүлэгт оюутнууд аутизмын хүрээний эмгэгтэй суралцагчдыг ерөнхий боловсролын сургуульд амжилттай суралцахыг хэрхэн яаж дэмжих талаар суралцана.

Сургалт нь гурван хэсгээс бүрдэнэ.

- АХЭ-тэй холбоотой шинж тэмдгүүд
- АХЭ-тэй суралцагчдыг тодорхойлохын ач холбогдол
- АХЭ-тэй суралцагчдыг сургахад тулгарч буй бэрхшээлийг даван туулах арга зам болон тэднийг дэмжих зарим стратеги.

АХЭ-тэй холбоотой түгээмэл тохиолддог шинж тэмдгүүд

Аутизм бол олон янзын зан үйлийн илрэлийн хүрээ юм. Энэхүү олон янзын зан үйлийн илэрхийлэл болсон хүрээнд яг ижил төстэй зан төрхтэй хоёр хүүхэд байдаггүй. Энэ бол хүүхдийн хөгжлийн явцад илэрдэг бэрхшээл.

АХЭ-д түгээмэл тохиолддог шинж тэмдгүүд нь:

- Аман болон аман бус харилцааны болон нийгмийн харилцааны чадварт ихээхэн нөлөөлсөн байдаг
- Байнгын давтагдмал үйлдэл, хэвшмэл хөдөлгөөнөөр илэрдэг
- Хүрээлэн буй орчны өөрчлөлт эсвэл өдөр тутмын амьдралын хэв маягийн өөрчлөлтийг тэвчихгүй, эсэргүүцэл үзүүлдэг
- Эмзэг, ер бусын мэдрэхүйн хариу үйлдэл үзүүлдэг.

Аутизмын хүрээний эмгэгтэй суралцагчдыг тодорхойлох нь

ЕБС-д суралцаж буй АХЭ-тэй суралцагчдыг илрүүлэх нь чухал юм. Хэрэв сурагч үе тэнгийнхэнтэйгээ адил түшинд, адил хурдтай хөгжөөгүй тохиолдолд багш суралцагчийн талаар бүхий л мэдээллийг цуглуулж, санаа зовоож буй асуудлуудын талаар сургалтын үе шаттай холбоотой материалууд болон бусад нотлох баримтуудыг ашиглаж эцэг эх, сургуулийн сэтгэл зүйч, тусгай боловсролын багш нарт мэдээллийг хүргэнэ. Төрөлжсөн мэргэжлийн баг эцэг эхчүүдтэй хамтраад иж бүрэн үнэлгээ хийнэ. Нийгэмшихүйн чадвар, харилцааны чадвар, хязгаарлагдмал сонирхол, давтагдах зан үйл зэрэгт үнэлгээ хийх ёстой бөгөөд эдгээр нь аутизмын хүрээний эмгэгийн шинж тэмдгүүд юм.

Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд суралцагчийн давуу тал, санаа зовоосон асуудлуудыг харгалзан үзэж, тэдэнд хэрхэн дэмжлэг үзүүлэх талаар тусгасан байна.

⁴⁹ Online tutorial at: <https://www.youtube.com/watch?v=WzonVZzSamw>

⁵⁰ dr hab. Beata Mirucka, John Paul II Catholic University of Lublin (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), Department of Psychotherapy and Health Psychology

Аутизмын хүрээний эмгэгтэй суралцагчдад суралцах явцад тулгарч буй бэрхшээл, даван туулах арга зам

АХЭ-тэй суралцагчдын хэрэгцээг хангахын тулд сургалтын орчинг өөрчлөх ямар стратегийг багш хэрэглэж болох вэ?

АХЭ-тэй суралцагч даалгавар гүйцэтгэх, материал цуглуулах, нэг ажлаас нөгөөд шилжихэд илүү их цаг хугацаа зарцуулдаг.

АХЭ-тэй суралцагчийн хувьд хүрээлэн буй орчны аливаа өөрчлөлт нь тэдний сэтгэлийн түгшүүрийг нэмэгдүүлж, уур бухимдал, хэрцгий зан авирыг нь өдөөдөг.

Багш нь гэнэтийн өөрчлөлтөөс зайлсхийхийг хичээх, гэнэтийн өөрчлөлтүүдийн талаар суралцагчдад аль болох эрт мэдэгдэж өдөр тутмын үйл ажиллагааг багтаасан цагийн хуваарийг дүрслэн харуулсан зураглалыг ашиглах, шаардлагатай бол сэрэмжлүүлж хэлэх, үйл ажиллагааг өөрчлөх цуцлах тохиолдолд урьдчилан мэдэгдэж ойлгосон эсэхийг шалгана. Ойлгохгүй тохиолдолд зөрчилдөөн үүсэж, энэ нь хурцадмал зан үйлийн шалтгаан болдог.

АХЭ-тэй сурагчид хийсвэрээр сэтгэн бодож ойлгох, өөрийнхөө болон бусдын нүүрний хувирал мэдрэмжийг тодорхойлохдоо бэрхшээлтэй байдаг.

Багш суралцагчидтай харилцахдаа товч бөгөөд энгийн үг хэллэг хэрэглэх, зохистой хэмнэлээр ярих, зааварчилгаа өгөхдөө ойлгомжтой, тодорхой байдлаар өгвөл зохицно.

Багш суралцагчийг ямар нэгэн зүйлийг сайтар хийсэн, зөв зан үйл гаргасан тохиолдолд магтаж урамшуулах хэрэгтэй.

Ямар шалтгаанаар магтаж байгааг суралцагч ойлгосон байх шаардлагатай.

Хэрвээ ямар нэг шалтгаанаар даалгавраа хийгээгүй тохиолдолд багш дургүйцлээ илэрхийлэхгүй байх.

Эцэг эх нь АХЭ-тэй сурагцагчийн талаарх хамгийн сайн мэдээллийн эх сурвалж болдог.

Хичээлийн жил эхлэхээс өмнө багш эцэг эхтэй уулзаж, суралцагчийн зан байдал, өдөр тутмын үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг нь сонсож, хичээлийн жилийн туршид тогтмол уулзаж, өдөр бүр мэдээлэл солилцохын тулд өдрийн тэмдэглэл хөтөлж байх нь чухал юм.

Хангалттай бэлтгэлтэй байх нь аутизмын хүрээний эмгэгтэй сурагчийг ангид тав тухтай байлгах түлхүүр юм.

Багш, АХЭ-тэй суралцагчийн өвөрмөц мэдрэмж, хувь хүний онцлог шинж чанаруудыг мэдсэнээр тухайн сурагчийн анги танхимыг зохион байгуулах мэдээлэлтэй болно.

Энэхүү байдлыг хангаснаар АХЭ-тэй суралцагчдын суралцах үйл ажиллагааны суурь болно.

АХЭ-тэй суралцагчид бусадтай харилцах бэрхшээлээс шалтгаалан найз нөхөдтэй болоход хүндрэл үүсдэг.

Багшийн дэмжлэг тусламжтайгаар үе тэнгийнхэнтэйгээ нөхөрлөж, урт хугацааны харилцааг тогтоож чаддаг.

Багш зөвхөн сурлагын амжилтад анхаарлаа төвлөрүүлэхээс гадна тэднийг тохуурхах, дээрэлхэхээс хамгаалж чадах мэдрэмжтэй харилцааны чадвартай суралцагчдаар дамжуулан нийгмийн зохистой зан үйлийг загварчлан, харилцаанд нь анхаарлаа хандуулна.

ЕБ сургууль нь АХЭ-тэй суралцагчийн хувьд маш их стресстэй орчин юм. Хичээл болон нийгэмшүүлэхтэй холбоотой өчүүхэн зүйл ч хурцадмал байдал уур бухимдлыг өдөөдөг. Иймээс хурцадмал байдалд багш маш сайн ажиглалт, дүн шинжилгээ хийж, цаашид дахин ийм зүйл тохиолдохоос урьдчилан сэргийлэх нь цаашид ижил төстэй асуудал гаргахаас зайлсхийх боломжийг бүрдүүлнэ.

Багш АХЭ-тэй сурагчийн сэтгэл хөдлөлөө хянахад нь тусалж, өөрийн хэрэгцээ, хүслээ хэрхэн зөв илэрхийлэхийг загварчилж, сөрөг зан үйл гаргахаас сэргийлнэ.

Багшийн мэдлэг, чадвар, хандлага нь АХЭ-тэй суралцагчтай үр дүнтэй ажиллах хүчин зүйл болдог. Багш бодит байдлыг хүлээн зөвшөөрч, тэдэнд итгэж, суралцагчдын хичээл зүтгэлийг үнэлж тэдэнд хүндэтгэлтэйгээр хандаж, цаашид суралцах хүсэл эрмэлзлийг бадраах нь нэн чухал юм.

Дүгнэлт

Аутизмтай сурагчдыг ерөнхий боловсролын сургалтад хамруулах нь эдгээр хүүхдүүдийг ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байхад хувь нэмэр оруулж, нэг ангийн сурагчид хамтран ажиллаж суралцах боломжийг бүрдүүлдэг.

ЕБС-д АХЭ-тэй суралцагчид үе тэнгийн хүүхдүүд хоорондоо хэрхэн харилцаж байгааг ажиглаж, суралцдаг. Тэдний үе тэнгийнхэн нь нийгэмшихүйн болоод танин мэдэх чадваруудаа илүү хөгжүүлдэг.

Асуулт

1. АХЭ-тэй хүүхдийн талаар (1) багш, (2) захирал, (3) сурагчид, (4) эцэг эхчүүд мэдэх нь яагаад чухал вэ?
2. АХЭ-тэй холбоотой ямар түгээмэл шинж тэмдгүүд байдаг вэ?
3. АХЭ-ийг тодорхойлох, үнэлгээ хийхэд хэн хэн оролцох вэ?
4. АХЭ-тэй суралцагчдад тулгамдаж буй нийгэмшихүйн, харилцааны суралцахуй бэрхшээлийг тайлбарлана уу.

5. Багш нар АХЭ-тай суралцагчдыг хэрхэн дэмжих вэ?

⁵¹ <https://www.appliedbehavioranalysisprograms.com/lists/5-easy-to-implement-behavior-strategies-for-children-with-autism/>

Даалгавар

Оюутнууд болон багш нар анги дахь аутизмтай сурагчдад хэрэгжүүлэх зан үйлийн стратегийн талаар ярилцана. Үүнд:

- Цагийн менежмент
- Бодит байдалд нийцсэн хүлээлтийг бий болгох
- Эерэг зан үйлийг төлөвшүүлэх
- Даалгавар гүйцэтгэхэд сонголт өгөх
- Бодит түүх болон харааны мэдрэхүйд тулгуурласан даалгавар гүйцэтгэх
- Асуудлыг даван туулах болон өөрийгөө тайвшруулах стратегийг ашиглах
- Өөрчлөлт шилжилтэд дасан зохицох дасгал хийх
- Өдөр бүрийн хуваарийг тогтмол байлгах
- Мэдрэхүйн хэрэгцээг харгалзан үзэх
- Өөрийгөө хянах, сэтгэл хөдлөлийн зохицуулалтыг заах

Оюутнууд болон багш нар АХЭ-тэй суралцагчдыг өөрчлөлт шилжилтийг даван туулахад туслах стратегийн талаар ярилцана. Үүнд:

- Өөрчлөлт шилжилт болохоос өмнө урьдчилан мэдэгдэнэ
- Харааны мэдрэхүйд тулгуурласан хэрэглэгдэхүүн ашиглана
- Алхамчилсан зааварчилгаа, тууштай байдлыг ашиглана
- Товч тодорхой үгэн зааварчилгааг ашиглана
- Урамшуулах магтах.

Багш нарт зориулсан ном, эх сурвалж:

The teacher Chloe Silverman, Understanding Autism: Parents, Doctors, and the History of a Disorder, Princeton University Press, 2011

Sue Fletcher-Watson, Francesca Happé, Autism: A New Introduction to Psychological Theory and Current Debate, Taylor and Francis, 2019

Brenda Scheuermann, Jo Webber, Russell Lang, Autism: Teaching Makes a Difference, Cengage Learning EMEA, 2018

15. Суралцахуйн түгээмэл загварын удиртгал

Марта Ковальчук-Валедзиак

Суралцахуйн зорилт

Энэхүү бүлэгт оюутнууд Суралцахуйн түгээмэл загвар (СТЗ), түүний зарчим, бүх сурагчийн суралцахуйн чанарыг сайжруулахын тулд хичээлийг төлөвлөж боловсруулахдаа СТЗ-ын зарчмуудыг тусгах удирдамжийн талаар судлах болно.

Хичээл нь дараах хэсгүүдээс бүрдэнэ. Үүнд:

- СТЗ гэж юу вэ?
- СТЗ хэнд зориулагдсан бэ?
- СТЗ-ын бүтэц хэрхэн зохион байгуулагдсан бэ?

Дараа нь СТЗ-ын 3 зарчим, суралцахуйд СТЗ-ыг хэрэгжүүлэхэд арга хэрэгсэл болгон ашиглах удирдамж руу шилжинэ. Үүнд:

- Мэдлэгийг илэрхийлэх олон арга,

- Үйлдэх, илэрхийлэх олон арга хэрэгсэл
- Мөн оролцооны олон арга хэрэгсэл.

СТЗ гэж юу вэ?

СТЗ нь багш нарт сургалтын үйл явцад нэг ангид суралцаж буй бүх сурагчдын хэрэгцээг хангахуйц уян хатан арга замуудыг боловсруулж, сургалтын арга нэвтрүүлэхэд туслах бодит зарчмуудыг санал болгодог сургалтын загвар юм.

СТЗ-ыг Хэрэглээний тусгай технологийн төв (CAST) боловсруулсан.

Энэ нь "Бүгдэд тохирох нэг арга" уламжлалт сургалтын **хөтөлбөртэй өрсөлдөж**, багш нарын анхаарлыг "Сурагчдыг хөгжлийн бэрхшээлтэй эсвэл сурах чадваргүй гэж үзэхээ больж, харин сургалтын хөтөлбөр нь зарим сурагчдын агуулгад нэвтэрч, суралцахад нь саад болдог" гэсэн ойлголт руу татах болсон.

СТЗ нь хэнд зориулагдсан бэ?

СТЗ нь бүх насны, янз бүрийн туршлага, өгөгдөл, сонирхол, сурах арга барил, чадвар бүхий бүх сурагчид туслах багшлахуй, суралцахуйн тухай сэтгэлгээний арга зам юм.

СТЗ-ын ерөнхий бүтэц хэрхэн зохион байгуулагдсан бэ?

СТЗ-ыг бий болгосон CAST-ийн хамт олонд талархаж байна. СТЗ-ын бүтэц нь 3 үндсэн зарчим, 9 удирдамж, 31 хяналтын цэгийн зохион байгуулалттай гэж хэлж болно.

Эдгээр элементүүд нь хамтдаа олон төрлийн ялгаатай сурагчдыг дэмжиж чадахуйц тусгай, судалгаанд суурилсан практикт зориулсан уялдаа холбоо, утга учир бүхий удирдамжийг бүрдүүлдэг.

Мэдлэгийг илэрхийлэх олон арга

СТЗ-ын эхний зарчим болон удирдамж нь мэдлэгийг дүрслэн илэрхийлэх олон аргаас бүрддэг. Багш нар мэдлэгийг илэрхийлэх олон аргыг санал болгох ёстой. Сурагчид тэдэнд өгч буй мэдээллийг хүлээн авч, ойлгох арга барилаараа ялгаатай байдаг тул багш нар мэдээллийг:

- Уян хатан хэлбэрээр үзүүлж харуулах
- Зөвхөн сонсох мэдээллийн өөр өөр хувилбаруудыг санал болгох;
- Зөвхөн харах мэдээллийн өөр өөр хувилбаруудыг санал болгох гэх мэт бодит арга болон үйл ажиллагаагаар дамжуулан хүлээн авч ойлгох сонголтыг өгөх ёстой.

Багш нар хичээлийн материалыг хүргэхдээ ашигладаг хэл, тэмдэгтүүдийг ойлгох, боловсруулах олон янзын, практик хувилбаруудыг өгөх үүрэгтэй.

Жишээлбэл:

- Үгсийн сан, тэмдэглэгээг тодруулах;
- Найруулга, бүтцийг тодруулах;
- Бичвэр, математик томьёо, тэмдэглэгээг тайлахад нь сурагчдад дэмжлэг үзүүлэх;

- Хэл, соёл дамнасан болон хоорондын харилцан ойлголцлыг дэмжих;
 - Мэдээллийн олон хэрэгслээр дамжуулан гол санааг дүрслэх;
- Багш нар дараах арга замаар ойлгох хувилбаруудыг гаргаж өгөх ёстой.

Үүнд:

- Сурагчдын суурь мэдлэгийг идэвхжүүлэх, хөгжүүлэх
 - Загвар маяг, чухал онцлог шинж, гол санаа, харилцаа хамаарлыг онцлон харуулах,
 - Мэдээллийн боловсруулалт, дүрслэлийг удирдан чиглүүлэх,
 - (мэдлэг) дамжуулалт, ерөнхийлөлтийг (шинэ орчинд хэрэглэх) дээшлүүлэх.
 - Мэдлэг дамжуулах, мэдлэг бүтээх, шинэ орчинд хэрэглэх чадварыг хөгжүүлэх
-

Үйлдэх, илэрхийлэх олон арга хэрэгсэл

СТЗ-ын хоёр дахь зарчим, удирдамж нь үйлдэх, илэрхийлэх олон арга хэрэгслийг багтаана.

Сурагчид сургалтын орчинг чиглүүлэх, мэддэг зүйлээ илэрхийлэх аргаараа ялгаатай байдаг. Иймд:

- Багш нар сурагчдын сургалтын материалд хариу үйлдэл үзүүлэх, түүнийг залж чиглүүлэх янз бүрийн хувилбар болон багаж хэрэгсэл, туслах технологид нэвтрэх хүртээмжийг илүү оновчтой болгох замаар биеэр үйлдэх үйл ажиллагааны сонголтыг өгөх ёстой.
- Багш нар мэдээллийн олон янзын хэрэгсэл болон өгүүлбэр зохиох зохион бичлэгийн олон арга хэрэгслийг ашиглах, сурагчдын дадлага, гүйцэтгэлд шат дараалсан түвшний дэмжлэг үзүүлж чөлөөтэй ярих чадварыг бий болгох замаар сурагчдад үзэл бодлоо илэрхийлэх, харилцах боломжийг гаргаж өгөх ёстой
- Багш нар зохих зорилгоо тодорхойлох, төлөвлөлт, стратеги боловсруулахад нь сурагчдад дэмжлэг үзүүлэх, мэдээлэл болон нөөцийн менежментэд тус нэмэр болох, тэдний ахиц дэвшлээ хянах чадавхыг нэмэгдүүлэх замаар гүйцэтгэх чиг үүргээ сонгох боломж олгох ёстой.

Оролцооны олон арга хэрэгсэл

СТЗ-ын гурав дахь зарчим болон удирдамж нь оролцооны олон арга хэрэгслээс бүрддэг. Сурагчид анхаарлыг нь татдаг болон сонирхдог зүйлээрээ хоорондоо ихээхэн ялгаатай байдаг. Тиймээс багш нар дараах **хувилбаруудыг** сурагчдад өгөх ёстой. Үүнд:

- Хувь хүний сонголт, бие даасан байдлыг дээд зэргээр дэмжин, мэдээллийн эх сурвалжийн ач холбогдол, үнэ цэн, үнэн зөв байдлыг оновчтой болгох, анхаарал сарниулах явдлыг багасгах замаар сурагчдын сонирхлыг татах олон янзын **хувилбар**
- Зорилго, зорилт, асуудлыг шийдвэрлэхэд шаардлагатай янз бүрийн хэрэгцээ болон нөөцийг онцлон тодотгож харуулах, хамтын ажиллагаа болон хамтын нийгэмлэгийг дэмжих, ур чадвар төгс эзэмшихэд чиглэсэн эргэх холбоог нэмэгдүүлэх замаар сурагчдын хичээл зүтгэл, тууштай байдлыг дэмжих хувилбар.
- Сэдэл тэмүүллийг нь дээд зэргээр бий болгох замаар сурагчдын хүлээлт, итгэл үнэмшлийг дэмжих, бэрхшээлийг даван туулах хувь хүний чадвар, механизм, стратегид тус дөхөм үзүүлэх, сурагчдын өөрийгөө үнэлэх, эргэцүүлэн бодох чадварыг хөгжүүлэх замаар өөрийгөө зохицуулах хувилбар

Дүгнэлт

Ийм байдлаар СТЗ нь өргөн хүрээнд сурагчдын хэрэгцээг илүү сайн хангаж, бүх сурагчдын оролцоо болон сурлагын амжилтыг нэмэгдүүлэх боломжтой.

Асуулт

1. СТЗ-ын зорилго юу вэ?
2. СТЗ-ын удирдамж нь хэнд зориулагдсан бэ?
3. Бүх сурагчдын хэрэгцээг хангах суралцахуйн үйл явцыг боловсруулахад СТЗ-ын удирдамж болгодог ямар зарчмууд байдаг вэ?
4. СТЗ-ын удирдамж хэрхэн боловсруулагдсан бэ?
5. Эцэг эхчүүд СТЗ-ыг гэртээ хэрхэн дэмжиж болох вэ?

Даалгавар

Багш болон оюутнууд СТЗ нь ангид ямар харагддаг тухай онлайн видеог үзэж (жишээ нь www.undersod.org вэб сайтаас) мөн СТЗ-ын гурван зарчмыг ангидаа хэрхэн ашиглах талаар ярилцана.

<https://www.understood.org/en/articles/understanding-universal-design-for-learning>

Багшийн ашиглах нөөц

CAST-ын вэбсайт дээрх СТЗ пейж хуудсууд <https://CT3guidelines.cast.org>

16. Боловсролын нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай сурагчдыг дэмжихэд МХТ-ийг ашиглах нь⁵³
Марта Ковальчук-Валедзиак

Суралцахуйн зорилго

Энэ бүлэгт оюутнууд боловсролын нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай сурагчдад дэмжлэг үзүүлэхэд МХТ-ийг хэрхэн хэрэглэх талаар үзэх болно.

Энэ нь гурван хэсгээс бүрдэнэ:

- Нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай (ASN) болон хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад үзүүлэх ашиг тусыг нэмэгдүүлэхийн тулд багш нар МХТ-ийг хэрхэн сонгох вэ?
- Ерөнхий боловсролын сургуулийн ангид суралцахад нь нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай болон хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад дээд зэргээр дэмжлэг үзүүлэхийн тулд МХТ-ийг хэрхэн сонгох, үнэлэх, ашиглах
- Судалгааны үр дүнгүүд нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай болон хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдыг дэмжих технологийн талаар юу гэж үздэг вэ?

Багш нарын МХТ-ийн сонголт

Технологи хөгжүүлэгчид нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай болон хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдыг дэмжих зорилгоор аппликейшн, программ, төхөөрөмж зэрэг шинэ бүтээгдэхүүнүүдийг бүтээдэг.

Гэвч, эцсийн хэрэглэгчийн хувийн хэрэгцээ, технологийн үйл ажиллагааны чиг үүрэг хоорондын уялдаа холбоог анхааралтай авч үзэхгүйгээр технологийг ашиглахын тулд л технологийг ашигладаг маш нийтлэг алдаа байдаг.

Бүх сурагчдад тэгш боломж олгохын тулд онлайн сургалтын материалууд нь хүртээмжтэй байх ёстой. Түүнчлэн, багш нар сурагчдынхаа хэрэгцээнд нийцсэн сургалтын хамгийн сайн эх сурвалжийг сонгох чадвартай байх ёстой.

Эдгээр бүх асуудлыг харгалзан үзвэл багш ангидаа нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай сурагчид ашиглах МХТ-ийг сонгохдоо аппликейшний ямар шинж чанаруудыг анхаарч үзэх ёстой вэ?

Нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай сурагчдад зориулсан МХТ-ийг сонгохдоо энэ нь зорилтот хэрэглэгчид болон тэдний орчинд тохирсон, хямд, худалдан авахад болон хэрэглэхэд хялбар байхад анхаарна. МХТ-ийн давуу талыг бүрэн ашиглахын тулд багш нар мэдээлэлд сонголт хийж сурах хэрэгтэй. Нийтлэг зарчимд дараах зүйлс орно. Үүнд:

- МХТ нь сурагчдын хэрэгцээ, багшийн чадавх, сургалтын хүлээгдэж буй үр дүнд тохирсон байх ёстой
- Багш нар боломжит сонголтуудыг судалж, дараа нь ямар МХТ-ийг ашиглахаа сайтар шийдэх хэрэгтэй
- Технологийн бус бусад үйл ажиллагаатай технологийг нэгтгэх боломжийг бүрдүүлэх
- Анги дахь МХТ-ийн хэрэгжилтийг хариуцах, дараа нь түүний сурагчдын суралцахуйд үзүүлж буй бодит нөлөөллийг хянах.

Суралцахуйд зориулсан МХТ-ийг хайж олох, үнэлэх

Хэдийгээр дараагийн бүлэг нь апп-уудын тухай байгаа ч түүний зарчмуудыг төхөөрөмжүүд болон бусад төрлийн программ хангамжид хялбархан ашиглаж болно.

Багш нар:

- iTunes, Google Play эсвэл шилдэг 10 боловсролын апп-ыг ашиглан зорилтот хэсэгтээ тохирох аппликейшнуудыг олоорой
- Апп-ыг үнэлэх
- Апп-ыг өөрсдөө ашиглаж, чанар болон сурагчдын боловсролын хэрэгцээ, зорилгод мөн тэдний сурган хүмүүжүүлэх арга барилд нийцэж байгаа эсэхийг шалгах
- Апп-ыг сургалтын хөтөлбөрийн үүднээс үнэлэх

¹ Online tutorial at: <https://www.youtube.com/watch?v=QeQeaDt3To4&t=267s>

- Сурагчид апп-ы функцүүдийг бие даан хэрэглэх боломжтой эсэхийг үнэлэх
- Апп-ы интерфэйсийг судлах
- Апп-тай ажиллахад шаардагдах хөдөлгөөний ур чадварын талаар эргэцүүлэн бодох
- Апп нь ахиц дэвшлийг хянах боломжтой эсэхийг анхаарч үзээрэй
- Мөн сурагчид нь апп, программ хангамж эсвэл төхөөрөмжийн талаар ямар сэтгэгдэлтэй байх бол гэдгийг шударгаар бодож үзэх

Нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай сурагчдыг дэмжих технологийн талаарх судалгаа

ЮНЕСКО-гийн 2020 оны тэгш хамруулах технологийн тухай тайланд дурдсанаар технологи нь өөр өөр сэтгэлгээний хэв маяг, ойлгох үйл явцыг дэмждэг. Мөн унших, бичих, бичиг үсэгт тайлагдах зэрэг олон төрлийн эрдэм сурах ур чадварыг сайжруулдаг.

Нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай сурагчид МХТ-ийг ашигласны ашиг тус их. Үүнд:

- суралцахуйг уламжлалт арга барилаас илүү хөгжилтэй, сэтгэл татахуйц болгох,
- сурагчдын бие даасан байдлыг нэмэгдүүлэх, сурагчдын хувийн нэмэлт дэмжлэгийн хэрэгцээ шаардлагатай холбоотой сорилтуудыг даван туулах,
- сурагчдын суралцахуйг хувь хүнд нь тохируулах
- суралцахуйд шаардагдах танин мэдэхүйн үйл явцын хэмжээг багасгах;
- бүтээлч, хүртээмжтэй, хамтран суралцахуйн орчинг бүрдүүлэх,
- суралцахуйн сэдэл тэмүүлэл, оролцоог нэмэгдүүлэх,
- мөн мэргэжлийн, бие даах болон хүмүүстэй харилцах чадварыг нэмэгдүүлэх.

Технологийг сургалтад хэрэглэх явцад багш нарт дараах техникийн бэрхшээл, санаа зовоосон асуудлууд тулгардаг:

- Төхөөрөмж, програм хангамжийн өртөг өндөр
- Багш нарын техникийн мэдлэг, ур чадвар хангалтгүй
- Логистикийн асуудал
- Төхөөрөмж, программ хангамж хурдацтайгаар хуучирсан
- Орон нутгийн болон үндэсний сургалтын хөтөлбөрүүд эсвэл сурагчдад тулгардаг сургалтын тодорхой сорилтууд уялдаа холбоогүй байгаа байдал
- **бие махбодь, байршил болоод хичээлийн хувьд хамруулах боловч энэ нь нийгмийн оролцоог эрсдэлд хүргэж болзошгүй**
- Аюулгүй байдал, хамгаалалтын асуудлууд
- Хамгийн сайн тоног төхөөрөмж эсвэл программ хангамжийг сонгох урт удаан төвөгтэй үйл явц болон тоног төхөөрөмжийн эвдэрч болзошгүй, чанар тааруу байдал.

Дүгнэлт

МХТ нь боловсролд нэмэлт дэмжлэг шаардлагатай болон хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад дэмжлэг үзүүлж чадна. Сурагчид программ хангамж, төхөөрөмжүүдийн талаар ямар сэтгэгдэлтэй байгаа нь МХТ-ийг сонгоход хамгийн чухал шийдвэрлэх хүчин зүйл юм.

Асуулт

1. МХТ-ийн боловсролын зорилго юу вэ?
2. Технологийн зарим хэрэгслийг ашиглахад сурагчдад бэрхшээл үүсэхгүй байх нөхцөлийг багш хэрхэн бүрдүүлж болох вэ?

Даалгавр

1. Багш оюутнуудтай дараах асуудлаар хэлэлцэнэ. Үүнд:
 - (1) Технологийн хэрэгслүүд нь сурагчдад хэрхэн илүү гүн гүнзгий сэтгэн бодох, сурахад нь тусалдаг
 - (2) Багш нарын сурагч бүрт туслахын тулд сургалтыг ялгаатайгаар явуулахад нь технологийн хэрэгслүүд хэрхэн тусалдаг
 - (3) Зөвхөн мэдээлэл цуглуулахад эсвэл сурагчид аливааг бүтээхэд нь (Блумын таксономи) туслах

зорилгоор технологийн хэрэгслийг хэрхэн ашиглаж болох

[Багшид зориулсан нөөц](#)

Hersh Marion, Technology for inclusion, Background paper prepared for the 2020 Global education monitoring report: Inclusion and education, UNESCO, 2020

Watkins Amanda, Model policy for inclusive ICTs in education for persons with disabilities, European Agency for Special Needs and Inclusive Education, Global Initiative for Inclusive Information and Communication Technologies, UNESCO, 2014

https://www.europeanagency.org/sites/default/files/icts_in

Glossary

A

1. **Attention Deficit, Hyperactivity Disorder (ADHD)**

If an inability to concentrate and hyperactivity lasts for at least 6 months, and these symptoms are adversely affecting a child's educational performance is considered as one of the categories of disability.

Анхаарлын дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэг (АДХХЭ)

Анхаарлаа төвлөрүүлж чадахгүй мөн хэт хөдөлгөөнтэй байх хэв шинж нь 6-аас доошгүй сар үргэлжилсэн болон энэ шинж тэмдгүүд нь тухайн хүүхдийн сурлага, хүмүүжилд ноцтой саад, бэрхшээл болж байвал хөгжлийн бэрхшээлийн нэг ангилал АДХХЭ болгон авч үзнэ.

2. **Assessment of ADHD**

If the below-mentioned criteria are met, a study of the child from educational, psychological, and medical points is required. The symptoms below correspond to the questions in each category, such as “lack of attention”, “hyperactivity”, and “impulsive behavior”, and these symptoms may last for more than 6 months.

Attention Deficit Disorder:

- During the classes is inattentive, making many mistakes without paying attention to the details.
- When doing or playing with something, can't focus on it for long.
- Don't seem to be listening while someone talks and looks at him (her).
- Don't follow the instructions or do anything until the end.
- While doing lesson assignments or something else, can't do it in order, can't make order and can't stay focused and avoids hard work (doesn't like it)
- They lose their stuff, what they need during class. Easily get distracted, forgetful.

Hyperactive

- The arms and legs are constantly swaying, and even when sitting, overactive moving all the time
- Leaves seat in classroom or in other situations in which remaining seated is expected.
- They run, jump, and climb in inadequate conditions. Can't participate in leisure and play activities in a calm and stable way. Can't stay without doing anything. Talks too much. Reckless action. Can't wait his (her) turn. When a question is not finished, interrupting with answer. Interrupts what others are doing and makes trouble.

АДХХЭ-ийн үнэлгээ

Доорх шалгуурт тохирч байгаа тохиолдолд боловсрол, сэтгэл судлал, анагаах ухааны талаас нарийн судалгаа хийх шаардлагатай. Доорх “Анхаарлын дутмагшил”, “Хэт хөдөлгөөнтөх”, “Бодлогогүй үйлдэл” гэсэн ангилал тус бүрийн чиглэлийн асуулттай тохирч, энэхүү шинж тэмдэг нь 6 сараас дээш хугацаагаар үргэлжилж байх.

Анхаарлын дутмагшил:

- Хичээл сургалтын үед нарийн жижиг зүйлүүдэд анхаарлаа хандуулахгүй байж анхааралгүйгээс шалтгаалсан алдаа их гаргах
- Ямар нэгэн зүйл гүйцэтгэх, тоглох зэрэг үед тухайн зүйлд анхаарлаа удаан төвлөрүүлж чаддаггүй
- Хичээл болон ямар нэг зүйлийг дэс дарааллын дагуу хийж чаддаггүй. Анхаарлаа төвлөрүүлэн сууж хичээл зүтгэл гаргахаас зайлсхийдэг /дургүй/
- Хичээл сургалтын явцад хэрэгтэй зүйлүүдээ алга болгодог. Анхаарал нь амархан сарнидаг, мартагддаг.

Хэт хөдөлгөөнтөх

- Гар хөлөө байнга савчиж, ямар ч нөхцөлд тогтворгүй, үргэлжийн хөдөлгөөнтэй байдаг, хичээлийн дундуур босч явдаг. Урдаас нь хараад ярих үед яриаг сонсохгүй байгаа мэт санагдах
- Чөлөөт цаг, тоглоомын үйл ажиллагаанд тайван, тогтвортой оролцож чаддаггүй
- Зүгээр байж чаддаггүй. Хэт их ярьдаг

Бодлогогүй үйлдэл

- Асуулт асууж дуусаагүй байхад дундуур нь хариулдаг
- Ээлж дараалал хүлээж чаддаггүй
- Бусдын хийж байгаа зүйлд саад болж, тасалдуулдаг

3. **ASD - Autism Spectrum Disorder**

A developmental disorder characterized by excessive verbal and non-verbal communication, limited social interest, and repetitive behaviors. "Spectrum" in English means an adjoining like a rainbow, related components. Autism spectrum disorders can be defined by three main symptoms: (1) Social problems, (2) Communication problems, (3) Imagination, stereotypes, and recurring behavioral problems.

Аутизмын хүрээний эмгэг

Хүний үгэн болон үгэн бус харилцаа, нийгмийн харилцан үйлчлэл хэт хязгаарлагдмал сонирхол болон дахин давтагдсан зан үйлээр илэрдэг хөгжлийн эмгэг. Аутизм Спектрум гэдэг нь англи хэлний солонгорсон залгаа, холбоотой бүрэлдэхүүн гэсэн утгатай үг. Аутизмын хүрээний эмгэгийг (1) Нийгэмшихүйн бэрхшээл, (2) Бусадтай харилцах чадварын бэрхшээл, (3) Төсөөлөн бодох чадвар, хэвшмэл, давтагдсан зан үйлийн бэрхшээл гэсэн 3 гол шинж тэмдгээр нь тодорхойлж болно.

4. **Asperger syndrome**

One of the types of ASD, presents nervous system disorders that affect ability to communicate with people, have high or average intellectual ability.

Аспергерийн синдром

Аутизмын хүрээний эмгэгийн нэг хэлбэр: оюуны хэвийн буюу өндөр чадавхитай, хүмүүстэй харилцах чадварт нөлөөлдөг мэдрэлийн системийн хөгжлийн эмгэг.

5. **Adaptive skills**

Ability to act in accordance with social norms, circumstances, and personal responsibilities. These include: communication skills, self-care, self-control, use of community services, health and safety, leisure, academic functioning and work.

Дасан зохицох чадвар

Нийгмийн тогтсон хэм хэмжээ, тухайн нөхцөл байдалд нийцүүлэн үйлдэл, үйл ажиллагаа болон **хувийн хариуцлагатай байх чадвар**. Үүнд: харилцааны чадвар, өөртөө үйлчлэх, ахуй амьдралаа зохицуулах, олон нийтийн үйлчилгээний хэрэглээ, өөрийгөө хянаж удирдах, эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, чөлөөт цаг, суралцахуйн чадварууд, ажил эрхлэлт орно.

6. **Assistive technology**

Assistive, adaptive and rehabilitative devices for people with disabilities which enable people to perform tasks that they were formerly unable to accomplish, or had great difficulty accomplishing, by enhancing or modifying interactions with the technology needed to accomplish such tasks.

Туслах (дэмжих) хэрэгсэл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан туслах, дасан зохицох, нөхөн сэргээх зориулалттай хэрэгсэл нь өмнө хийж чадахгүй байсан эсвэл биелүүлэхэд ихээхэн бэрхшээлтэй байсан үйл ажиллагаа, үйлдлүүдийг дэвшилтэт технологийн тусламжтай гүйцэтгэх боломжийг олгодог.

7. **Applied Behavior Analysis - ABA**

Applied Behavior Analysis (ABA) is the practice of applying the psychological principles of learning theory in a systematic way to modify behavior. The practice is used most extensively in special education and the treatment of autism spectrum disorder (ASD).

Хэрэглээний зан үйлийн шинжилгээ

Хэрэглээний зан үйлийн шинжилгээ (ABA) нь зан төлөвийг өөрчлөхийн тулд суралцахуйн онолын сэтгэлзүйн зарчмуудыг системтэй хэрэгжүүлэх практик юм. Энэхүү туршилтын арга нь, аутизмын хүрээний эмгэгтэй (АХЭ) хүүхдийн харилцар дэмжихэд өргөн хэрэглэгддэг.

8. **Accessibility**

The concept of whether a product or service can be used by everyone. Accessibility laws exist to aid people with disabilities, designers should try to accommodate all potential users in many contexts of use.

Хүртээмж

Хүн бүр хэрэглэж болох бүтээгдэхүүн болон үйлчилгээний тухай ойлголт. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст туслах зорилгоор хүртээмжтэй байдлын тухай хууль байдаг, иймд дизайнерууд бүх хэрэглэгчид ашиглах боломжтой олон хувилбартай, хүн бүхэнд нийцэхүйц бүтээгдэхүүний загварыг бий болгохыг хичээх хэрэгтэй.

В

9. Braille letter, alphabet

It's a system of letters and numbers in six dots named after the author's Louis Braille name, written in dots using typewriters and printers. Count from the top left count (1,2,3), down, and continue counting from the top right (4,5,6) to down. The Mongolian Braille alphabet has 35 letters.

Брайл үсэг, цагаан толгой

Луй Брайл гэдэг зохиогчийнхоо нэрээр нэрлэгдсэн 6 товгор цэгээр үсэг, тоо зэргийг илэрхийлдэг систем бөгөөд самбар шивүүр, бичгийн машин болон хэвлэх машин ашиглан цэглэн бичдэг бичиг. Тоолохдоо зүүн талын дээд цэгээс эхлэн тоолох ба доошоо цуврааж тоолно (1,2,3), баруун дээд талаас (4,5,6) үргэлжлүүлэн тоолно. Монгол Брайл цагаан толгой 35 үсэгтэй.

10. Behavior Intervention Plan

A plan that targets a student's undesirable behaviors with interventions that are linked to the functions of the behavior; each intervention specifically addresses a measurable, clearly stated targeted behavior.

Зан үйлийн интервенцийн төлөвлөгөө

Сурагчийн зохисгүй зан үйлийг хөндлөнгийн оролцоотойгоор өөрчлөхөд чиглэсэн төлөвлөгөө; хөндлөнгийн оролцоо бүр нь хэмжиж болохуйц, тодорхой заасан зорилтот зан үйлийг тусгайлан авч үздэг.

11. Barrier-free environment

A built space that is free of obstacles to individuals with physical and cognitive disabilities and permits safe, uninhibited movements.

Саад бэрхшээлгүй орчин

Биеийн болон оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст саад тотгор учруулахгүй, аюулгүй, саадгүй хөдөлгөөн хийх боломжтой баригдсан орон зай.

12. Blind:

Depending on what percentage of the total visual field acuity is lost, a person's visual impairment is determined. If 80 percent or more it is considered the person is blind.

Хараагүй

Нийт харах орчны хичнээн хувь нь алдагдаж байгаагаас шалтгаалан тухайн хүний харааны бэрхшээлийн ангиллыг тодорхойлдог. Харах орчны 80 буюу түүнээс дээш хувь нь алдагдсан бол бүрэн хараагүй гэж үзнэ.

13. Blindness

Blindness means that a person cannot see at all. There are two types of complete blindness: those who feel light and those who do not.

Хараагүйдэл

Хараагүйдэл гэдэг нь хүн юмыг огт харж чадахгүй байхыг хэлнэ. Бүрэн хараагүйдэл нь гэрлийг мэдэрдэг, мэдэрдэггүй гэж хоёр төрөл байна.

С

14. Classroom management

This is a term teachers use to describe the process of ensuring that classroom lessons run smoothly without disruptive behavior from students compromising the delivery of instruction.

Анги танхимын зохион байгуулалт

Багшийн зүгээс хичээл сургалтыг тасралтгүй явуулахад зан үйлийн асуудал гаргаж болзошгүй байдлаас үл хамааран сургалтыг зохион байгуулах, сурагчдын сурах нөхцлийг хангах үйл явц.

15. Cerebral parlsy

Disorder in which certain parts of the brain are damaged and the brain becomes unable to control its muscles, making it difficult to control one's movements and behavior.

Тархины саажилт

Тархины тодорхой хэсгүүд гэмтсэний улмаас тархи нь булчингаа удирдах чадваргүй болж хүний хөдөлгөөн болон биеэ авч явах байдал хяналтгүй болох эмгэг юм.

16. Central Nervous System

The complex of nerve tissues that controls the activities of the body. In vertebrates it comprises the brain and spinal cord. The spinal cord is responsible for transmitting information from all parts of the body to the brain, and signals from the brain to all parts of the body. The brain receives information or stimuli from the peripheral nervous system and plays a key role in making decisions according to needs.

Төв мэдрэлийн систем

Мэдрэлийн тогтолцоо дотроос тархи болон нугасыг нийлүүлээд төв мэдрэлийн тогтолцоо гэнэ. Нугас нь биеийн бүхий л эд эрхтнүүдээс ирэх мэдээллийг тархинд дамжуулах, тархинаас ирэх дохиоллыг бие организмын бүхий л эд эрхтэнд дамжуулах үүрэгтэй. Тархи нь зах мэдрэлийн тогтолцооноос ирэх мэдээлэл буюу өдөөгч үйлдлийг хүлээн авч тухайн хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн шийдвэр гаргах гол чухал үүргийг гүйцэтгэдэг.

17. Color blindness

During visual overload, the optical elements of the eye become overloaded and the ability to distinguish colors decreases. When vision is impaired, the ability to distinguish colors also begins to be lost to some extent.

Харааны өнгө үл ялгах үйлдэл:

Харааны өнгө ялгах үйлдлийн алдагдлыг хэлнэ. Харааны хэт ачааллын үед нүдний оптик элементүүд хэт ачаалалтай болж өнгө ялгах чадвар буурах магадлал ихэсдэг. Харааны чадвар суларсан үед өнгө ялгах чадвар мөн тодорхой хэмжээгээр алдагдаж эхэлдэг.

18. Child development assessment

A comprehensive process of determining a child's "basic level of development" in his or her native language under the guidance of a professionals using valid and reliable assessment tools using functional, developmental, educational, parental, teacher, and other relevant information.

Хүүхдийн хөгжлийн үнэлгээ

Тухайн хүүхдийн эрхтэн системийн үйл ажиллагааны, хөгжлийн, боловсролын, эцэг эхийн, багшийн, холбогдох бусад мэдээллийг ашиглан хүчин төгөлдөр, найдвартай үнэлгээний хэрэглэгдэхүүнийг ашиглан мэргэжлийн мэргэшсэн хүний удирдлаган дор төрөлх хэл дээр хийгдэж буй “хүүхдийн хөгжлийн суурь түвшин”-г тодорхойлох цогц үйл явц.

19. Change of ability

It is used in the context of cognitive and learning activities and is used to provide educational services and child-centered learning services.

Чадмжийн өөрчлөлт

Танин мэдэхүй, суралцах үйл ажиллагааны хүрээнд авч үзэх бөгөөд боловсролын үйлчилгээ, хүүхэд төвтэй сургалтын үйлчилгээ үзүүлэхэд хэрэглэгдэнэ.

20. Commission on Health, Education and Social Welfare of Children with Disabilities

According to Article 37.2.1 of the Law on the Rights of Persons with Disabilities in Mongolia the Commission on Health, Education and Social Welfare of Children with Disabilities shall determine whether a child aged 0-16 has a disability.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн комисс

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 37.2.1 дагуу 0-16 насны хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын комисс тогтооно.

21. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (UN)

The Convention on the Rights of Persons with Disabilities was adopted on 13 December 2006 at the United Nations. The Convention entered into force on 3 May 2008. The purpose of this Convention is to ensure that all persons with disabilities enjoy all human rights and fundamental freedoms, ensuring, protecting and promoting the full enjoyment of liberty, as well as them respect and dignity. Mongolia acceded to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in 2009, and Article 24 of the Convention guarantees the right to equal access to education for persons with disabilities.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай конвенци (НҮБ)

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцийг 2006 оны арванхоёрдугаар сарын 13-ны өдөр НҮБ-аас баталсан, 2008 оны тавдугаар сарын 3-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон. Энэхүү конвенцийн зорилго нь хөгжлийн бэрхшээлтэй бүх хүн хүний бүх эрх, үндсэн эрх чөлөөг бүрэн дүүрэн эдлэх явдлыг хангах, хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих, түүнчлэн тэдний нэр төр, нандин чанарыг хүндэтгэн дэмжихэд оршино. Манай улс Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцид 2009 онд нэгдэн орсон бөгөөд уг конвенцийн 24-р зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс боловсрол тэгш, хүртээмжтэй эзэмших эрхтэйг баталгаажуулсан байдаг.

D

22. Discrimination

It is act of disrespecting, rejecting, and discriminating people due to the race, language, culture, ethnicity, point of views, developmental characteristics, mental, cognitive, and physical differences.

Дискриминаци (Алагчилал)

Аливаа хүнийг арьс өнгө, хэл соёл, угсаа гарал, үзэл бодол, хөгжлийн онцлог, оюун ухаан, танин мэдэхүйн болон бие эрхтний ялгаатай байдал, тусгай хэрэгцээг үл хүндэтгэх, үл хүлээн зөвшөөрөх, ялгаварлан гадуурхах үзэл юм.

23. Down syndrome

A genetic disorder associated with physical growth delays, characteristic facial features and mild to moderate developmental and intellectual disability. It is caused by the presence of full or partial extra copy of chromosome 21.

Дауны хам шинж

Бие махбодийн өсөлтийн саатал, нүүрний төрхийн онцлог шинж, бага ба дунд зэргийн хөгжлийн болон оюуны бэрхшээлийг дагуулсан генетикийн эмгэг. Энэ нь 21-р хромосомын бүрэн буюу хэсэгчилсэн нэмэлт хромосом байгаатай холбоотой юм.

24. Developmental disorder, disability

The word “developmental disorder, developmental disability” can be translated into Mongolian as “developmental (disease) disorder, disability”, but it is too general and may be

understood differently from the context. In English, it is also referred to as Developmental Disability and Developmental Disorder, and is used in the social welfare sector as Developmental Disability and in medicine as Developmental Disorder. Therefore, it is necessary to translate the term into Mongolian and spread the proper concept to the society. At the international level, too, there are cases where different meanings are used depending on the country and the field used, and globally, there is not yet a common definition to all different areas. Therefore, the developers of this recommendation have initiated the concept of “Developmental Disorder, Developmental Disability” in the education sector to use as “Behavioral and Cognitive disabilities”.

In Japan Behavioral and Cognitive Disorders defined as “Autism Spectrum Disorders, Asperger's and Other General Developmental Disorders, Learning Disabilities, Attention Deficit / Hyperactivity Disorders and related Brain Developmental Disorders the symptoms of which occur from childhood age”. In other words, “behavioral and cognitive disorder” includes three disorders such as autism spectrum disorder, learning disabilities, and attention deficit hyperactivity disorder, the child with such symptoms in the process of development lags behind and becomes a subject of special education services.

Зан төрх, танин мэдэхүйн бэрхшээл

“Developmental Disorder, Developmental Disability” гэдэг үгийг Монгол хэлэнд махчилж орчуулбал “хөгжлийн эмгэг, хөгжлийн бэрхшээл” гэж орчуулагдах боловч ингэж орчуулбал хэт ерөнхий бөгөөд тухайн агуулгаас өөрөөр ойлгогдох талтай. Англи хэлэнд “Developmental Disability, Developmental Disorder” гэсэн 2 янзаар нэрлэж, нийгмийн халамжийн салбарт “Developmental Disability”, анагаах ухааны салбарт “Developmental Disorder” гэсэн байдлаар ялгаж ашигладаг. Японд “Хаттацү шёогай” буюу зан төрх, танин мэдэхүйн бэрхшээлийг “Аутизмын хүрээний эмгэг, Аспергерийн эмгэг болон бусад хөгжлийн ерөнхий эмгэг, суралцахуйн бэрхшээл, анхаарлын дутмагшил/хэт хөдөлгөөнтөх эмгэг болон түүнд хамаарагдах тархины хөгжлийн эмгэг бөгөөд шинж тэмдгүүд нь бага насанд илэрдэг бэрхшээл” гэж тодорхойлсон байдаг. Өөрөөр хэлбэл “зан төрх, танин мэдэхүйн бэрхшээл”-д аутизмын хүрээний эмгэг, суралцахуйн бэрхшээл, анхаарлын дутмагшил/хэт хөдөлгөөнтөх эмгэг гэсэн 3 бэрхшээлийг хамруулан ойлгож, энэ нь төрөлхийн тархины хэвийн бус үйл

ажиллагаанаас шалтгаалан бага балчир наснаас тухайн онцлог, шинж тэмдэг илэрч, хөгжлийн явцад хоцрогдол, хүндрэлийг дагуулдаг бөгөөд тусгай боловсролын үйлчилгээний субъект болдог.

25. **Disease, impairment**

It is considered in the context of physical activity and is used to provide health care service.

Өвчин, согор

Бие эрхтний үйл ажиллагааны хүрээнд авч үзэх бөгөөд, эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэхэд хэрэглэгдэнэ.

26. **Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM–V)**

The Diagnosis and Statistics of Mental disorders has been revised five times and is the work of hundreds of experts and scientists who describe mental disorders and explain its symptoms.

Оюуны хөгжлийн эмгэгийн оношилгоо, статистикийн гарын авлага-V

Сэтгэцийн эмгэгийн оношилгоо, статистикийн гарын авлага 5 удаа шинэчлэн боловсруулагдсан сэтгэцийн эмгэгийг тодорхойлж, шинж тэмдгүүдийг тайлбарласан олон зуун мэргэжилтэн, эрдэмтдийн бүтээл юм.

27. **Deaf**

Complete hearing loss in the ability to receive speech information through the auditory system

Сонсголгүй (дүлий)

Хэл яриагаар илэрхийлэгдэж буй мэдээллийг сонсголын эрхтнээрээ дамжуулан хүлээн авах боломжгүй болсон сонсголын бүрэн чадвар алдалт

28. **Disability**

Restrictions on one or more major activities in a person's life due to physical or mental disorder or disability.

Хөгжлийн бэрхшээл

Бие махбодийн болон сэтгэцийн эмгэг, согоогоос үүдэлтэй хүний амьдралын нэг буюу хэд хэдэн томоохон үйлдлийн хязгаарлалт.

29. **Diversity**

Socially, it refers to the wide range of identities, including things like race, ethnicity, gender, age, national origin, religion, disability, sexual orientation, socioeconomic status, education, marital status, language, veteran status, physical appearance, etc. It also involves different ideas, perspectives, and values.

Ялгаатай байдал:

Энэ нь хүн бүр өвөрмөц гэдгийг ойлгох, бидний хувь хүний ялгааг хүлээн зөвшөөрөх гэсэн үг юм. Эдгээр нь хамт байж болно. Арьс өнгө, үндэс угсаа, хүйс, бэлгийн чиг баримжаа, нийгэм, эдийн засгийн байдал, нас, бие бялдрын чадвар, шашин шүтлэг, улс төрийн итгэл үнэмшил эсвэл бусад үзэл суртал.

30. Differentiated instruction

A **method of building or designing an education curriculum** consisting of a variety of learning styles to suit every child's mental abilities and potential. It can benefit a vast majority of students as it looks after the students who have weaker skills and also the students who are high-performing.

Ялгаатай зааварчилгаа

Хүүхэд бүрийн оюуны чадамж, чадавхид нийцүүлэн сургалтын төрөл бүрийн хэв маягт нийцсэн сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулах, төлөвлөх арга юм. Энэ нь өөр өөр түвшний гүйцэтгэлтэй сурагчдын суралцахуйд анхаарал хандуулдаг тул ихэнх суралцагчдад ашиг тусаа өгөх болно.

E

31. Education for All

The global universal education movement, led by UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). UNESCO is committed to coordinating international efforts to lead the movement and improve universal education. Governments, development agencies, civil society, NGOs, and the media are some of the partners working to achieve these goals.

Бүх нийтийн боловсрол

ЮНЕСКО (НҮБ-ын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллага) тэргүүтэй дэлхий нийтийн “бүх нийтийн боловсрол”-ын хөдөлгөөн. ЮНЕСКО-гийн зүгээс хөдөлгөөнийг

удирдах, бүх нийтийн боловсролыг дээшлүүлэх олон улсын хүчин чармайлыг зохицуулах үүрэг хүлээсэн. Засгийн газрууд, хөгжлийн агентлагууд, иргэний нийгэм, төрийн бус байгууллагууд, хэвлэл мэдээлэл нь эдгээр зорилгод хүрэхийн төлөө ажиллаж буй зарим түншүүд юм.

32. **Educational assessment**

Educational assessment is the systematic process of documenting and using empirical data on the knowledge, skill, attitudes and beliefs to refine programs and improve student learning. Assessment data can be obtained from directly examining student work to assess the achievement of learning outcomes or can be based on data from which one can make inferences about learning.

Боловсролын үнэлгээ

Боловсролын үнэлгээ нь сурагчийн суралцахуй болон хөтөлбөрийг сайжруулах, зорилгоор мэдлэг, чадвар, хандлага, итгэл үнэмшлийн талаарх эмпирик өгөгдлийг баримтжуулах, ашиглах үйл явц юм. Үнэлгээний мэдээллийг сургалтын үр дүн, амжилт, сурагчийн гүйцэтгэлийг шууд шалгах аргаар эсвэл суралцах талаарх санал дүгнэлт гаргаж болох өгөгдөл дээр үндэслэн авах боломжтой.

33. **Emotional Disturbance**

An inability to build or maintain satisfactory interpersonal relationships with peers and teachers. Inappropriate types of behavior or feelings under normal circumstances. A general pervasive mood of unhappiness or depression.

Сэтгэлийн хөдөлгөөн, зан төрх/үйлийн эмгэг

Үе тэнгийнхэн болон багш нартайгаа сэтгэл ханамжтай хоорондын харилцааг бий болгох, харилцааг хадгалах чадваргүй байх. Хэвийн нөхцөл байдалд зохисгүй зан байдал, мэдрэмжтэй байх. Ихэнхдээ аз жаргалгүй эсвэл сэтгэлийн хямралтай байх.

34. **Equity**

Fairness and justice that is distinguished from equality: Whereas equality means providing the same to all, equity means recognizing that we do not all start from the same place and must acknowledge and make adjustments to imbalances. The process is ongoing, requiring us to identify and overcome intentional and unintentional barriers arising from bias or systemic structures.

Тэгш боломж

Тэгш байдлаас ялгагдах зүйл нь шударга ёс: Тэгш байдал гэдэг нь бүгдэд ижил зүйлийг олгохыг хэлдэг бол тэгш боломж нь бид бүгд нэг газраас эхэлдэггүй, энэхүү тэнцвэргүй байдлыг засах ёстой гэдгийг хүлээн зөвшөөрөхийг хэлнэ. Энэ үйл явц үргэлжилсээр байгаа бөгөөд биднээс өрөөсгөл хандлага эсвэл системийн бүтцээс үүдэлтэй санаатай болон санамсаргүй саад бэрхшээлийг тодорхойлж, даван туулахыг шаардаж байна.

35. Early screening

Early detection of children's disabilities and developmental delays and initiation of treatment, rehabilitation and training activities at an early age or up to 3 years of age.

Эрт илрүүлэлт

Хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээл болон хөгжлийн хоцрогдлыг аль болох эрт илрүүлж, эмчилгээ, сэргээн засал, сургалтын үйл ажиллагааг бага насанд нь буюу 3 хүртэлх насанд нь эхлүүлэх үйл ажиллагаа.

36. Early intervention

It is a comprehensive methodology and program aimed at identifying children with disabilities, completely reducing the risk of disability, developing them to their full potential and preparing them to be able to cope and and live as individuals.

Эрт оролцоо

Хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг нь илрүүлж, бүр мөсөн хөгжлийн бэрхшээлтэй болох эрсдлээс бууруулах, тэднийг бүрэн чадамжаар нь хөгжүүлж ажиллаж, амьдрах чадвартай бие хүн болгон бэлтгэхэд чиглэгдсэн цогц арга зүй, хөтөлбөр юм.

37. Exclusion

Educational tendencies to isolate or abandon children with disabilities

Ялгаварлан гадуурхах

Чадвар алдалттай, чадамжийн өөрчлөлттэй хүүхдүүдийг бусдаас салангид байлгах буюу эзэнгүй зөнд нь хаях боловсролын хандлага

F

38. Frequency of sound (Hertz, Hz)

It is a unit for measuring hearing. The frequency of the sound is called the hertz "Hz". Named after Heinrich Rudolf Hertz. By systematically changing the noise level and frequency the lowest sound a person can hear is determined.

Дуу чимээний хэмнэл (Герц)

Энэ нь сонсох чадварын түвшинг хэмжих нэгж. Дуу чимээний хэмнэлийг герц "Hz" гэнэ. Heinrich Rudolf Hertz-ийн нэрээр нэрлэгдсэн. Дуу чимээний түвшин, давтамжийг системтэйгээр өөрчлөн, сонсож чадах хамгийн нам авиаг тогтооно.

39. Finger alphabet

The movement of the ten fingers of the hand describes all the letters of the written language. There are 35 Mongolian Finger Alphabet letters.

Хурууны үсэг

Гарын арван хурууны үйл хөдлөл, хөдөлгөөнөөр бичгийн хэлний бүх үсгийг дүрслэхийг хэлнэ. Монгол хурууны 35 үсэг байдаг.

G

40. Gifted child

Child has a high level of mental ability or is extraordinarily good in a specific area of knowledge. Most countries consider a child to be gifted if his IQ score stands at 130 or beyond that. However, a gifted child could be great in different areas, such as verbal, mathematical, visual, art, musical, spatial, kinesthetic or even interpersonal communication.

Гоц авьяастай хүүхэд

Гоц авьяастай хүүхэд оюун ухааны өндөр түвшний чадвартай эсвэл тодорхой нэг чиглэлээр гайхалтай сайн байдаг. Ихэнх улс орнууд хүүхдийн IQ-ийн оноо 130 буюу түүнээс дээш байвал авьяастай гэж үздэг. Гэсэн хэдий ч авьяаслаг хүүхэд хэл яриа, математик, урлаг, хөгжим, орон зайн баримжаа, хөдөлгөөн, тэр ч байтугай хүмүүс хоорондын харилцаа гэх мэт өөр өөр салбарт гайхалтай байж болно.

41. Guide dog

When a visually impaired person travels safely, the trained dog becomes a guide. A guide dog wears a special collar which shows that it is a guide dog.

Хөтөч нохой

Харааны бэрхшээлтэй хүнийг аюулгүй зорчиход замчин, газарчин нь болдог. Хөтөч нохой тусгай зориулалтын хүзүүвч зүүдэг ба тэр зүүлтийг зүүсэн тохиолдолд хөтөч хийж буйг илэрхийлдэг.

Н

42. Handicap

Terms used in the provision of social protection and welfare services, as they arise from the social environment and relationships, are considered in the context of individual and social activities.

Бэрхшээл

Нийгмийн орчин, харилцаанаас үүдэлтэй тул хувь хүний, нийгэмшихүйн үйл ажиллагааны хүрээнд авч үзэх бөгөөд нийгмийн хамгааллын, халамжийн үйлчилгээ үзүүлэхэд хэрэглэгдэх нэр томьёо.

43. Normalization

Normalization or coming back to normal condition refers to the process by which a person becomes as close as a non-disabled person and a relationship that serves the nature of his or her life (work, school, home, etc.).

Нормализаци

Нормал буюу хэвийн байдалд орно гэдэг бол тухайн хүнийг чадвар алдалтгүй хүний адил хэмжээнд ойртож, амьдралынх нь мөн чанарт (ажил, сургууль, гэр орон г.м.) үйлчлэх тэрхүү харилцаанд орох нөхцөл гэж ойлгоно.

И

44. Individual Educational plan, program

It is a plan or program based on the assessment of specific needs, and attitudes, of those who needs special support. It's integrates long-term and short-term goals and objectives, curriculum, teacher's support and strategy planning, implementation, and formative and summative assessment activities.

Ганцаарчилсан (хувь хүний) сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөр

Тусгайлан дэмжих шаардлагатай сурагчийн хөгжлийн онцлог, хэрэгцээ, төлөв байдлыг үнэлэн тогтоож, урт, богино хугацааны зорилго, зорилтууд, сургалтын агуулга, багшийн дэмжлэг, арга зүй зэргийн төлөвлөлт, хэрэгжилт, явцын болон эцсийн үнэлгээ хийх үйл ажиллагаануудыг тусгасан төлөвлөгөө, хөтөлбөр юм.

45. Individual education program team

The team of qualified professionals made up of the parent, special education teacher, interpreter of test and assessment data and general education teacher, school administration representative at a minimum. This group makes all decisions related to the instructional program of a child with special needs, including placement and services provided.

Ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөрийн баг

Мэргэшсэн мэргэжлийн баг нь эцэг эх, тусгай боловсролын багш, үнэлгээний мэдээлэл тайлбарлагч, ерөнхий боловсролын багш, сургуулийн удирдлага зэрэг хүмүүс бүрдэнэ. Тус мэргэжлийн баг нь тусгай хэрэгцээтэй хүүхдийн сургалтын хөтөлбөр, үйлчилгээ үзүүлэх зэрэгтэй холбоотой бүх шийдвэрийг гаргадаг.

46. Individualized family service plan, program

A process of providing early intervention services for children ages 0-3 with special needs. Family based needs are identified and a written support plan is developed.

Ганцаарчилсан гэр бүлийн хөтөлбөр, төлөвлөгөө

0-3 насны тусгай хэрэгцээтэй хүүхдүүдэд эрт үеийн дэмжлэг үзүүлэх тогтолцоо. Гэр бүлд суурилсан хэрэгцээг тодорхойлж төлөвлөгөө боловсруулан хэрэгжүүлдэг.

47. Incheon Declaration

The Sustainable Development Program-2030 is a document designed to address the concept of Inclusive Education Goal, (the 4th goal) as well as a set of questions aimed at deepening the understanding of the quality of education and making its implementation effective. In February 2015, the World Education Forum in Incheon, South Korea, set the goal of “providing inclusive education, quality education with equal opportunities, and lifelong learning for all”.

Инчеоны тунхаглал

“2030 он хүртэлх Тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр”-ийн 4 дэх Тэгш хамруулах боловсролын зорилгын үзэл санаа, мөн боловсролын чанарын талаарх ойлголтыг гүнзгийрүүлэх, хэрэгжилтийг үр дүнтэй болгоход чиглэсэн багц асуултуудад хариулт өгөх хэлбэрээр боловсруулагдсан баримт бичиг. 2015 оны 2-р сард БНСУ-ын Инcheon хотноо зохион байгуулагдсан Боловсролын дэлхийн чуулга уулзалтаар “Тэгш хамран сургах, тэгш боломж бүхий чанартай боловсрол, бүх нийтийн насан туршийн боловсролоор хангах” зорилтыг дэвшүүлсэн.

48. **Intelligence test**

Intelligence testing is an assessment of a student's current intellectual functioning through a performance of various tasks designed to assess different types of reasoning. A student's intelligence quotient (IQ) is typically measured by standardized testing with norm-referenced tests.

Оюун ухааны сорил

Оюун ухааны сорил гэдэг нь сэтгэхүйн олон төрлийг үнэлэх зорилготой янз бүрийн даалгавруудыг гүйцэтгэх замаар суралцагчийн тухайн үеийн оюун ухааны үйл ажиллагааг үнэлэх явдал юм. Суралцагчийн оюуны чадавхийг (IQ) ихэвчлэн стандартын дагуу шаардлага хангасан буюу “стандартчилагдсан” тестээр хэмждэг.

49. **Intelligence quotient**

IQ, or intelligence quotient, is a measure of an ability to reason and solve problems. It essentially reflects how well you did on a specific test as compared to other people of your age group. IQ or intelligence quotient is calculated by dividing the chronological age by the mental age accordingly to test performance and multiplying by 100.

Оюун ухааны коэффициент

IQ буюу оюун ухааны коэффициент нь асуудлыг бодож, шийдвэрлэх чадварын хэмжүүр юм. Энэ нь үндсэндээ ижил насны бүлгийн бусад хүмүүстэй харьцуулахад тодорхой асуултыг хэр сайн гүйцэтгэснийг харуулна. IQ буюу оюуны коэффициентыг хуанлийн нас болон сорилын гүйцэтгэлийн оюуны насыг харьцуулан 100 -гаар үржүүлэн тооцоолж гаргадаг.

50. **Intergration**

Educational approach to integrate children with disabilities in the mainstream school environment.

Нэгтгэх, хослуулах

Чадвар алдалттай, чадварын өөрчлөлттэй хүүхдүүдийг шинж тэмдгийн ангиллаар нь ЕБС-ийн орчиндоо буюу дэргэдээ авах боловсролын хандлага.

51. Intellectual Disability

This disorder is characterized by below average cognitive functioning in two or more adaptive behaviors with onset before age 18. The characteristic of a person with intellectual disabilities is that he or she needed more efforts and has more difficulty in learning, working, and thinking than others.

Оюун ухааны бэрхшээл

Хувь хүний нийгэмд дасан зохицох чадвар болон оюуны үйл ажиллагаа нь нийгмийн оролцоо болон өдөр тутмын практикт хэрэглэх хүнд зайлшгүй байх чадваруудад илэрхий хязгаарлалт үүссэн байхыг хэлнэ. Оюуны ухааны бэрхшээлтэй хүний онцлог нь сурч хөдөлмөрлөх, юмыг ухааран ойлгоход бусдаас илүү их бэрхшээлтэй тулгарч, илүү хөдөлмөрлөх, бодож эргэцүүлэх шаардлага тулгардагт оршино. 18 наснаас өмнө илэрдэг.

52. International Classification of Diseases (ICD)

A handbook on health, physical organ changes, and disease classification and explanations developed by the World Health Organization.

The International Classification of Diseases is a globally used diagnostic tool for epidemiology, health management, and clinical purposes. The ICD is maintained by the World Health Organization, which is the directing and coordinating authority for health within the United Nations System.

Өвчний олон улсын ангилал

ДЭМБ-аас боловсруулсан эрүүл мэнд, бие эрхтний өөрчлөлт, өвчлөлийн талаарх ангилал, тайлбарыг агуулсан гарын авлага.

Өвчний олон улсын ангилал нь тархвар судлал, эрүүл мэндийн менежмент, эмнэлзүйн зорилгоор дэлхий даяар хэрэглэгддэг оношлогооны хэрэгсэл юм. ICD-ийг НҮБ-ын эрүүл мэндийн асуудлыг удирдан чиглүүлж, зохицуулах эрх бүхий байгууллага болох

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага хариуцдаг.

53. **International Classification of Impairment Disability and Handicap** (ICIDH, 1998) The word "impairment" is considered for use in the health sector within the body system, while the term "disability" is considered in the context of children's learning and cognition and is intended to be used in the field of education, the word "handicap" to be used in the social sphere because it is derived from the individual and society.

Өвчин согог, чадварын өөрчлөлт , бэрхшээлийн олон улсын ангилал ДЭМБ, 1998:

“Impairment” буюу “өвчин, согог” гэдэг үгийг бие эрхтний хүрээнд авч үзэж эрүүл мэндийн салбарт хэрэглэхийг заасан, харин “Disability” буюу “чадварын өөрчлөлт/алдалт” гэх ухагдахууныг хүүхдийн суралцахуйн, танин мэдэхүйн хүрээнд авч үзэж боловсролын салбарт хэрэглэхийг заажээ. “Handicap” буюу “саад, бэрхшээл” гэх үгийн утгыг хувь хүн болон нийгмээс үүдэлтэй тул нийгмийн салбарт хэрэглэнэ гэж зөвлөжээ.

54. **Inclusive education**

The process of delivering educational services to the different needs of each student by ensuring equal participation in the social, cultural and educational activities of all students and reducing discrimination in all forms of education, both outside and inside. (UNESCO, 2008) Inclusive education is the process of changing, renewing education policies, learning environments, teacher training methods and attitudes towards each child's educational needs.

Тэгш хамруулах боловсрол

Бүх суралцагчдын нийгэм, соёл, боловсролын үйл ажиллагаа дахь тэгш оролцоог хангах, боловсролын гаднах болон доторх бүх хэлбэрийн ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулах замаар сурагч бүрийн ялгаатай хэрэгцээнд нийцүүлэн боловсролын үйлчилгээг хүргэх үйл явц (ЮНЕСКО, 2008). Тэгш хамруулах боловсрол нь хүүхэд нэг бүрийн боловсролын хэрэгцээнд нийцүүлэн боловсролын талаар баримтлах бодлого, үзэл хандлага, сургалтын орчин, багшийн сургалтын арга зүй, харилцааг өөрчлөн шинэчлэхэд чиглэгддэг үйл явц юм.

55. **International classification of functioning:**

The term is used to replace terms such as “impairment”, “disability”, and “handicap” with the term “function” and is intended to convey a positive social attitude.

Үйл ажиллагааны олон улсын ангилал

Энэхүү нэр томъёо нь “өвчин, согог”, “чадвар алдалт”, “саад, бэрхшээл” зэрэг нэр томъёог “үйл ажиллагаа” гэж орлон хэрэглэгдэх бөгөөд дээрх нэр томъёог нийгмийн эерэг хандлагаар илэрхийлэхийг зорьсон.

56. International classification of impairment, disability and handicap – ICDH

Recommendations from the World Health Organization (WHO) to study human activities from many perspectives and to clarify the understanding of professionals in different fields.

Хөгжлийн бэрхшээлийн олон улсын ангилал

Дэлхийн Эрүүл Мэндийн байгууллагаас (WHO) хүний үйл ажиллагааг олон талаас нь судалж олон салбарын мэргэжлийн хүмүүсийн салбар тус бүрийн хамрах хүрээ, чиглэл ойлголтыг тодорхой болгохын тулд гаргасан зөвлөмж.

57. Individualized Transition Plan

A “curriculum” designed to prepare high school students with special needs for post-graduate life and provide them with career guidance.

Шилжилтийн /хувь хүний/ хөтөлбөр

Тусгай хэрэгцээ шаардлагатай ахлах ангийн сурагчийг сургууль төгссөний дараах амьдралд бэлтгэх, ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгоход чиглэгдсэн “сургалтын хөтөлбөр”.

L

58. Language and communication disability

A communication disorder is any disorder that affects an individual's ability to comprehend, detect, or apply language and speech to engage in discourse effectively with others. The delays and disorders can range from simple sound substitution to the inability to understand or use one's native language.

Хэл яриа, харилцааны бэрхшээл

Хэл яриа, харилцааны бэрхшээл гэдэг нь хэл, яриаг ойлгох, хэрэглэх, бусадтай үр дүнтэй яриа өрнүүлэхэд нөлөөлдөг аливаа бэрхшээл юм. Саатал, эмгэг нь энгийн дуу авиаг солихоос эхлээд төрөлх хэлээ ойлгох, ашиглах чадваргүй болох хүртэл байж болно.

59. Law on the Rights of Persons with Disabilities

The purpose of the Law on the Rights of Persons with Disabilities which passed in 2016 is to regulate the rights of persons with disabilities to participate in social relations, and to define the rights, duties, participation and principles of state organizations, citizens and legal entities in ensuring, implementing and protecting them.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль

2016 онд УИХ-аар батлагдсан энэхүү хуулийн зорилт нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн харилцаанд оролцох тэгш эрх, түүнийг хангах, хэрэгжүүлэх, хамгаалах талаар төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг, оролцоо, баримтлах зарчмыг тодорхойлохтой холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

60. Learning Disability

Special education term used to define a disorder in one or more of the basic psychological processes involved in understanding or using language spoken or written that may manifest itself in an imperfect ability to listen, think, speak, read, write, spell, or do mathematical equations.

Суралцахуйн бэрхшээл

Оюун ухааны хөгжлийн хэвийн чадвар ба суралцах үйл ажиллагаа хоорондын ялгаатай байдал, мэдээллийг хүлээн авах, боловсруулах, хадгалах, илэрхийлэх 4 үе шат дахь танин мэдэхүйн үйл ажиллагаанаас хамааралтай суралцах явцад үүсэх бэрхшээл нь “суралцахуйн бэрхшээл” болно.

61. Least Restrictive Environment (LRE)

When a child with special needs attends a special school or a special class, or a special class of a regular school, or a regular class, or participates in extracurricular activities outside the school environment, an environment is created that “meets” the child's special needs.

Хязгаарлалт багатай орчин

Тусгай хэрэгцээтэй хүүхэд тусгай сургууль, тусгай анги, ердийн сургуулийн тусгай анги, ердийн ангид суралцах, сургуулийн орчноос бусад орчинд буюу хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаанд оролцоход ч тухайн хүүхдийн тусгай хэрэгцээнд “нийцсэн” орчин бүрдэхийг хэлнэ.

М

62. Marginalization

Marginalization is the exclusion of people from society, disrespecting them due to their ideologies and differences from the rest of the people.

Маргиналчлал (гадуурхалт)

Маргиналчлал гэдэг нь хүмүүсийг нийгмээс гадуурхах, үзэл суртал, бусад хүмүүсээс ялгаатай байдлаас болж үл хүндэтгэх явдал юм.

63. Medical model, approach

It is a tendency to look at a person's developmental characteristics and special needs from the point of view of "diseases or impairment" and to treat them. Although the medical model has been used in the education sector, today the education sector has abandoned the medical model that emphasizes on “defects” and adopted a social model of individual social interaction. Education services are not about correcting “defects” but about increasing opportunities for persons with special needs to participate effectively in society by providing education that meets their needs.

Анагаахын /эрүүл мэндийн загвар, хандлага

Тухайн хүний хөгжлийн онцлог, тусгай хэрэгцээг “өвчин, согог” талаас авч үзэж, түүнийг засаж эмчлэх чиглэлийг баримтлах хандлага юм. Анагаахын загварыг боловсролын салбарт ашиглаж ирсэн хэдий ч, орчин үед боловсролын салбар нь “согог”-ийг онцлох анагаахын загвараас татгалзаж, тухайн хүний нийгмийн харилцан үйл ажиллагааны нийгмийн загвар (social model)-ыг авч хэрэгжүүлж байна. Боловсролын үйлчилгээ нь “согог”-ийг засаж эмчлэх бус хэрэгцээнд нь нийцсэн, тохирсон боловсрол олгох замаар нийгмийн амьдралд үр дүнтэй оролцох боломжийг нэмэгдүүлэх явдал юм.

64. **Methods of supporting children with autism spectrum disorder (ASD)**

Communication methods: Because people with autism have poor listening and comprehension skills, it is effective to use other than verbal, when saying or explaining something communication methods. People with autism have well-developed visual perception skills, it is suggested to use authentic stuff, pictures, and written descriptions. It is suggested to notify in advance if there is any changes is predicted. **To inform about any changes in advance:** People with autism often feel anxious and restless about unexpected things, such as changing plans or moving to a new environment. They can be calm if they know in advance what day, what time, and what they will do. So being aware of changes in plans, new things, and so on, and giving them enough time to adjust makes them avoid worries. This can be done in writing or illustrating plans. **Creating an environment where the child can concentrate.** Children with autism are sensitive to noise, so they are more likely to dislike loud noise and crowded places. The louder the noise and the visibility area is more; the child becomes more unstable and distracted. Therefore, attention should be paid to seating place, visibility area, and training methods. **Communicating calmly:** When speaking out loud and shouting, a person with autism may feel that the person is angry and will not accept anything other than the speaker being angry. Therefore, from the beginning, we need to talk calmly and understandably.

Аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхдэд дэмжлэг үзүүлэх арга зүй

Харилцааны арга: Аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүн бусдын яриаг сонсоод ойлгох чадвар сул байдаг тул ямар нэгэн зүйл хэлж, тайлбарлах үедээ зөвхөн амаар биш, бусад харилцааны аргуудыг ашиглах нь үр дүнтэй байдаг. Аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүний харааны хүртэхүй сайн хөгжсөн байдаг тул бодит зүйлийг үзүүлэх, зураг харуулах, бичиж тайлбарлах зэрэг аргыг ашиглаж болно. **Аливаа өөрчлөлтийг урьдчилж мэдэгдэх:** Аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүн төлөвлөгөө өөрчлөгдөх, шинэ орчин нөхцөлд орох зэрэг гэнэтийн зүйлд тавгүйтэж, тайван бус болдог. Тэд тухайн өдөр, хэдэн цагт, юу хийх вэ гэдгийг урьдчилан мэдэж байвал

тайван байж чаддаг. Тиймээс төлөвлөгөө өөрчлөгдөх, шинэ зүйл хийх гэх мэт үед урьдчилан мэдэгдэж, тэдэнд дасан зохицох хангалттай хугацаа өгч байх хэрэгтэй. Ингэхдээ хүүхдийн онцлогт тохируулж бичгээр болон зургаар тайлбарлаж ойлгуулж болно.

Анхаарал төвлөрөх орчин бүрдүүлэх: Аутизмийн хүрээний эмгэгтэй хүүхэд дуу чимээнд ихээхэн мэдрэмтгий байдаг тул дуу чимээ ихтэй, олон хүнтэй газарт дургүй байх нь олон. Дуу чимээ ихтэй, үзэгдэх зүйл олон байх тусам сэтгэл, санааны байдал нь тогтворгүй, анхаарал сарних нөхцөл бий болно. Тиймээс суух суудал, үзэгдэх орчин, хичээллэх арга барилд ихээхэн анхаарал хандуулах хэрэгтэй. **Тайвнаар харилцах:** Өндөр дуугаар ярих, тэгж болохгүй гэж чанга ширүүн хэлэх үед аутизмтай хүн тухайн хүнийг уурлаж байна гэж бодон, уурлаж байгаагаас өөрөөр хүлээн авахгүй болчихдог. Тиймээс, анхнаасаа тайван тогтуун ярилцаж, ойлгуулж байх хэрэгтэй.

65. **Multicultural education**

Multicultural education refers to any form of education or teaching that incorporates the histories, language, values, beliefs, and perspectives of people from different cultural backgrounds. At the classroom level, for example, teachers may modify lessons to reflect the cultural diversity of the students in a particular class.

Олон соёлын боловсрол

Олон соёлын боловсрол гэдэг нь өөр өөр соёлын ялгаатай хүмүүсийн түүх, хэл, үнэт зүйл, итгэл үнэмшилд эн тэнцүү хүндэтгэлтэй хандсан боловсролын үйлчилгээ үзүүлэх, хичээл заах аливаа хэлбэрийг хэлнэ. Жишээлбэл, танхимын түвшинд багш нар тухайн ангийн сурагчдын соёлын олон талт байдлыг тусгахын тулд хичээлийн агуулга, арга зүйг өөрчилж олон хувилбартай болгож болно.

66. **Multiple disability**

A term used to define a combination of disabilities that causes special educational needs that require multiple special education services, i.e. programs for students with mental retardation and with blindness.

Хавсарсан бэрхшээл

Нийтлэг тусгай боловсролын хөтөлбөрийн дагуу суралцах боломжгүй, нэг болон түүнээс дээш хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлийн шинж тухайлбал оюуны бэрхшээл, харааны бэрхшээл хавсарсан тусгай боловсролын үйлчилгээ хэрэгцээтэй хүүхэд.

67. The Multidisciplinary Team

A multidisciplinary team is a group of individuals from multiple disciplines who meet to pursue a common goal, such as evaluating a student for placement in special education or creating an individualized education program (IEP) for a student.

Салбар дундын төрөлжсөн мэргэжилтний баг

Салбар дундын төрөлжсөн мэргэжилтний баг нь хүүхдийг тусгай боловсролд хамрагдахыг үнэлэх, тухайн хүүхдэд зориулсан хувь хүний боловсролын хөтөлбөр (IEP) бий болгох гэх мэт нийтлэг зорилгоо биелүүлэхээр цугласан олон салбарын хүмүүс юм.

О

68. Occupational therapist

A trainer or specialist that assists in everyday living: cooking and cleaning, movement (walking, walking, going to the bathroom), housekeeping (dressing, folding, picking up toys, etc.), transportation (bus, train, etc.), taking medication as directed, etc

Ахуй засалч

Хоол бэлтгэх болоод цэвэрлэгээ, хөдөлгөөн (алхах, гишгэх, ариун цэврийн өрөө орох), ахуйн эмх цэгц (хувцас солих, эвхэх, тоглоомоо хураах гэх мэт), тээврийн хэрэгсэлээр зорчих (автобус, галт тэрэг гэх мэт), эмийг зааврын дагуу уух гэх мэт энгийн дадал хэвшилд сургагч мэргэжилтэн.

Р

69. Physical therapist

A specialist who provides assessment, diagnosis, and rehabilitation services for person with physical disability.

Хөдөлгөөн засалч

Үйл ажиллагааны чадвар алдалтыг үнэлэх, оношлох, сэргээн засах үйлчилгээ үзүүлдэг мэргэжилтэнг хэлдэг.

70. Physical disabilities

Internationally, it often includes changes in the ability to control the movements and activities caused by cerebral palsy, spinal cord injury, and brain injury. Changes in the movement of the four limbs (upper and lower limbs) and a change in the movement of the trunk is called physical disabilities.

Хөдөлгөөний бэрхшээл

Олон улсад ихэвчлэн тархины саажилт, нугасны эвэрхий, тархины гэмтлийн улмаас үүсэх үйл хөдлөл, хөдөлгөөнөө удирдах, хянах чадварын өөрчлөлтийг багтаан авч үздэг. Дөрвөн мөч (дээд, доод мөч) болон их биеийн хөдөлгөөний үйл ажиллагааны өөрчлөлтийг хөдөлгөөний бэрхшээл гэнэ.

71. Psychological counseling service

Procedures on collecting and analyzing information about children through psychological and educational tests, analyzing and interpreting the results, and counseling on how to cope and support the child.

Сэтгэл зүйн зөвлөгөө, үйлчилгээ

Сэтгэл зүйн болон боловсролын сорилоор хүүхдийн талаар мэдээлэл цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх, үр дүнг тайлбарлах, хэрхэн ажиллах, дэмжих талаар зөвлөгөө өгөх үйлчилгээ.

R

72. Resource room

A resource room is a separate, remedial classroom in a school where students with special needs, such as specific learning disabilities, are given direct, specialized instruction and academic remediation and assistance with homework and related assignments as individuals or in groups.

Нөөц өрөө

Нөөц өрөө гэдэг нь тусгай хэрэгцээтэй сурагчид шууд, тусгай зааварчилгаа, хичээлийг нөхөн олгох, гэрийн даалгавар болон холбогдох даалгаврыг хувь хүн эсвэл бүлгээр гүйцэтгэдэг тусдаа анги юм.

73. Rehabilitation

The action of restoring someone to health or normal life through training and therapy after imprisonment, addiction, or illness.

Сэргээн засах

Хоригдох, донтох, эсвэл өвчин туссаны дараа сургалт, эмчилгээгээр дамжуулан хэн нэгнийг эрүүл, хэвийн амьдралд нь сэргээж буцаан оруулах үйл ажиллагаа.

74. Reasonable accommodation

It means necessary and appropriate modification and adjustments not imposing a disproportionate or undue burden, where needed in a particular case, to ensure to persons with disabilities on an equal basis with others of all human rights and fundamental freedoms.

"Reasonable accommodation" means essential equipment, materials, tools, software, facilities and services for the equal enjoyment of fundamental human rights and freedoms by persons with disabilities.

Тохиргоот орчин

ХБХ бусдын нэгэн адил үндсэн эрх, бүхий л хүний эрх чөлөөг эдлэх явдлыг хангах үүднэс тухайн орчинд зохицоогүй, эсхүл үндэслэлгүй саад тотгорыг арилгах, багасгахад чиглэгдсэн нэн хэрэгцээтэй тохируулга хийх болон өөрчилж засварлахыг хэлнэ. “Тохирох хэрэглэгдэхүүн” гэж хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн үндсэн эрх, эрх чөлөөг тэгш эдлэхэд зориулсан нэн хэрэгцээтэй тоног төхөөрөмж, материал, хэрэгсэл, программ хангамж, орчин нөхцөл, үйлчилгээг хэлнэ.

S

75. Self care skills

It includes the ability to communicate with others, to fulfill one's responsibilities, to admit own's guilt, not to be deceived, to follow the rules, and to protect oneself.

Бие даах чадвар

Бусадтай харилцах, үүрэг хариуцлагаа биелүүлэх, өөрийн бурууг хүлээн зөвшөөрөх, хүнд хууртагдахгүй, дүрэм журмыг сахих, өөрийн биеэ хамгаалах гэх мэт чадваруудыг багтаадаг.

76. Sign language interpreter

An expert in translating between a deaf person and a hearing person who does not know sign language.

Дохионы хэлний хэлмэрч

Дохионы хэл мэддэггүй сонсголтой иргэн ба сонсголгүй хүн хоорондын харилцааг хөрвүүлэн дамжуулдаг мэргэжилтэн.

77. Sound pressure (Decibel, dB)

It is a unit of measurement of hearing and the rhythm of sound is called the hertz "Hz" and is named after Heinrich Rudolf Hertz. Determines the lowest sound by systematically change the frequency and noise level. The unit of measuring the level of hearing and sound pressure wave is the decibel "dB". It determines the lowest sound a person can hear.

Дуу чимээний хүч (Децибел)

Сонсох чадварын түвшинг хэмжих нэгж, дуу чимээний хүчийг децибел “дб” гэнэ. Хүний сонсож чадах хамгийн сул дуу авиаг тогтооно.

78. Sign language

It is the "native language" of deaf people, based on the structure and composition of linguistics.

Дохионы хэл

Хэл шинжлэлийн бүтэц, бүрэлдэхүүний хэв шинж бүрэлдсэн, хараанд суурилсан сонсголгүй хүмүүсийн “төрөлх хэл” юм.

79. **Support team**

The support team is responsible for assisting children in adapting to the school environment, studying developmental characteristics, strengths, learning and developmental needs, providing methodological support to teachers and parents to work with children with disabilities, and cooperating with relevant professional organizations.

Дэмжлэгийн баг

Дэмжлэгийн баг нь хүүхдийг сургуулийн орчинд дасан зохицоход туслах, тэдний хөгжлийн онцлог, давуу тал, сурч боловсрох, хөгжих хэрэгцээний судалгаа хийх, багш эцэг, эх асран хамгаалагчдад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх, холбогдох мэргэжлийн байгууллагатай хамтран ажиллах чиг үүрэгтэй.

80. **Screening assessment**

Screening assessment is the first step in assessment that helps teachers identify at-risk students. This is the first step in determining whether additional or other forms of instruction or additional diagnosis are needed to make further provision.

Илрүүлэг, илрүүлгийн үнэлгээ

Илрүүлгийн үнэлгээ нь эрсдэлтэй сурагчдыг тодорхойлоход багш нарт тусалдаг үнэлгээний эхний үе юм. Энэ нь ахиц дэвшил гаргахын тулд нэмэлт эсвэл өөр хэлбэрийн зааварчилгаа эсвэл нэмэлт оношлогоо шаардлагатай эсэхийг тодорхойлох эхний алхам юм.

81. **Social model**

A model focusing not on 'impairment' but on creating an inclusive learning environment that values human “function” based on health,

personal and social factors, and social participation in education in accordance with the International Classification of Functioning (ICF,2001).

Нийгмийн загвар

Олон улсын үйл ажиллагааны ангиллын (ICF,2001) дагуу боловсролын салбарт “согогийг онцлох” бус, эрүүл мэнд, хувийн болоод нийгмийн хүчин зүйл, нийгмийн оролцооноос хамаарч хүний “үйл ажиллагааг” үнэлж хүртээмжтэй орчин бүрдүүлж суралцуулахад чиглэсэн загвар.

82. Social skill

It includes the ability to communicate with others, to understand one's responsibilities, to admit own mistakes, to follow the rules, and to protect oneself.

Нийгэмшихүйн чадвар

Бусадтай харилцах, үүрэг хариуцлагаа ойлгож биелүүлэх, өөрийн бурууг хүлээн зөвшөөрөх, дүрэм журмыг сахих, өөрийн биеэ хамгаалах гэх мэт чадваруудыг багтаадаг.

83. Spina bifida

Congenital disorder of children's central nervous system caused by abnormal development of the vertebrae and spinal cord.

Нугасны эвэрхий

Хүүхдийн багана нурууны нугалам яс, нугасны хэвийн бус хөгжлийн улмаас үүсдэг төв мэдрэлийн тогтолцооны төрөлхийн эмгэг.

84. Self-Injury

Self-harm is when you hurt yourself as a way of coping with very difficult feelings, painful memories or overwhelming situations and experiences.

Өөрийгөө гэмтээх үйлдэл

Өөрийгөө гэмтээх гэдэг нь маш хэцүү мэдрэмж, гашуун дурсамж, хүнд хэцүү нөхцөл байдал, туршлагыг даван туулахын тулд өөрийгөө гэмтээх явдал юм.

85. Self care skills:

These include eating, walking, using the bathroom, changing clothes, preparing meals, cleaning, tidying up, getting on buses and vehicles, taking medication as directed, and using telephones.

Өөртөө үйлчлэх чадвар:

Идэх, уух, алхах, гишгэх, ариун цэврийн өрөө орох, хувцас солих, хооллох бэлтгэл болоод цэвэрлэгээ, эмх цэгц, автобус болон тээврийн хэрэгсэлд суух, эмийг зааврын дагуу уух, утас хэрэглэх гэх мэт үйлийг багтаан ойлгоно.

86. Salamanca declaration

A document promoting inclusion and defining it as a key goal of education policy in all countries of the world.

Саламанкагийн тунхаглал

Тэгш хамрах үзэл санаа нь дэлхийн бүх орнуудын боловсролын бодлогын үндсэн зорилго болохыг тодорхойлсон, уриалга бүхий баримт бичиг.

87. Special education

It is a program and methodology with specific educational guidelines, but without additional costs for parents and guardians, adapted to the needs of children's abilities, and to all environments, such as classrooms, homes, hospitals, and public places.

Тусгай боловсрол

Тусгайлсан боловсролын зааварчилгаатай, эцэг эх, асран хамгаалагчаас нэмэлт зардлыг үл шаардсан, хүүхдийн чадварын өөрчлөлтийн хэрэгцээнд нийцүүлсэн, анги танхим,

гэр орон, эмнэлэг, олон нийтийн газар зэрэг бүхий л орчинд тохируулсан өөр өөрийн гэсэн чиглэл бүхий хөтөлбөр, арга зүй юм.

88. Special needs education

Education designed to facilitate the learning of individuals who, for a wide variety of reasons, require additional support and adaptive pedagogical methods in order to participate and meet learning objectives in an educational programme.

Тусгай хэрэгцээт боловсрол

Тусгай хэрэгцээт боловсрол нь суралцагчийн бие махбодийн, зан үйлийн, оюуны, сэтгэл хөдлөлийн болон нийгмийн чадвар зэргээс шалтгаалан боловсролын үйлчилгээнд хамрагдах, сургалтын зорилгыг биелүүлэхийн тулд хувь хүнд үзүүлэх нэмэлт дэмжлэг, тохируулга, тусгай хэрэглэгдэхүүн, арга зүй юм.

89. Segregation

Educational approach to carry out the learning by specialized teachers with special programs and special methodologies in special schools by classifying children with disabilities.

Тусгаарлах

Чадварын өөрчлөлттэй тусгай хэрэгцээтэй хүүхдүүдийг шинж тэмдгээр нь ангилж тусгаарлан тусгай сургуульд тусгай хөтөлбөрөөр, тусгай арга зүйгээр тусгайлан бэлтгэгдсэн багш нар хичээл сургалтыг явуулах боловсролын хандлага.

90. Special school

A special school is a school that specifically provides educational services for physical and mental disabilities. Special schools are organized and provided with special personnel and resources.

Тусгай сургууль

Тусгай сургууль гэдэг нь бие бялдар, оюун ухааны бэрхшээл зэрэг шалтгаанаар боловсролын үйлчилгээг тусгайлан үзүүлдэг сургууль юм. Тусгай сургуулиудыг тусгайлан зохион байгуулж, тусгай боловсон хүчин, нөөцөөр хангана.

91. Special education service

It is a service that is accessible for children with special needs, regardless of location, frequency, human resources or duration, to meet their necessary basic needs.

Тусгай хэрэгцээт боловсролын үйлчилгээ

Тусгай хэрэгцээт хүүхдэд зайлшгүй шаардлагатай, наад захын хэрэгцээг хангахын тулд байршил, давтамж, хүний нөөц, үргэлжлэх цаг хугацаа зэргээс үл хамаарч хүртээмжтэй байдлыг бүрдүүлж буй үйлчилгээг хэлнэ.

92. Special education needs assessment

A complex assessment to identify special needs of a child's development, such as finding or identifying the child, evaluating, diagnosing, determining the disability, developing and implementing an individualized learning program, and measuring their progress.

Хүүхдийн боловсролын тусгай хэрэгцээний үнэлгээ

Хүүхдийг олох буюу илрүүлэх, тодруулах буюу үнэлгээ хийх, оношлогоо буюу онош тогтоох үйл ажиллагаа, тодорхойлолт гаргах буюу тухай хүүхдэд боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай эсэхийг тогтоох, сургалт буюу ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэх, ахиц дэвшлийг хэмжих гэсэн хүүхдийн хөгжлийн онцлог, ялгаатай байдал,

боловсролын тусгай хэрэгцээг тодорхойлох үнэлгээний цогц систем.

93. Special education specialist

A specialist who is trained in a higher education institution that provides educational services in accordance with the Law on Education and standards and meets the professional and ethical requirements for working with children with special educational needs.

Тусгай хэрэгцээт боловсролын мэргэжилтэн

Боловсролын тухай хууль, стандартад нийцсэн боловсролын үйлчилгээ үзүүлдэг дээд боловсролын байгууллагад суралцаж бэлтгэгдсэн, тусгай хэрэгцээт боловсролын үйлчилгээ шаардлагатай хүүхэдтэй ажиллах мэргэжилтэнд тавигдах мэргэжил, ёс зүйн шаардлагыг хангасан мэргэжилтэнг хэлнэ.

94. Special education teacher's standard

Documents containing 12 standards that are international standard requirements for teachers in special needs education, included contents on international declarations, conventions, and professional and ethical requirements for teachers working with children with special educational needs.

Тусгай боловсролын багшийн стандарт

Тусгай хэрэгцээт боловсролын мэргэжилтэн багшид тавигдах олон улсын стандарт шаардлага. Багш зайлшгүй мэдэх ёстой олон улсын соёрхон баталсан тунхаглал, конвенц, тусгай хэрэгцээт боловсролын үйлчилгээ шаардлагатай хүүхэдтэй ажиллахад багшид тавигдах мэргэжлийн, ёс зүйн шаардлага буюу 12 стандарт үзүүлэлтүүдийг багтаасан баримт бичиг.

95. Speech therapist

An expert in correcting and rehabilitating the types of problems that arise when a child, when a child has language or speech disorder in receptive, expressive language or communication problems in his or her native language.

Хэл засалч

Хүүхэд эх хэлээрээ харилцаанд орох үед яриаг хүлээн авах, ойлгож ухамсарлах, өөрийн яриа, санаа бодлоо бусдад зөв цэгцтэй ойлгуулахад гарч буй бэрхшээлийн төрлийг засан сайжруулж, сэргээн засах үйлчилгээ үзүүлдэг мэргэжилтэнг хэлдэг.

T

96. TEACCH method to support children with autism spectrum disorder

The TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children) method was developed by researchers who wanted a more effective and integrated approach to helping individuals with autism spectrum disorders (ASD). TEACCH is an evidence-based academic program that is based on the idea that autistic individuals are visual learners, so teachers must correspondingly adapt their teaching style and intervention strategies. TEACCH is centered on five basic principles. First, physical structure refers to an individual's immediate surroundings. Daily activities, such as playing and eating, work best when they are clearly defined by physical boundaries. Second, having a consistent schedule is possible through various mediums, such as drawings and photographs. Third, the work system establishes

expectations and activity measurements that promote independence. Fourth, routine is essential because the most important functional support for autistic individuals is consistency. Fifth, visual structure involves visual cues for reminders and instruction.

Аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхдийг дэмжих арга зүй (TEACCH)

TEACCH аргыг аутизмын хүрээний эмгэгтэй (ASD) хүмүүст туслахад үр дүнтэй, нэгдмэл арга зүйн шийдэл хэмээн боловсруулсан. TEACCH нь аутизмтай хүмүүсийн харааны хүртэхүй дээр суурилсан сургалтын хөтөлбөр тул багш нар үйл ажиллагааны стратеги арга зүйгээ тохируулан өөрчлөх ёстой. TEACCH нь үндсэн таван зарчим дээр тулгуурладаг. Нэгдүгээрт, ахуй орчин нь тухайн хүний хүрээлж буй сургалтын нэг талбар болдог. Тоглох, идэх гэх мэт өдөр тутмын үйл ажиллагаа нь маш тодорхой зохион байгуулагдсан тохиолдолд сайн үр дүнтэй туршлага болдог. Хоёрдугаарт, зураг, гэрэл зураг гэх мэт янз бүрийн дүрс хэрэгслээр дамжуулан тогтмол хуваарийг дагаж мөрдөх нь үр дүнтэй. Гуравдугаарт, тогтмол голдрилоор хийдэг үйл, үйлдэл нь бие даасан байдлыг хэмжих, дэмжих үйл ажиллагаа болдог. Дөрөвдүгээрт, тууштай байдал ба тогтмол зааварчилгаа нь аутизмтай хүмүүсийн хувьд хамгийн чухал дэмжлэг болдог. Тавдугаарт, харааны хүртэхүйд суурилсан дохио, сануулга, зааварчилгаа нь дэмжлэгийн хамгийн тохиромжтой арга болдог.

97. Tanake Bine Test

The Tanaka Bine-V Intelligence Test was revised in Japan for the fifth time between 1947 and 2003. The introduction of this

methodology in the Mongolian version was developed with the official permission of the Tanaka Bine research Institute with professors from faculty of Nagoya University and the Mongolian National University of Education. The research was conducted taking into account of Mongolian social, economic, cultural and linguistic characteristics, while maintaining the nature of the test in Japanese, the reliability and validity were determined by statistical processing, and average standards were calculated. "Mongol Tanaka Bine" intelligence test is a test that can determine the intellectual age and intellectual coefficients of children aged 2-12 years with a set of manuals: test manuals, theoretical manuals and a set of tools.

Танака Бине сорил

“Танака Бине-V оюун ухааны сорил”-ыг Японд 1947 -2003 оны хооронд 5 дахь удаа шинэчилж боловсруулах судалгааны ажлууд хийгдсэн. Энэхүү аргачлалыг Монгол хувилбарт нутагшуулах ажлыг Нагоя Их Сургууль, МУБИС-ийн багш нар Танака Бинегийн Боловсролын хүрээлэнгийн албан ёсны зөвшөөрөлтэйгээр боловсруулжээ. Судалгааны ажлыг хийхдээ япон хэл дээрх сорилын мөн чанарыг хадгалан Монгол орны нийгэм, ахуй, соёл, хэлний онцлогт нийцүүлэн өөрчилж найдварт болон тохироц чанарыг статистик боловсруулалтаар тогтоож оюуны стандартыг тооцоолон гаргасан. **"Монгол Танака Бине"** оюун ухааны сорил нь оноожуулах гарын авлага, сорилын гарын авлага, онолын гарын авлага, иж бүрдэл хэрэглэдэхүүнтэй 2-12 насны хүүхдийн оюуны нас, оюуны итгэлцүүрийг илрүүлэх сорил юм.

98. Three-tiered support system

A system to support learning activities that take place before the formal implementation of an individual education plan.

Дэмжлэгийн 3 шатлалт загвар

Ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөөг албан ёсоор хэрэгжүүлэхээс өмнө хийгдэх сургалтын үйл ажиллагааг дэмжих тогтолцоо.

U

99. Universal Design for Learning

Universal design for learning defines the process of learning according to three principles at the level of the nervous system, tissues, networks, and connections between them.

Universal Design for Learning (UDL) is a framework developed by CAST, an Understood founding partner. UDL guides the design of learning experiences to proactively meet the needs of all learners. When you use UDL, you assume that barriers to learning are in the design of the environment, not in the student.

Суралцахуйн түгээмэл загвар

Суралцахуйн түгээмэл загвар нь суралцах үйл ажиллагааг тархины мэдрэлийн систем, эд, эс, тэдгээрийн хоорондын сүлжээ, холбоосын түвшинд гурван зарчмын дагуу явагддаг үйлдлийг тодорхойлдог.

Суралцахуйн түгээмэл загвар нь CAST-ийн боловсруулсан загвар хүрээ юм. СТЗ нь бүх суралцагчдын хэрэгцээг идэвхтэй

хангахын тулд суралцахуйн загварыг чиглүүлдэг. СТЗ-ыг ашиглахад суралцахад саад болж буй бэрхшээл нь суралцагчид биш харин хүрээлэн буй орчны загварт байгаа гэж үздэг.

100. Universal design:

Universal design means the design of products, environments, programs and services to be usable by all people, to the greatest extent possible, without the need for adaptation or specialized design. "Universal design" shall not exclude assistive devices for particular groups of persons with disabilities where this is needed. (Convention on the Rights of Persons with Disabilities)

"Universal design" means the maximum use of a product, environment, software program, or service model that is accessible to all people, rather than a specially designed one.

Түгээмэл загвар

“Түгээмэл загвар” гэж ямарваа нэгэн нэмэлт тохиргоо, тусгай загвар шаардагдахгүйгээр бүх хүн ашиглахад хамгийн дээд зэргээр тохиромжтой байж болох бүтээгдэхүүн, байрлал, програм болон үйлчилгээний хэв маягийг хэлнэ. Түгээмэл загварт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс шаардлагатай тохиолдолд хэрэглэх туслах хэрэгслүүдийг орхигдуулахгүй (НҮБ, ХБХЭТКонвенц).

"Түгээмэл загвар" гэдэг нь тохируулсан тусгайлан загварчилсан гэхээсээ илүү бүх хүмүүст ашиглах боломжтой бүтээгдэхүүн, орчин, программ, үйлчилгээний загварыг хамгийн ихээр ашиглахыг хэлнэ. "Түгээмэл загвар " нь шаардлагатай бол хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн тодорхой бүлэгт зориулсан туслах төхөөрөмжийг хамааруулна.

Y

101. **Visual impairment**

That negatively affects children's educational performance. This concept includes both partially and completely blind children.

Харааны бэрхшээл

Хүүхдийн боловсролын эзэмшихэд сөргөөр нөлөөлж буй харах үйл ажиллагааны чадвар алдалт. Тус ойлголтод хэсэгчлэн болон бүрэн харах чадваргүй хүүхдүүд аль аль нь хамаарна.

102. **Visual Impairment**

Restrictions on a person's visual ability even with correction adversely affects a child's educational performance, in everyday life, work, or participate freely in society шы considered "pupil with impairment."

Харааны бэрхшээл

Тухайн хүнийг бие даан амьдрах, ажиллаж хөдөлмөрлөх, нийгэмд чөлөөтэй оролцоход харах үйлдлийн хязгаарлалт нь саад болж, боловсролын гүйцэтгэлд сөргөөр нөлөөлж байвал “харааны бэрхшээлтэй” гэж үзнэ.

103. **Visual acuity**

Visual acuity is determined by the fact that things are not clearly visible to the eye

Харааны чадал

Нүдэнд юмс тод харагдахгүй, бүрэлзэж харагдаж байгаагаар харааны чадлыг тодорхойлно.

W

104. **Warnock report**

The Warnock report is a document prepared by the British Education Commission in 1978 referring to the special educational needs of children. This writing is based for the most part on the British special education model. It is named after Helen Mary Warnock, a British philosopher specializing in the philosophy of education.

Варнокийн тайлан

Варнокийн тайлан нь 1978 онд Британийн боловсролын комиссоос бэлтгэсэн хүүхдийн боловсролын тусгай хэрэгцээтэй суралцагчдын тухай баримт бичиг юм. Энэхүү баримт бичгийн үзэл санааны ихэнх хэсэг нь Британийн тусгай боловсролын загварт үндэслэсэн болно. Боловсролын гүн ухаанаар мэргэшсэн Британийн философич Хелен Мэри Варнокын нэрээр нэрлэсэн.

105. **Wechsler Intelligence Scale for Children (WISC)**

An [individual intelligence test](#), measures a student's intelligence in a variety of areas, including linguistic and spatial intelligence. This is a norm-referenced test, meaning that it has statistical validity and reliability for what it states it measures is standardization research.

Векслерийн оюун ухааны хүүхдэд зориулсан сорил

Сурагчийн оюун ухааныг олон чиглэлээр хэмждэг, хэл шинжлэл, орон зайн оюун ухаан г.м. ганцаарчилсан оюун ухааны сорил юм. АНУ-д хийгдсэн стандартчилах судалгаагаар дундаж норм хэм хэмжээг тогтоон, статистикийн боловсруулалтаар найдварын зэрэг болон баталгаат чанар ач холбогдолтой гэсэн утгыг илэрхийлсэн.

106. **White cane:**

An assistive tool for blind people to walk safely, to feel the path one or two steps ahead, and to get information.

Цагаан таяг:

Огт хараагүй хүмүүсийн бие даан алхаж явахад аюулгүй байдлыг хангах, нэг хоёр алхмын өмнөх замыг мэдрэх, мэдээлэл олж авахад зориулагдсан туслах хэрэгсэл.

Ном зүй

1. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM–5). Fifth edition.
2. Deborah D. Smith (2018) Introduction to Contemporary Special Education, New Horizons, 2nd Edition
3. Giuliani G.J.D., Pierangelo R. (2010) The Educator's Diagnostic Manual of Disabilities and Disorders (EDM)
4. Одгэрэл, Д., Намираа, Б. (2018). Тусгай боловсрол. Улаанбаатар, Содпресс
5. “Зан төрх, танин мэдэхүйн бэрхшээлтэй хүнд дэмжлэг үзүүлэх хууль” 2-р зүйл (2005) Япон улсын хууль
6. UNESCO (2004) Changing teaching practice, Using curriculum differentiation to respond students diversity
7. UNESCO (2009) Towards Inclusive Education for Children with Disabilities: A Guideline. Bangkok.
8. WHO (2001) International Classification of Functioning
9. WHO (1998) International Classification of Impairment, Disability and Handicap

